

ÜSKÜDAR DERGÂHLARI

SÂLİM BOSTANCIOĞLU

* * *

Gözden Geçirip Yayına Hazırlayan:

Prof.Dr. Ahmed Yüksel Özemre

ÜSKÜDAR BELEDİYESİ - 2003

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

1. ABACI DEDE EFENDİ NAKŞİ DERGÂHI
ABDÜŞŞEKUR EFENDİ DERGÂHI
ACIBÂDEM DERGÂHI
AFGANDERGÂHI, AFGANÎLER DERGÂHI veyâ AFGANLAR KALENDERHÂ NESİ
2. AHMED EFENDİ BEDEVÎ DERGÂHI
AHMEDİYE DERGÂHI
3. ALACA MİNÂRE NAKŞİ DERGÂHI
4. ALTÛNİZÂDE ŞÂBANÎ DERGÂHI
ÂRİF DEDE DERGÂHI
ATİK VÂLİDE SULTÂN DERGÂHI
5. ATPAZARI CELVETÎ DERGÂHI
6. AVNÎ EFENDİ KÂDİRÎ DERGÂHI
7. AYŞE SULTÂN CELVETÎ DERGÂHI
8. AZİZ MAHMÛD HÛDÂYÎ EFENDİ CELVETÎ ÂSİTÂNESİ
BALABAN DERGÂHI
BANDIRMA (ya da BANDIRMALİZÂDE) DERGÂHI
BEZCİZÂDE DERGÂHI
9. CEDİD HACI DEDE KÂDİRÎ DERGÂHI
10. ÇAMLICALI MEHMED EFENDİ ŞÂBANÎ DERGÂHI
ÇARŞAMBA DERGÂHI
ÇINARLI DERGÂHI
ÇİÇEKÇİ DERGÂHI ya da ÇİÇEKÇİ CÂMİİ DERGÂHI
11. ÇİLEHÂNE CELVETÎ DERGÂHI
12. DEVÂTİZÂDE CELVETÎ DERGÂHI
DİVİDCİLER DERGÂHI
EKMEK YEMEZ BAYRÂMÎ DERGÂHI ya da ETMEK YETMEZ DERGÂHI
13. FENÂYÎ ALİ CELVETÎ DERGÂHI
EBÛLTEVFİK İBRÂHİM EFENDİ DERGÂHI
14. FETHİ EFENDİ SA'DÎ DERGÂHI
15. FEYZULLÂH EFENDİ HALVETÎ DERGÂHI
FİSTIKLI MESCİDİ DERGÂHI
GANİY EFENDİ DERGÂHI
16. GİZLİCE EVLİYÂ SULTÂN CELVETÎ DERGÂHI
HACI DEDE DERGÂHI
HACI HOCA DERGÂHI
17. HACI MÜŞTAK EFENDİ ŞÂBANÎ DERGÂHI
18. HACILAR CELVETÎ DERGÂHI

19. HÂLİL PAŞA CELVETÎ DERGÂHI
20. HALİM GÜLÜM KÂDİRÎ DERGÂHI
21. HALLAÇ BABA SA'DÎ DERGÂHI
22. HÂMİL EFENDİ BEDEVÎ DERGÂHI
23. HASİB EFENDİ BEDEVÎ DERGÂHI
24. HÂŞİM BABA DERGÂHI
HAVUZBAŞI DERGÂHI
25. HAYDÂR BABA NAKŞÎ DERGÂHI
26. HAYDÂR EFENDİ NAKŞÎ DERGÂHI
27. HİMMET EFENDİ BAYRÂMÎ DERGÂHI
28. HİNDÛLAR KÂDİRÎ DERGÂHI
HOCA BÂLÎ DERGÂHI
29. HÜSEYİN EFENDİ BEDEVÎ DERGÂHI
30. HÜSEYİN KÂZİM EFENDİ KÂDİRÎ DERGÂHI
31. İBRÂHİM EFENDİ CELVETÎ DERGÂHI
İDRİS EFENDİ DERGÂHI
32. İSKENDER BABA CELVETÎ DERGÂHI
İSTAVROZ BEDEVÎ KALENDERHÂNESİ
33. KALENDERHÂNE NAKŞÎ DERGÂHI
34. KAPIAĞASI CERRÂHÎ DERGÂHI
KAPICI DERGÂHI
35. KARABÂŞ-I VELÎ EFENDİ ŞÂBANÎ DERGÂHI
36. KARACAAHMED SULTÂN BEKTAŞÎ DERGÂHI
37. KARTAL AHMED EFENDİ KÂDİRÎ DERGÂHI
KASIMAĞA BEKTAŞÎ DERGÂHI
38. KAVSARA MUSTAFA BABA EFENDİ HALVETÎ DERGÂHI
KAYMAKÇI DERGÂHI
KEPÇE DEDE DERGÂHI
39. KEŞFÎ AHMED EFENDİ KÂDİRÎ DERGÂHI
KIZIL MESCİD DERGÂHI
40. KURBAN NASÛH EFENDİ RİFÂÎ DERGÂHI
41. MAHMÛD EFENDİ RİFÂÎ DERGÂHI
42. MEVLEVÎHÂNE DERGÂHI
43. MİHRİMÂH SULTÂN CELVETÎ DERGÂHI
44. MİSKİNLER TEKKESİ
MUSALLA MESCİDİ DERGÂHI
45. MÜRÜVET BABA BEKTAŞÎ DERGÂHI
46. NALÇACI HALİL EFENDİ HALVETÎ DERGÂHI
47. NASÛHÎ EFENDİ ŞÂBANÎ DERGÂHI
48. NEVRÛZ EFENDİ KÂDİRÎ DERGÂHI
49. NÛR BABA BEKTAŞÎ DERGÂHI
NÛRÎ BABA BEKTAŞÎ DERGÂHI ya da NÛRÎ EFENDİ DERGÂHI
OĞLANLAR DERGÂHI
ÖZBEK DERGÂHI

50. ÖZBEKLER NAKŞÎ DERGÂHI
PAZAR DERGÂHI
PERŞEMBE DERGÂHI
RÂBİA ADVİYE DERGÂHI
51. RAÛFÎ EFENDİ HALVETÎ DERGÂHI
52. RİFÂÎ ÂSİTÂNESİ
53. SAÇLI HÜSEYİN EFENDİ SÜNBLÛ DERGÂHI
54. SAFVETÎ PAŞA ŞÂBANÎ DERGÂHI
55. SALACAK BAYRÂMÎ DERGÂHI
SALI DERGÂHI
56. SANDIKÇI RİFÂÎ DERGÂHI
57. SELÂMÎ ALİ EFENDİ CELVETÎ DERGÂHI (1)
58. SELÂMÎ ALİ EFENDİ CELVETÎ DERGÂHI (2)
59. SELÂMÎ ALİ EFENDİ CELVETÎ DERGÂHI (3)
60. SELİM EFENDİ NAKŞÎ DERGÂHI
61. SELİMİYE NAKŞÎ DERGÂHI
SETTÂRİYE DERGÂHI
62. SEYFEDDİN EFENDİ SA'DÎ DERGÂHI
SEYYİD AHMED DERGÂHI
ŞEYH CÂMİİ DERGÂHI
ŞEYH HACI İBRÂHİM EFENDİ DERGÂHI
ŞEYH HAFÎ DERGÂHI
ŞEYH SÂDİK EFENDİ DERGÂHI
ŞÜCÂBAĞI DERGÂHI
TÂHİR BABA DERGÂHI
63. TEMBEL HACI MEHMED EFENDİ CELVETÎ DERGÂHI
TİMARİYYE DERGÂHI
64. TOYGAR TEPE RİFÂÎ DERGÂHI
65. ÜMMÎ AHMED EFENDİ ŞÂBANÎ DERGÂHI
66. YAĞCIZÂDE SA'ADİ DERGÂHI
YALDIZLI TEKKE
67. YARIMCI BABA BEKTAŞÎ DERGÂHI
YUSUF RIZA EFENDİ DERGÂHI
ZİNCİRLİKAPI KÂDİRÎ DERGÂHI

ÖNSÖZ

Târih boyunca, İstanbul'un bugünkü ilçeleri arasında, Üsküdar'daki kadar yoğun ve de renkli bir mânevî hayatın yaşandığı bir başka belde daha yoktur. Son yıllarda yeni zuhur eden semtlerde halkın gayretiyle inşâ edilmiş olanlar hâriç, ikisi selâtin câmi olmak üzere, üçü Mîmar Sinan'ın eseri olan ve bugün hâlâ ayakta duran ve Mehmet Mermi Haskan'ın 3 cildlik *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*¹ başlıklı eserine göre en az 111, İbrâhim Hakkı Konyalı'nın 2 cildlik *Üsküdar Târîhi*² başlıklı eserine göre ise 142 aded kadîm câmi; rahmetli Sâlim Bostancıoğlu'nun *Üsküdar Dergâhları* başlıklı bu kıymetli eserinde sözü geçen, ama artık çoğunun yerinde yellere esen 66 dergâh; ayrıca 2 sinagog ile 6 kilise Üsküdar'a has bu yoğun mânevî hayatın en açık delilleridir.

Müslüman üsküdarlılar yalnızca Şerâat'ın kurallarına riayet etmeyi bir fazîlet olarak kabûl edip sofuca bir hayat sürmekle kalmamışlar, fakat dinin irfânî vechesine de önem vermiş ve Kâmil Mürşidler'in kendilerine rehberlik etmelerine büyük bir şevkle tâbi' olmuşlardır. Bu tutum eski Üsküdar ahâlisinin genellikle tevekkül ve sehâvetini arttıran, ayrıca kendilerinde Âlem'e katı ve tâvîzsiz bir bakışla bakmak yerine bir *Rahmânî Bakış* ile bakmak temâyülünü filizlendirip egemen kılan sebep olmuştur.

İşte bu bakış sâyesindedir ki Üsküdar Türk, Acem, Ermeni, Yahudi ve Rum cemaatleri için bir vahdet potası olmuş; bu farklı etnik cemaatler aslâ birbirlerinin hakkına tecâvüz etmemiş, karşılıklı saygı ve muhabbetle birlikte yaşamışlardır. O kadar ki gerek I. Dünyâ Savaşı'na takaddüm eden yıllarda Anadolu'da vuku bulmuş olan Türk-Ermeni çatışmaları, gerekse İstanbul'un işgâlinde sonra bilhassa Rum azınlıkların taşkınlıkları Üsküdar'a yansımamıştır. O dönemde 20.000 kadar Ermeni vatandaşımızın yaşadığı ve bir zamanlar "Küçük Ermenistan" diye isimlendirilmiş olan Bağlarbaşı semti ve civârında da, bu beş cemaatten esnafın içiçe yaşadıkları Üsküdar Çarşısı'nda da Türkleri ya da diğer etnik cemaatleri rencîde edebilecek olaylar vuku bulmamıştır.

Üsküdar ahâlisi din farkı gözetmeksizin birbirlerinin bayrâmlarına, kandillerine, yortularına, muayyen günlerdeki oruçlarına; sünnet, komünyon³ ve bar-mitsva⁴ törenlerine saygılı davranmış, bunlara katılmış; bunları komşuluğun ve dostluğun pekişmesi için fırsat addetmiştir.

Tekke diye anılmakla beraber yalnızca bir cüzzam hastahânesi olan "Miskinler Tekkesi"ni bir yana bırakacak olursak, Üsküdar'ın irfânî hayatına bilfiil yön vermiş olan 66 dergâh arasında: 17 Celvetî, 8 Nakşî, 8 Kâdirî, 7 Şâbanî, 5 Rifâî, 4 Be-

¹ Mehmet Mermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, 3 cild, Üsküdar Belediyesi, Üsküdar 2001.

² İbrâhim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Târîhi*, Türkiye Yeşilay Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1976-1977.

³ Komünyon: Hıristiyan çocuklarının Kilise'de, ilk defa, Hazret-i İsa'nın etini simgeleyen ekmeği yeme ve kanını simgeleyen şarabı içmeleri sonucu Hıristiyan cemaatinin üyesi olduklarını ilân eden dinî tören.

⁴ Bar-Mitsva: Mûsevî oğlanlarının 13 yaşında iken tâbi' oldukları bir eğitim sonunda mûsevî cemaatinin dinî vecibelerini idrâk etmiş bir üyesi olduğunu ilân eden dinî tören.

devî, 4 Bektâşî, 4 Halvetî, 4 Sa'dî, 2 Bayrâmî, 1 Cerrâhî, 1 Mevlevî ve 1 Sümbülî dergâhının bulunduğunu görmekteyiz. Bu manzara Celvetîliğin Üsküdar'a ne büyüklükte bir mânevî damga vurmuş olduğuna da, halkın indindeki i'tibârına da ışık tutmaktadır.

Üsküdar dinî ve irfânî sohbetler bakımından zengin bir geçmişe ve yerleşmiş bir geleneğe sâhib olan bir beldedir. Bu sohbetler yalnızca dergâhlarda değil, fakat: evlerde, konaklarda ve bâzı kahvehânelerde de yapılırdı. Benim çocukluğumda ve gençliğimde 1) Özbekler Tekkesi, 2) Mevlevî Dedesi rahmetli Ahmed Remzî Akyürek Efendi'nin müdürlüğü sırasında Hacı Selim Ağa Kütüphânesi ve 3) Sâim ve Bekir Düzgünman kardeşlere ait, Hâkimiyeti Millîye Caddesi'nde 104 numaradaki "Attâr Dükkânı"⁵ irfân ve mârifet sâhibi zevâtın sohbet için buluştukları en güzîde yerlerdi. Ama artık ne Hacı Selim Ağa Kütüphânesi'nde sohbeta mihrâk ve mihver olacak bir Remzî Dede var, ne de 1991 yılında kapılarını kapatmış olan "Aktar Hocalar" nâmıyla mârûf "Attâr Dükkânı".

Bu "Attâr Dükkânı" zamanın bâzı meşhûr san'atkârlarının, âriflerinin, sırlı sôfilerinin ve meşâyihinin sohbet ve muhabbet etmek üzere sürekli uğradıkları, âdetâ *Akademi* mesâbesinde, bir mekândı.

Bilhassa cumartesi günleri öğleden sonra bu birkaç metrekairelik yere 7-8 kişinin toplanıp sohbet ettiği olurdu. Bu muhterem zevât arasında Rifaî şeyhi Sarı Hüsnü Efendi'yi, Sandıkçı Rifaî Dergâhı'nın son şeyhi Haydar Efendi'yi, Kurban Nasûh Rifaî Dergâhı'nın son şeyhi Seyyid Hayrullah Tâcüddin Yalım Efendi'yi (1883-1954), Bandırmalızâde Dergâhı'nın Celvetî-Bektâşî şeyhi Seyyid Yusuf Fâhir Ataer Baba'yı (1891-1967), son derece sırlı bir zât olan Hamzavî-Melâmî meşrebli Hâfız Eşref Ede Efendi'yi⁶ (1876-1954), Özbekler Tekkesi'nin son şeyhi Necmeddin Özbekkangay Efendi'yi (1903-1971), Nasûhî Şa'bânî Dergâhı'nın son şeyhi Kirâmeddin Efendi'ye bağlı olan Üsküdar İskele Câmii baş imâmı Hâfız Nâfiz Uncu Efendi'yi⁷ (1887-1958), Hezârfen Necmeddin Okyay Hoca Efendi (1883-1976) ile kendisi gibi kadîm tarz cildde ve ebrûda güzel eserler vermiş olan oğlu Prof. Sâcid Okyay'ı (1915-1999), Osmanlı hânedânının son müezzînbaşısı ve Dümbüllü İsmail Efendi'nin (1897-1973) amcası olan Hâfız Muhiddin Tanık Efendi'yi (1878-1952), *Öz Söz*⁸ başlıklı ârifâne bir risâlenin müellifi Fehim Tandaç'ı ve Muhammed Nürü'l-Arabî'ye mensûb kaymakam emeklisi Melâmî Abdullah Bey'i ve ressam Üsküdar'lı Hoca Ali Rıza Bey'i (1858-1930) de zikretmek gerekir.

Daha sonraları ise, neyzen Niyâzi Sayın (doğ. 1927) ilk mûsiki meşkini gene bu dükkânda Sâim Efendi Amca'nın küçük oğlu ebrûzen ve kadîm tarz cild üstâdı Mustafa Düzgünman'dan almış; ebrûculuğa da gene onun teşvîki ve eğitimiyle başlamıştır. Niyâzi Sayın neydeki perdeleri fevkalâde titizlikle kullanmak, nefesine kudretle hâkim olmak ve kendine has eşsiz bir üfleyiş üslûbuna sâhib olmak sûretiyle te-

⁵ Bk. Ahmed Yüksel Özemre, *Üsküdar'da Bir Attâr Dükkânı*, 4. baskı, Kubbealtı Neşriyatı, 2003.

⁶ Bk. Ahmed Yüksel Özemre, *Üsküdar'ın Üç "Sırlı"sı*, Kubbealtı Neşriyatı, (Basılıyor).

⁷ Bk. Ahmed Yüksel Özemre, *A.g.e.*

⁸ Fehim Tandaç: *Öz Söz - Din Bilgilerinin Özünden Söyler*, Doğu Yayınevi, 54 sayfa, İstanbul 1944.

cellî eden ustalığını, bunu sabırla ve kanaviçe işler gibi geliştirmiş olan hocası ressam ve neyzen merhûm Halil Dikmen'e (1906-1964) borçludur.

Bu arada, bu Attâr Dükkânı'nın müdâvimleri arasında, Halvetiyye'nin Sinânîye kolundan üveysî-melâmî meşrepli bir zât olan bankacı Şevket Turgut Çulpan'ı (1914-1990), Fâtih Türbedârı Ahmed Âmiş Efendi'nin (1807-1920) halîfesi Ahmed Tâhir Efendi'nin müridlerinden ve Ayaş'lı Arabacı İsmâil Ağa diye bilinen tasarruf ehli ârif bir zâtın oğlu olan Albay Müh. Vehbi Güloğlu'yu (1922-1998), Abdülbâkıy Gölpınarlı'yı (1900-1982) ve Hâfız Âmâ Tevfik'i de unutmamak gerekir. Âmâ Tevfik iri yapılı, gür ve pürüzsüz sesli, mûsikîye âşinâ, hadîs bilen bir zât idi. Yeni Câmî'nin minâresinden sabah ezânını sabâ makâmından okuduğu zaman üsküdarlılar yataklarından doğrulur, bu gür sesi huşû içinde dinlerdi.

Daha yakın zamanlarda da, Necmeddin Okyay Hoca Efendi'nin son ve kıymetli tilmîzlerinden Prof. Dr. Ali Alpaslan (doğ. 1925) ile Prof. Uğur Derman⁹ (doğ. 1935) da, Prof. Dr. Güngör Şatiroğlu (doğ. 1936) da, gazeteci-yazar-mûsikîşinas Nezih Uzel de bu dükkânın gönül ehli müdâvimlerinden olmuşlardır. Bu dükkânın en sürekli müdâvimleri en azından 54 yıllık (belki de daha fazla) bir sadâkatle rahmetli babam Hâfız Mehmed Nûrullâh bey (1896-1973) ve 53 yıllık bir sadâkat ile de fakîr olmuşuzdur.

Üsküdar'daki bu Attâr Dükkânı nice sohbetlerin, nice dostlukların, nice himmetlerin, nice hayırların, nice tefekküre şâyân ibretlerin, nice füyûzatın, nice mânevî tohumların ve irşâdların sebebi ve mihveri olmuştu. Neyzen Niyâzi Sayın, bir gün bana, bu dükkânın rahmânî füyûzâtının sebep olduğu maddî ve mânevî müktesebâtını hamd-ü şükrânla ve cezbeyle yâd ederken: "*Yüksel'ciğim; biz bu dükkândan geçmemiş olsaydık şimdi yedi dükkân süprüntüsünden beter olurduk*" demiştir ki bu söz Elhak fakîr için de doğrudur!

Şurası bir gerçektir ki Üsküdar ahâlisini bu kabil mânevî sohbetlere meylettiren etkenlerden biri de dinî mûsikî idi. Bu, bir taraftan "Üsküdar Ağzı" denilen Kur'ân tilâvet tarzıyla, diğer taraftan da özellikle Ramazan'da terâvih namazlarının ilâhilerle kılınmasına cevaz veren bir tutumla etkin olmaktaydı.

"Üsküdar Ağzı"nın en büyük hocası babamın da, Karaköy'deki Yeraltı Câmî-i'nin baş imâmı Hâfız Ali Üsküdarlı'nın (1885-1976) da hocası olmuş olan Nazîf Hoca Efendi imiş. "Üsküdar Ağzı"na hâkim olan hâfızlar mûsikîye fevkalâde vâkıf olarak yetiştirilirler ve Kur'ân kıraatinde hangi sûrenin, hattâ hangi âyetlerin hangi makâmından okunacağını bile öğrenirlermiş. Bugün "Üsküdar Ağzı"nın iki mümtaz temsilcisinden biri Hâfız Kâni Karaca, diğeri ise Hâfız İlhan Tok hocalardır. İkisi de Hâfız Ali Üsküdarlı'nın talebesidir.

Benim çocukluğum ve gençliğimde Üsküdar'da birkaç ilâhî grubu vardı. Bunların en i'tibâr göreni Mustafa Düzgünman'ın¹⁰ kurduğu ve idâre ettiği gruptu. Bu

⁹ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ndeki isim benzeri, merhûm tabib Prof. Dr. Uğur Derman ile karıştırmamak gerekir.

¹⁰ Mustafa Düzgünman (1920-1990) XX. yüzyılın en büyük ebrû ve kadîm tarz cild üstadlarından biridir. Ebrû zevkini halka açılmış ve pekçok ebrûzenin rızık kapılarının açılmasına sebep olmuştur.

grupta Niyâzi Sayın, elektrik idâresinden ağabeyi Sırrı Sayın, sağlık memurları Sâlim ile Hâlid, banka memuru Turan, Foto Ulus'un¹¹ sâhibi Necmi, muhâsebeci Nûreddin Birbil, Yeni Câmî müezzinlerinden âmâ hâfız Tevfik, Uncular Caddesi'nde takunyeci Şâkir'in beyin oğlu Turan Denker ve berber Mehmed¹² de vardı. Bu grup daha çok ârifâne nefeslerin ilâhîleştirilmiş şekillerini terennüm ederek Üsküdar ahâlisinin mânevî zevk ve neş'esine hem katkıda bulunmuş, hem de onu bu nefeslerin mânâsını araştırmaya sevk etmiştir.

Üsküdar'ın mânevî ve uhrevî havasını pekiştiren unsurların en önemlilerinden biri de hemen hemen her mahallede bulunan câmilerin ve tekkelerin hazîrelerinde yatan mevtâlardı. Her Üsküdarlı daha küçük yaşından itibaren önünden geçtiği kabirlerde yatanların rûhlarına mutlaka 3 İhlâs ve 1 Fâtiha okumayı bir alışkanlık hâline getirmiş olurdu. Böylece ahâlînin derûnunda kendisi ile mevtâlar arasında doğal bir ünsiyet teessüs ederdi. Ahâli ehl-i kubûr ile, mânen, âdetâ içiçe yaşardı. Bundan dolayı da Üsküdarlılar iktisâb ettikleri bu ünsiyet dolayısıyla ölümden korkmazlar; onu ilâhî nizâmın vaz geçilmez ve doğal bir unsuru olarak addederler; ölümü teslimiyetle, tevekkülle ve hattâ, garibdir, neş'eyle beklerlerdi.

Bugünkü Üsküdar'da mânevî sohbet geleneği kaybolmuş değildir. "Hakk Sohbeti" *sistematik bir biçimde* evlerde, vakıflarda, derneklerde, kahvehânelerde, kütüphânelerde ve ticârethânelerde; *ârizî bir biçimde de* Ramazan Çadırı'nda, Kültür Merkezleri'nde ve kezâ bâzı mahallî radyolarda, hamdolsun ki, hâlâ sürdürülmektedir.

Bundan iki sene kadar önce Sâlim Bostancıoğlu Üsküdar'ın dergâhları hakkında bir kitap hazırlamış olduğunu, bunu bir kere de benim tetkik etmemi ve mümkünse basılması için bir yayıncıya aracı olmamı ricâ etmişti. Kendisini, bu kitabı basacağını ümid ettiğim bir yayıncıya kitap hakkında müsbet referansıyla birlikte yolladımsa da bu yayıncı bu kitabı basmak istemediydi.

Sâlim beyin vefât etmiş olduğunu öğrenmiştim ki Üsküdar Belediyesi aynı eseri benim tetkik etmem üzere bana gönderdi ve benim müsbet mütâleam üzerine de gözden geçirip gerekli düzeltmeleri yaptıktan sonra yayına hazırlamamı benden ricâ etti. Bunu seve seve yaptım. Metnin orijinal uslûbuna hiç müdâhale etmedim. Ama bir hayli hatâ ihtivâ eden imlâsını düzelttim. Dergâh kitâbelerinde yanlış okumadan doğan hatâları ve bâzı belirgin târih hatâlarını da gidermiş olduğumu sanıyorum. Ayrıca bâzı açıklayıcı dipnotları da ilâve etmiş bulunmaktayım. Bir de yazarın eserinin sonuna eklemiş olduğu "Sözlük"deki tanımların bâzılarının yanlış anlaşılmasına (*iltibâsa*) yol açabilecek ifâdelerini de daha isâbetli olacağını ümid ettiğim tanımlarla tâdil ettim. Bu değişik metinleri ise (Editörün notu) ibâresiyle belirttim.

Kendisi de 19 ilâhî ve bir de şarkı bestelemiştir. Bk. Ahmed Yüksel Özemre, *Üsküdar'da Bir Attâr Dükkânı*, 4. baskı, Kubbealtı Neşriyat, 2003.

¹¹ Foto Ulus, Hâkimiyet-i Milliye Caddesi ile Eski Mahkeme Sokağı'nın birleştiği köşede bulunuyordu.

¹² Berber Mehmed bey Hâkimiyet-i Milliye Caddesi No: 106 da, Attâr Dükkânı'nın bitişiğinde idi.

Üsküdar Dergâhları

Çok kere, Üsküdar dergâhlarının birkaç ismi vardır. Nitekim bu kitabda tanıtılan 67 dergâha tekâbül eden 114 farklı isim vardır. Kitabın bir müracaat kitabı niteliğinde olması için bu 114 ismin herbirinin alfabetik sırayla ayrı birer bend olarak ele alınması fakat dergâh hangi isim altında yaygın bir biçimde tanınıyorsa o isim altında verilmiş olan ayrıntılı bende yollama yapılması gerekirdi. Bu düzenlemeyi de yapmış bulunmaktayım.

Rahmetlinin bu eserinin Üsküdar'ın mânevî kültür târihine çok kıymetli bir katkı olacağı şüphesizdir.

Merhûm Sâlim Yorgancıoğlu 23 Haziran 1945 târihinde Üsküdar'da Vâlîde-i Atîk Mahallesi'nde doğmuş, Haydarpaşa Lisesi'nden mezun olmuştur. Uzun süre gümrük komisyonculuğu yaptıktan sonra ticâretle iştigâl etmiştir. Babası "Dede" lâkablı Mehmed Hikmet Efendi Sandıkçı Dergâhı'nın son postnişîni Şeyh Haydar Efendi'nin dervişi olup Üsküdar'ın "Sırlı"larından Bankacı Şevket Turgut Çulpan'ın¹³ annesiyle kardeş torunudur. Sâlim Yorgancıoğlu 30 Mart 2002 târihinde kalp hastalığından vefât etmiştir. Allâh ganî ganî rahmet eylesin!

Üsküdar, 23 Kasım 2003

Prof.Dr. Ahmed Yüksel Özemre

---

¹³ Bk Ahmed Yüksel Özemre, *A.g.e.*

ÜSKÜDAR'DAKİ DERGÂHLAR

1. ABACI DEDE EFENDİ NAKŞÎ DERGÂHI

Dergâh Toptaşı'nda, Vâlîde-i Atîk Mahallesi'nde, kendi adıyla anılan sokaktaydı. Dergâhın kuruluş târihi ve şeyh silsilesi bilinmemektedir. Dergâh, Sultân I. Abdülhamîd'in annesi Şermi Râbia Kadın tarafından mükemmel bir hâle getirilmiştir (1744). Fakat bu binâ bu günlere ulaşamamıştır. Dergâha ismini veren Abacı Dede Efendi (vef. 1705), türbesinde yatmaktadır. Türbesini Nevşehir'li Dâmat İbrâhim Paşa (doğ. 1660 - vef. 1730) sadrazamlığı sırasında yaptırmış ise de o zamanki türbe binâsı da bu günlere ulaşamamıştır.

ABDÜŞŞEKUR EFENDİ DERGÂHI

Bakınız: Himmet Efendi Bayrâmî Dergâhı.

ACIBÂDEM DERGÂHI

Bakınız: Selâmi Ali Efendi Celvetî Dergâhı (2).

AFGAN DERGÂHI, AFGANÎLER DERGÂHI veyâ AFGANLAR KALENDERHÂNESİ

Bakınız: Kalenderhâne Nakşî Dergâhı.

2. AHMED EFENDİ BEDEVÎ DERGÂHI

Dergâh Çengelköy, Halk Caddesi'nde, çıkmaz sokaktaydı. Dergâh ve mescit yıkılmış, haremlik de bakımsız bir hâldedir. Dergâhı İbrâhim Edhem Efendi'nin kızı Râbia Adviye Hanım (vef. 1899) kocası Şeyh Ahmed Efendi (vef. 1911) için yaptırmıştır (1866). Dergâhın inşâsı için şâir Şemsî Efendi'nin hazırladığı kitâbede :

Duhter-i muhsîne evsâf-ı İbrâhim Edhem
Sâni-i Râbia ya'ni Adeviyye âgâh

Öyle bir sâhibe-i cûd u sehâ dervişe
Ki heme mâ-melekin Hak yoluna etti tebâh

K'itdi inşâ Bedevî silkine bu hankâhı
Eyledi zevcini hem postnişîni lillâh

Oldu bir zâviye-i zümre-i ehl-i tevhîd
Zikredip gel diyelim aşk ile yâhu Allâh

Üsküdar Dergâhları

Nefy-ü ispat ile düştü ama târih Şemsî
Zevci Şeyh Ahmed'e yaptı Adeviyye Dergâh"
1283

yazılıydı. Diğer bir kitâbede :

Dergâh-ı Bedevî nâil-i der-lab
Zi küşadı târihin sorarsan Fargab:

Girelim aşk ile gel silkine ol şâh-ı nebînin
Görelim hizmetini kurretü-l -ayneyn-i Alî'nin

Tutalım hâlka-i zincirini bi'l-cümle velînin
Uralım na'râyı gel hassası çok zikr-i celîlin

Giyelim kisvetini Hâce-i Ahmed Yesevî'nin
Kanalım şerbetine Seyyid-i Ahmet Bedevî'nin

Yanalım aşk ile nâil olalım şan-ı Halîl'e
Erelim menzile nûş eyleyelim câm-ı Cem ile

Abd-i memlûk olalım sıdk ile bu râh-ı celîle
Rahmı gâlibdir eder rahmeti çok abd-i zelîle

Alalım himmetini Seyyid-i Ahmed Bedevî'nin
Bulalım rıf'atını Hâce-i Ahmed Yesevî'nin

Sûfî inkâra düşüp Haydar'a taş atma
Tiğ-ı tevhîd ile ur nefsine aslâ yavaş atma

Yok olan var olur elbette bu yolda telâş etme
Yanalım aşk ile, hamdi vara'ı bu yola katma

Kanalım şerbetine Seyyid-i Ahmed Bedevî'nin
Alalım himmetini Hâce-i Ahmed Yesevi'nin

Sene bin iki yüz seksen üçünde
Küşad-ı dergâh-ı âli-i Bedevî

Tarîkatü-n Nakşibendiyyet-i ve-l kadriyyeti
Halîfe-i Hazret-i Kuddise sırrûhu-l âlihi"

1283

yazılıydı. İki kitâbe de ne yazık ki yok olmuştur.

Dergâhın su hazinesi üzerinde :

"Şevketlü mehabetlü Sultân Abdülazîz Han hazretlerinin câriyelerinden merhûme Feleksu Kalfa'nın hayrâtıdır 1286" yazılıydı. Bundan da anlaşılacağı üzere hayratı yapan Feleksu Kalfadır. (1869 - 70).

Zamanında semâhânenin mihrabı üzerinde bulunan hattat Sami Efendi'nin "İl-lâ bizikrillâhi tatmeîni - l kulûb" ile 1874 yılında yazdığı "Yâ Hazret - i Pîr Seyyid Ahmedü - l Bedevî" yazılı nefis levhâlar Çengelköy, Hacı Ömer Efendi Câmii'ndedir.

Dergâhın hazîresindeki 5 kabirden bilinenler

1 - İbrâhim Edhem Efendi.

2 - İfâkat Hanım (vef. 1872-73): İbrâhim Edhem Efendi'nin kızıdır. Veremden vefât etmiştir. Mezar taşında :

Mevt-ü hayat emr-i hüdâ âşikâr
Alsa gerek bendesini Kirdgâr¹⁴

Aldı benim duhter-i pâkîzemi
Nev civanım oldu Hakk'a dil-figâr¹⁵

Bir verem-i muhrîk idi zâhiri
Erdi erenlerden ana ber-güzâr

Hazret-i Seyyid Bedevî pirimiz
Olsa gerek rûz-i cezâda medâr

Böyle olur ehl-i abâ bendesi
Himmat-i Zehrâ'ya hem olsun civâr

Gitti İfâkat Hanım bak cennete
Âşık olup Hû diyerek âşikâr"
1289

yazılıdır.

3 - Râbia Adviye Hanım (doğ. 1834 - vef. 1899): İbrâhim Edhem Efendi'nin kızıdır. Dergâhın kurucusudur.

4 - Ahmed Efendi (vef. 1911): Dergâhın ilk şeyhidir.

¹⁴ Kirdgâr: Allâh.

¹⁵ Dil - figâr: Gönlü yaralı, âşık

Kurucusundan dolayı "Râbia Advîye Hanım Dergâhı" adıyla da anılan dergâhın devrân günü Cumartesi idi. Bu dergâha gönül vermiş Şeyh Edhem Efendi ise (vef. 1904), devrinin en önemli zâkirbaşlarından.

AHMEDİYE DERGÂHI

Bakınız: Mahmûd Efendi Rifâî Dergâhı.

3. ALACA MİNÂRE NAKŞÎ DERGÂHI

Bu Nakşî dergâhı Pazarbaşı Mahallesi'nde: Boybey Sokağı, Köprülü Fazıl Paşa Sokağı ve Kartal Baba Caddesi tarafından kuşatılmış, dikdörgen şeklinde bulunan geniş bir arâzîde yer almaktadır. Dergâh çeşitli dönemlerde "Alaca Minâre Dergâhı", "Pazar Dergâhı" , "Şeyh Sâdık Efendi Dergâhı", "Şeyh Hacı İbrâhim Efendi Dergâhı", "Ebültevfik İbrâhim Efendi Dergâhı", "Hacı Dede Dergâhı" olarak anılmıştır. Dergâh, Hacı İbrâhim Efendi isminde hayırsever bir zât tarafından yaptırılmıştır (1730- 1). Dergâhın geniş arâzîsinde sıradan bir mescid niteliğinde olan tevhîdhâne, iki katlı selâmlık ve iki katlı haremlik bulunmaktaydı.

Dergâh, Sultân II. Abdülhamid'in birinci haznedârı tarafından yenilenmiş (1884-85) ve şâir Sâbit Efendinin yazdığı ve şu anda yok olan kitâbede târih düşürülmüştür :

Zill-ı Hakk Abdülhamid'e şu mahâl
Mescid-i nakş-ı felek oldu bu dem

Sahibü-l ismet kerimü-l menkabet
Ol haznedar-ı Sultân-ı ümem

Böyle bir ma'bed ki misli yok ânın
Levh-i menkûşatı gâyet muntazam

Seyr-ü tavaf eyliyor ins-ü melek
Dâimâ bunda ibâdet mültezem

Nuh kapısında ahâli bilumum
Oldular müsteğrâk-ı lûtf-ı kerem

Pâdişâhım çok yaşa âvâzesin
Âsumâna refederler subh-dem

Umm-i dünya cümleten tebrîk eder
Bende-i âl-i abâyı lâ-cerem

Burdaki erler Kutubdan keşfolup

Şânına lââyık riayet buldu hem

Şüpheyi kat'eyle şân-u sıdk ile
Feyzinin oldu benâmı muhterem

Bâb-1 mescidden duhûlde kıl niyâz
Her biri birer feyze mazhar pür-himem

Burc-1 ehlullâha karşı baş kesip
Hâcetin Hakh'dan dile hiç çekme gam

Sahibü-l hayrâta yâ Rab kıl atâ
Dü cihânda saadet hem haşem

Levhaya târih yazar Sâbit kalem
Bu ne a'lâ ümmet-i Beytü-l Harem"

1302

Dergâhın şeyh silsilesi şöyledir:

1 - Hüseyin Dede Efendi , Hacı (vef. 1759 - 60).

2 - Mehmed Fahrî Efendi (vef. 1778).

3 - Mehmed Sâdik Efendi (vef. 1794-95): Erzincan'lıdır. Anadolu ve Rume-
li'de pek çok yeri dolaşmıştır. Türkçe risâleleri vardır. Bunlar: **Risâle-i Merbûbe**, **Ri-
sâle-i Terbiyenâme**, **Risâle-i Marifeti-n Nefs**, **Risâle-i Mahbûb**'tur. **Risâle-i Marife-
ti-n Nefs**'den bir bölüm:

" Ey Salik, eğer nefsinin bilmek istersen, bil ki ulu ve yüce Allâh (c.c.) seni iki nesneden yaratmıştır. Bunlardan biri olan bedendir ki, ortadadır. Diğeri bâtınî bir mânâ olup, rûh ve nefis derler. Onu ancak basîret gözü ile idrâk etmek mümkün olur. Çünkü buna gönül derler. Çünkü ne zaman gönül, kalb ve dil isimleri geçse maksat budur. Kalbten maksat, insanın göğsünüün sol tarafındaki et parçası değildir. Zîra o ölümlerde ve diğer canlılarda da vardır. Bu kalb, gözle de görülür, bu yüzden şehâdet âleminden değildir. O bu âleme garib olarak gelir ve öylece de gider. Rûh bedeninin sultânı olup, beden onun bineğidir. Bütün zâhir ve bâtın organlar, onun askerleridir. Ma'rifetullâh ve Hz. Allâh'ın Cemâli'ni temâşa etmek O'nun sıfatıdır. Mükellef olan O'dur, hitab O'nadır. Ya da mutsuz olmak onun sıfatıdır ve ona ait hakikatlerin bilinmesi Ma'rifetullâhın anahtarıdır."

4 - İbrâhim Celâlî Efendi, Hacı (vef. 1827 - 28).

5 - Ali Rızâ Efendi (vef. 1858 - 59).

Üsküdar Dergâhları

6 - Abdülfettâh el Ukarî Efendi (vef. 1864-65): Bağdat'lıdır. Nakşîbendî velîlerinden Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî'nin halîfelerinden olup, şeyhinin emriyle ve sonuna kadar Nakşîbendiliğe bağlı olan bu dergâhı, bu tarîkatın Hâlidî koluna intikâl ettirmiştir.

Muhammed Râşid Rüstem Efendi (vef. 1868) halîfesidir. Mürîdleri arasında Şeyhülislâm Mehmed Refik Efendi de (vef. 1866) bulunmaktaydı. Kabri Nuh Kuyu'sundadır.

7 - İbrâhim Şerif Efendi (vef. 1882): Tırnova'lıdır.

8 - İsmâil Efendi

Dergâhın hazîresinde yatanlar:

1 - Hüseyin Dede Efendi , Hacı (vef. 1759 - 607): Dergâhın şeyhidir.

2 - Fevzi Efendi (vef. 1759 - 60): Şeyhtir.

3 - Mehmed Fahrî Efendi (vef. 1778): Dergâhın Şeyhidir.

4 - Mehmed Sâdık Efendi (vef. 1794 - 95): Dergâhın Şeyhidir.

5 - Kâmil İbrâhim Efendi , Paşazâde (vef. 1807).

6 - Züleyhâ Hanım (vef. 1834) : Reşid Paşa'nın hanımıdır.

7 - Hacı Dede Efendi 5Ö.1857): Şâir Yahya Efendi'nin yazdığı kabir taşında

:

Şeyh Hüseyin-i Nakşîbendi muktedâ-i asfiyâ
Nice müddet kûşe-i vahdette uzlet eyledi

Mürşid-i kâmil idi; hayli maarif ehlini
Himmet ile mahrem-i sırr-ı hakîkat eyledi

Dâvet olunca hitâb-ı ircii-i hazrete
Rûh-i pâki âlem-i lâhûta rihlet eyledi

Dedi Yahyâ nase hatîf fevtinin târihini
Nakşîbendi Hacı Dede azm-i cennet eyledi.

1274

yazılıdır.

Üsküdar Dergâhları

8 - Mehmed Haydar Efendi, Hacı Hâfız (vef. 1889-90): Bergama'lıdır. Dergâhın şeyhlerinden Mehmed Sâdık Efendi'nin talebelerinden Kırkağaçlı Mehmed Emîn Efendi'nin halîfesidir. Vefât târihinin kaydı :

Pişvâ-yı sâlikan-ı râh-ı tahkîk-i Hudâ
Post-pira-yı tecellî hâne-i rüşd ü kemal

Şeyh-i kâmil hâdi-i râh-ı kadîm-i Nakşîbend
Hazret-i Hâfız Mehmed Haydar etdi irtihâl

Ser-be-ceyb-i inzivâ meşgul-i zikrullâh iken
Rûhuna bu caygâh oldu güzergâh-ı visâl

Kırkağaçlı Şeyh Mehmed nam zât-ı ârifin
Cânîşin-i dergeh-i feyzi idi bir nice sal

Zikr-i zenbûrî kolundan neşeyâb-ı aşk olup
Nüşgâm-ı şehd-i vahd olmışdı ol şirin-hisâl

Feyz-i rûanîsi olsun cilve-pirâ-yı vücûd
Cümle-i ashâbı hakkında ilâa-yevmü-z zevâl

İrtihâlinde dedim târih-i cevherdârını
Hû deyip Hâfız Efendi oldu Hak-bin-i Cemâl"

1307

Dergâhın bahçesindeki yekpâre küfeki taşından yontulmuş abdest su teknesi, İstanbul'lu Dilsizzde Hacı Büyük Fesli Mehmed Fahreddin Efendi'nin hayrâtıdır (1908). Bakımsızlıktan çöken dergâh 1940 yılında Vakıflar İdâresi tarafından yıktırılmıştır. Dergâhın devrân günü ilk zamanlarda Pazar günü ise de Şeyh Mehmed Sâdık Efendi zamanında Perşembe günü olmuştur.

4. ALTÛNİZÂDE ŞÂBANÎ DERGÂHI

Üsküdar'lı Bandırmalizâde Seyyid Ahmed Münib Efendi'nin *Mecmua-i Tekâyâ* isimli eserinde yalnızca adı geçen bu dergâha ait hiçbir bilgi mevcûd değildir.

ÂRİF DEDE DERGÂHI

Bakınız: Kapıağası Cerrâhî Dergâhı.

ATİK VÂLİDE SULTÂN DERGÂHI

Bakınız: Karabîş-ı Velî Efendi Şâbanî Dergâhı.

5. ATPAZARI CELVETÎ DERGÂHI

Dergâh Hayreddin Çavuş Mahallesi, Atpazarı, Semerciler mevkiindeydi. Dergâh ve câmi ahşaptı. Bânâsi, aynı zamanda dergâh ve câmiye adını vermiş olan Osman Efendi'dir. 1710 - 11 yılında yapılan bu dergâh ve câmiye ünlü şâir Behiştî Efendi târih düşürmüştür.

Cenâb-ı mürşid-i âgâh-dil Osman Efendi kim
Odur esrâr-ı "küntü kenz"e mazhar ârif-i billâh

Yapıp bu dilgüşâ âlî makâmı sa'y edip hayra
Erip tevfik-i rabbânî olupdur âna lûtfullâh

Yapıldı hamdülillâh kudsiyânın Kâbegâhı hem
Makarr-ı ehl-i takvâ âşiyân-ı Hakk'a menzilgâh

Zihi hâlet verir bir câmi-i pür-feyz-i ra'nâdır
Olur vâkîf ledün ilmîne bundan sâlikânı râh

Gelip bu tekkenin takında kandil-veş şeb ü rûzân
Durup devr-i devâmı bunda görse encüm ile mâh

Hemişe bunda ta'at-gîr olan ehl-i dil târih
Mahâll-i taatü-l ebrâr cây-ı evliyâullâh

1123

Bu kitâbe de, yok olanlar arasında yerini almıştır. Kuruluşundan 1925 yılında tekkelerin kapatılışına kadar Celvetîlikten ayrılmayan dergâhın âyin günü Cuma günüydü. Dergâh ve câmiden günümüze hiçbir şey kalmadığı gibi, ilk şeyhinin hâricindeki postnişînler hakkında da bir bilgimiz yoktur.

Osman Efendi (vef. 1748): Bilecik'lidir. Celvetî Şeyhi Selâmi Ali Efendi'nin (vef. 1692) halîfesidir. Azîz Mahmut Hüdâyî Celvetî Âsitânesi Şeyhi Filibeli Mehmed Sabûrî Dede Çelebi Efendi'nin vefâtı üzerine Âsitâne'ye şeyh oldu (1717). Âsitâne'de 10 yıl kadar irşâd vazifesi gördü. Kabri, Âsitâne'de, Başhalîfe Muk'ad Ahmed Efendi'nin (vef. 1639) yanındadır.

Dergâhın son postnişîni Mustafa Efendi'dir.

6. AVNÎ EFENDÎ KÂDİRÎ DERGÂHI

Dergâh Arakiyeci Hacı Câfer Mahallesi, Dividciler Caddesinde'ydi. İkişer oda ile birer sofadan ibâret haremlik ve selâmlık ile, iki helâ, mutfak, tevhîdhâne, türbe, kuyu ve küçük bir avludan ibâretti. Zeyneb Kâmil Hastanesi'nin bahçe ve yol düzenlemeleri sırasında hepten yok olmuştur. Devrân günü Cumartesi olan dergâh ile ilgili elimizde başkaca bir bilgi yoktur.

7. AYŞE SULTÂN CELVETÎ DERGÂHI

Dergâh İmrahor'da, İmrahor Câmii'nin arkasında, yol kenarındaydı. Kurucusu Ayşe Sultân'dır. Dergâhın Celvetî âyininin yapıldığı devrân günü Perşembe'ydi. Dergâh ve postnişînleri hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Yalnız bu dergâhta, Azîz Mahmûd Hüdâyî Celvetî Âsitânesi şeyhi Şihâbeddin Efendi'nin (vef. 1911) teklif ve oluruyla meşhur duahan Nakşî şeyhi Ebu-l Kavuk İsmâil Hakkı Molla'nın 1905-1914 yılları arasında, Celvetî meşîhatı bozulmadan önce, şeyhlik ettiği sâbittir.

Dergâh tamamen yıkılmıştır. Hazîresindeki kabir taşları da yerlerinden çıkarılarak duvar diplerinde sanki satışa sunulacakmışcasına dizili durmaktadır.

Ayşe Sultân (vef. 1595) Kânûnî Sultân Süleyman Han'ın torunu, Mihrimâh Sultân ile Rüstem Paşa'nın kızlarıdır. Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi'nin sâdık mürîdi olmuştur. Ayşe Sultân önce Vezir - i Âzam Ahmed Paşa ile (1580) evlenmiş ve birkaç oğlu dünyaya gelmiştir. İlk kocası vefât eden Ayşe Sultân 1582 yılında Şeyhülislâm Çivicizâde Mehmed Efendi'nin (vef. 1587) akdettiği nikâh ile Nişancı Feridun beyle evlenmiştir. Fakat Feridun Bey'in 1583 yılında vefâtı ile tekrar dul kalmıştır. Büyük bir servet sâhibi olan Ayşe Sultân'ın Salacak'ta sarayı ve ayrıca Azîz Mahmut Hüdâyî Celvetî Âsitânesi'ne ait vakıfları da vardı. Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi ile de evlendikleri ve hattâ Pîr'in Hacc'a Ayşe Sultân ile gittiği rivâyet ediliyorsa da bu husûsta kesin bir belge bulunmamaktadır.

Ayşe Sultân ilk kocası Vezir-i Âzam Ahmet Paşa'dan olma oğlu Abdurrahmân Bey'le gittiği Hacc fârizası dönüşü 1595 yılında vefât etmiş ve Hüdâyî Âsitânesi'ne defnedilmiştir.

8. AZİZ MAHMÛD HÜDÂYÎ EFENDİ CELVETÎ ÂSİTÂNESİ

Dergâh, Ahmed Çelebi Mahallesi'nde, Hüdâyî Mahmûd Sokağı ile Azîz Efendi Mektebi Sokağı'nın çevrelediği büyük bir alan içindedir. Külliye câmi - tevhîdhâne, harem - selâmlık, kütüphâne, hünkâr kasrı, halvethâne, beş adet meşrûta evi, derviş hücreleri, iki mutfak, taamhâne, su deposu, şadırvan, abdesthâne, çocuk mektebi, çeşmeler, kuyu, türbe ve geniş bir hazîreden oluşur. Kurucusu Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi'dir. Celvetî Pîri bu arâzîyi 1589 yılında Mustafa ve Ahmet Efendi adındaki kardeşlere ait ev yeri iken vekilleri Ali Efendi'den satın almış ve inşaata hemen başlamıştır. Dergâhın inşaatı 1594 yılında tamamlanmıştır. Daha sonraları tevhîdhâneye minber eklenmesi ile de câmiye dönüştürülmüştür (1599). 1850 yılında vuku bulmuş olan meşhur Üsküdar Yangını'nda türbe hâricinde tüm külliye yanmış, harâb olmuştur. Sultân Abdülmecîd türbe dâhil bütün külliye eskisine sâdık kalarak yeniden inşa ettirmiş (1855), hattâ hünkâr mahfeli ile sıbyân mektebi de bu sırada eklenmiştir.

Külliyenin ihyâsı şâir Senih Efendi'nin mısraları ile külliye'nin aşağı giriş kapısı üzerindeki kitâbede okunmaktadır :

Üsküdar Dergâhları

Hazret-i Abdülmecîd Han'ı ilâ yevmi-l hisâb
Ömrü şevketle Hudâ tahtında kılsın kâm-yab¹⁶

Pîr Mahmûd Hüdâyî'nin uluvv-i himmeti
Âsitânın eyledi ma'mûre vü zerrin-kıbab

Sa'y ile kesb-i safâ kıl kim bu dergâh-ı bülel
Kâbe-i uşşâkdır olmuş metâf-ı şeyh-u şebâb

Baş keser bu bâba mührünü ferş eyleyüp
Kad-ı hamîde olmuş ânınçün sipihr-i bî-tınâb

Bendesin envâr-ı Hû ile kılıp rûşen-çerağ
Ol azîz-i celvetî eyler derûnun lem'a-tâb

Cûybâr-ı feyz-ü himmet kim der-i ihsânın
Çeşmesâr-ı cânibinden revândır âb-ı nâb

Levh-i bâba yazdı bir matla' Senîh-i kemterin
Kıldı her mısırâda bir târih-i terkim-u hisâb

Oldu dergâh-ı Hüdâyî bendeye hayru-l meâb
Sıdk ile gel âsitân-ı kutb-i âlemdir bu bâb

1272

Câminin giriş kapısı üzerindeki, Sultân Abdülmecîd Han tuğralı, şâir Zîver Efendi'nin ta'lik yazı ile yazılmış kitâbesinde :

Şâh-ı gâzî velâyet-menkabet Abdülmecîd Han'a
Zâhir olmuş fütûh-ı milket içre nusret-i aktâb

Resânetle Azîz Mahmûd Efendi Dergâhın inşâ
Edince kıldı celb-i feyz-i rûhaniyyet-i aktâb

Du'a-yi şevket ile Zîver iki cevherin târih
Sezâdır olsa bâb-ı hankâhda ziynet-i aktâb

Şâh-ı din kim Hüdâyî hankâhın eyledi bünyâd
Mu'in olsun umûrunda Hudâ'ya himmet-i aktâb"

1272

okunmaktadır.

¹⁶ Kâm - yâb: Arzusuna erişen.

Sultân II. Abdülhamîd'in yakınlarından Lûtfi Efendi câmi-tevhîdhâne karşısına bir kütüphâne yaptırmıştır (1899 - 1900). 1910 yılında yıldırım düşmesi ile yıkılan minâre ve türbedâr bölümünü Mısır Hidivi İsmâil Paşa'nın (vef. 1895) kızı Prenses Fatma Hanım (vef. 1912) onarmış ve bugün de kullanılan türbe girişindeki ceme-kânlı bölümü yaptırmıştır.

Devrân günü Cuma günü olan âsitânenin postnişînleri :

1- Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi (doğ. 1541 - vef. 01.10.1628): Şereflikoçhisar doğumludur. Babası Fadlullâh Efendi, dedesi Mahmûd Efendi'dir. Yetiştığı ve büyüdüğü yer, ilkokula da başladığı yer olan Sivrihisar'dır. Tahsîlini ilerletmek için İstanbul'a geldi ve zamanın en mükemmel müesseselerinden biri olan Ayasofya Medresesi'ne girdi. Yakınlığı itibâriyle de Küçük Ayasofya da ikâmet etti (1564). Medrese tahsîline devâm ederken bir yandan da ulemâden Nâsırzâde Ramazan Efendi'nin (vef. 1576) talebesi oldu. Halvetîyye'den Nûreddinzâde Muslihuddin Efendi'nin (doğ. 1502 - vef. 1573) sohbetlerinde bulundu. Azîz Mahmûd Efendi medrese tahsîlini bitirdiğinde, derslerine devâm ettiği Nâsırzâde Ramazan Efendi'nin yardımcısı oldu ve uzun yıllar yanında görev aldı. Ramazan Efendi, Edirne'de Selimiye Medresesi'ne hoca olarak tâyin edilince yardımcısı Azîz Mahmûd Efendi'yi de beraberinde götürdü (1571). Aynı yıl stajını tamamlayarak kadı diplomasına hak kazanmış ve hocası ile Mısır ve Şam'a giderek kadılık yardımcılığında bulunmuştur. Mısır'da bulunduğu sıralarda Halvetîyye'den Mehmed Demirtaşî Efendi'nin halîfelerinden Kerîmuddin Halvetî Efendi'ye intisâb etti. Hocası Nâsırzâde Efendi'nin Bursa'ya kadı olarak tâyin edilmesiyle Azîz Mahmûd Efendi de beraberinde gelerek Ferhâdiye Medresesi'nde hoca ve Eski Câmî Mahkemesi'nde de kadı yardımcılığı görevlerine başladı (1573). Bu arada büyük veli Üftâde Efendi'nin (vef. 1580) Kaygan Câmii'ndeki vaazlarına devâm etti. Nasırzâde Ramazan Efendi'nin vefâtından (10.1576) sonra zuhur eden mânevî işaretler üzerine hocalık ve kadılık görevlerinden istifa ederek şeyhi Üftade Efendi'ye kapılandı (Aralık 1576). Kemâle erdiğinde şeyhi tarafından verilen vazife üzerine ailesi ve kayınbiraderi Ali Çelebi ile beraber Sivrihisar'a gitti (01.1580). Sivrihisar'da 6 ay kalabilen Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi şeyhini ziyâret için tekrar Bursa'ya döndü (16.06.1580). Hüdâyî Efendi'yi Bursa'ya çeken kuvvet belli olmuştur. Şeyhi Üftade Efendi az bir zaman sonra vefât etti (26.07.1580). Üzgün olan Hüdâyî Efendi tekrar Sivrihisara dönmüşse de bir müddet sonra Rumeli'ye geçmiştir. Eski Zağra'da ikâmet ettiği ve bir câmi yaptırdığı bilinmektedir. Rumeli'ye geçişi ve ne kadar kaldığı bilinmiyorsa da dönüşünde İstanbul'a gelerek Küçük Ayasofya Dergâhı'na şeyh olduğu kesindir (1584). Sultân III. Murad zamanında, Ferhad Paşa (vef. 1595) ile beraber İran Seferi'ne iştirak ederek Tebriz'e kadar gitti (30.08.1586).

Üsküdar'da, şimdiki külliye'nin bulunduğu yeri satın alarak hemen inşaata başladı ve inşaata yakın olmak sebebiyle Rumî Mehmed Paşa Câmii civârında ikâmet etti (1589). Dergâh, mescit ve meşrûtaların inşaatı 1594 yılında tamamlandı. Bu sıralarda Fatih Câmii vâizliğine tâyin edildi (06.03.1594). Bu vazifesine Âsitâne Mescidi'ne minber ilâve edilerek câmiye çevrilmesine kadar devâm etti (1599). Bunun yerine kendine daha yakın olan Mihrimâh Sultân (İskele) Câmii'nde

Perşembe günleri vaaz etmeye başladı. Sultân III. Murad tarafından Ali Paşa Dergâhı'na şeyhlik teklifini yolun uzak oluşu sebebi ile münâsib bir şekilde redderken Sultân'dan Ayasofya yakınındaki "Arslan Yatağı" olarak anılan yerin dergâh olarak yapılmasını talep etmiştir. Ancak bu istek Sultân I. Ahmed tarafından "Arslanhâne'nin" yıktırılarak câmii yapımına başlanması ile olmuştur. Sultân Ahmed Câmii'nin yapımında ilk kazma vurulması ve temel atma duası Hüdâyî Efendi tarafından yapılmıştır (1609). Câmi inşaatı tamamlandığında da açılış merasiminde ilk hutbeyi okuduğu gibi her ayın ilk Pazartesi günleri vaaz etmeyi de kabûl etmiştir (1617).

Hüdâyî Efendi'nin üç kere haccettiğini; birincisinin târihi bilinmemekte, ikincisi 1618 yılında, üçüncü haccı da mürîdlerinden bir efendi ile 1620 yılında gerçekleştirildiğini kaynaklardan öğreniyoruz.

Hüdâyî Efendi'nin beş oğlu ve yedi kız evlâdı olmuştur. Bu zâtlar; Evliyâ Mehmed Muhtar Efendi (vef. 1595), Mustafa Ebrâr Efendi (vef. 1596), Ayşe Hanım (vef. 1600), Ali Murteza Efendi (vef. 1601), Abdülvâhid Efendi (vef. 1611), Ümmügülsüm Hanım (vef. 1612), Ahmed Sıddîk Efendi (vef. 1624), Fâtıma Zehrâ Hanım (vef. 1624), Zeyneb Hanım (vef. 1642), Fâtıma Zehrâ Hanım (vef. 1642), Rukiye ve Hatice Hanım'lardır.

Yetiştirdiği halîfeleri; Başhalîfe Muk'ad Ahmed Efendi (vef. 1639), Eyyub Efendi (vef. 1621), Dizdarzâde Ahmed Efendi (vef. 1623), Filibe'li İsmâil Efendi (vef. 1642), Aksaray'lı Abdurrahîm Efendi (vef. 1645), Zâkirbaşı Şa'ban Efendi (vef. 1650) Veliyyuddin Efendi (vef. 1651), Kemâleddin Efendi (vef. 1657), Ehl-i Cennet Mehmed Fenâyî Efendi (vef. 1664), Saçlı İbrâhim Efendi (vef. 1664), Arap Yahyâ Efendi (vef. 1666), Üftâdezâde Kutub İbrâhim Efendi (vef. 1678) ve Tophâne'li Veli Efendi'dir (vef. 1697).

Kuvvetli bir şâir olan Azîz Mahmûd Efendi'ye şeyhi Üftâde Efendi tarafından "Hüdâyî" mahlası verilmiş ve Pîr de şiirlerinde bunu kullanmıştır. İlâhî olarak da bestelenmiş bir şiir ;

Ezelden aşk ile biz yâne geldik
Hakîkat-i şem'ine pervâne geldik

Tenezzül eyleyip vahdet ilinden
Bu kesret âlemîn seyrâna geldik

Geçüb ferman ile, bunca avâlim
Gezerken âlem-i insâna geldik

Fenâ bulduk vücûd-i fân'ı mutlak
Bıraktık katreyi, ummâna geldik

Nemiz ola Hudâyâ sana lâyık
Hemân bir lûtf ile ihsâna geldik

Umarız iverüz bâkıy cihâna
Civâr-ı Hazret-i Rahmân'a geldik

Geçüb âhır bu kesret âlemînden
Hüdâyî, halvet-i Sultân'a geldik"

Güzel beyitlerinden bir kaç örnek :

Tıynet-i âdemde evvel konmasa sevdâ-i aşk
Cenneti bir dâneye satmazdı ol dâne-i aşk

(Tanrı; insanoğlunu yaratırken, onun çamuruna "aşk" belâsını katmamış olsaydı, Hazret - i Âdem, bu uğurda, Cennet'i bir elma tânesine fedâ edip oradan koğularak bu fânî dünyâyaya ayak basmak gibi bir perîşanlığa düşmezdi)

İstikâmet ehli hıfz-i Hakk'dadır, ermez ziyân;
Ânınçün serviyi incitmez beğim bâd-i hazân

(Doğru olanın gönlünde Hakk sevgisi eksik olmaz ve bunun için de maddî ve mânevî hiçbir ziyân gelmez. Görmüyor musun servi ağacını? Dosdoğru yaradılışından dolayı güz rüzgârları ona bir şey yapamıyor).

Eserleri :

Arapça Eserleri: 1) *Ahvalu-n nebiyyi-l muhtâr aleyhi salavâtullâhi-l melîki-l cabbâr*, 2) *Câmiu-l fadâil ve kâmiu-r rezâil*, 3) *El es'ile ve-l ecvibe fî ahvâli-l mev-tâ*, 4) *Fethu-l bâb ve ref'u-l hicâb*, 5) *El fethu-l ilâhî*, 6) *Habbetu-l mahabbe*, 7) *Hâşiye kûhistani fî şerh-i fikh-ı Keydânî*, 8) *Hayatü-l ervâh ve necâtü-l eşbâh*, 9) *Hulâsatü-l ahbâr fî ahvali-n nebiyyi-l muhtâr*, 10) *Keşfu-l kınâ' an vechi-s semâ*, 11) *El mecâlisu-l va'ziyye*, 12) *Mecmuatü-l huteb*, 13) *Merâtibu-s sülûk*, 14) *Miftâhu-s salât ve mirkatü-n necât*, 15) *Nefâisü-l mecâlis*, 16) *Şemâilu-n nübüv-veti-l Ahmediyyeti-l Muhammediyye*, 17) *Et tarikatü-l Muhammediyye vesiletün ilâ-s seâdeti-s sermediyye*, 18) *Tecelliyat*, 19) *Vâkıat*.

Türkçe Eserleri : 1) *Dîvan*, 2) *Ecvibe-i Mutasavvifâne*, 3) *Mi'râciye*, 4) *Nasâyih ve Mevâiz*, 5) *Necâtü-l garik fi-l cem'i ve-t tefrik*, 6) *Tarikatnâme*, 7) *Mektûbat*.

Türbedâr Mustafa Es'ad Düzgünman Efendi'nin (doğ. 1920 - vef. 12.09.1990) Pîr'i için tertîb ettiği kasîdesi

Dârü-l amân bir kubbedir
Tâc-ı Sultân Hüdâyî
Bahr-i aşkdan bir habbedir
Tâc-ı Sultân Hüdâyî

Onüç taksim zirvesinde
Heybet vardır çevresinde
Reng-i envâr zerresinde
Tâc-1 Sultân Hüdâyî

Ehl-i olan giyer onu
Hayır olur elbet sonu
Başa devlet bilir bunu
Tâc-1 Sultân Hüdâyî

Alem içre Şems'e timsâl
Şuâpâş¹⁷ hem zümrüt misâl
Olmaz ona hiç bir emsâl
Tâc-1 Sultân Hüdâyî

Oniki harf lafz-1 tevhîd
Tâcda saklı sırrı tefrîd
Onüç eder bunu te'yîd
Tâc-1 Sultân Hüdâyî

Hâmildir o Şerîati
Tarîkati, Ma'rifeti
Gösterir hem Ehl-i Beyti
Tâc-1 Sultân Hüdâyî

Lûtf-1 hakla ehl-i cennet
Giyer başa tâc-1 Celvet
Aşk ehline büyük izzet
Tâc-1 Sultân Hüdâyî

Açar kalbe bâb-1 safâ
Olmaz orda gâm-u cefâ;
Hem kâse-i kevser şifâ
Tâc-1 Sultân Hüdâyî

Yedullâhdır mürşid eli
Ta'lib olan ider belî
Tâc giydirir ona velî
Tâc-1 Sultân Hüdâyî

Âşık arar mevlâsını
Görmez Hakk'ın deryâsını
Gösteren bak Leylâ'sını
Tâc-1 Sultân Hüdâyî

---

¹⁷ Şuâpâş: Işık saçan.(Editörün notu)

İlm-ü irfân andadır hep
Sırr-ı Sübhân andadır hep
Fazl-u kemâl andadır hep
Tâc-ı Sultân Hüdâyî

Zât-u sıfat mevhûm değil
Sûret, ma'na ayrı değil
Baş tâcımız gayr-ı değil
Tâc-ı Sultân Hüdâyî

Gördü gözüm meyl'ettim ben
Açtı özüm seyrettim ben
Mustafa'yım yok oldum ben
Tâc-ı Sultân Hüdâyî
30.04.1955

2 - Ahmed Efendi, Muk'ad (vef. 1639): Balıkesir'lidir. Hüdâyî Efendi'nin baş halîfesi olmuştur. Bulgurlu'daki Çilehâne Dergâhı'na halîfe olarak gönderildi. Burada 4 yıl kaldı. Bursa'daki halife Eyyub Efendi'nin vefâtı üzerine yerine halife olarak gönderildi (1621). Pîr'in vefâtı üzerine Filibe'li İsmâil Efendi'nin geçmesi icab ederken Ahmet Efendi Âsitâne makâmı için ve Pîr'den sonra ilk postnişîn oldu (1628). Fakat Filibe'li İsmâil Efendi "*Bu makâma bizden lâıyk başkaca kimse yoktur. Kim geçerse muk'ad (kötürüm) olur.*" dedi. Hakîkaten bir müddet sonra Hakk'ın hikmetiyle Ahmed Efendi kötürüm oldu ve bundan böyle "Muk'ad Ahmed Efendi" olarak anıldı. Vefât edenedek şeyhliğini sürdürdü (1639).

3 - Mes'ud Efendi (vef. 1657): Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi'nin kızının oğludur. İlim tahsîl etti. Muk'ad Ahmed Efendi'den hilâfet aldı.

4 - Mehmed Fenâyî Efendi, Ehl-i Cennet (vef. 1664): İstanbul Tophâne'lidir. Babası İshak Efendi'dir. Mehmed Efendi, kardeşi Ahmed Çelebî'nin Hüdâyî Efendi'ye bağlılığı vâsıtasıyla Pîr'i tanımış ve tasavvuf eğitimine başlamıştır. Pîr'i tarafından Simav'a halîfe olarak gönderildi. Pîr'in vefâtı üzerine İstanbul'a geldi ve Tophâne'de sâkin bir hayat yaşadı (1628). Mes'ud Efendi'nin yerine Âsitâne'ye şeyh oldu (1657). Vefât edince Âsitâne'nin alt kapısı karşısındaki türbesine defnedildi. Mahlası "Fenâyî" dir. *Dîvan*'ı vardır. Kendisine "Ehl-i Cennet" de denir. Âsitâne türbedârı Mustafa Es'ad Düzgünman Efendi'nin Ehl-i Cennet Şeyh Mehmed Fenâyî Efendi için yazdığı kaside :

Pîrimden bir gonca açmış Şeyh Fenâyî Cennetî
Bağ-ı aşka bûyin¹⁸ saçmış Şeyh Fenâyî Cennetî
Mecma'i-l bahreyndir, elhak ilmiledün kelâmı
Sırrı Kur'ân'dır merâmı Şeyh Fenâyî Cennetî

¹⁸ Bûyin: Kokular.

İsmi Mehmed Fenâyî hem Cennetiyyü-l Celvetî
Şerîat'te, tarîkatta bak kemâlî muncelî
Hakîkatı sırta âgâh Hakka vâsıl bir velî
Nûr-ı zâta mazhar olmuş Şeyh Fenâyî Cennetî

Kazaskerdi aşka düştü gönül verdi şeyhine
Sülûkunda cezbe bastı nidâ geldi sem'ine
(Yeter artık cennet oldun, farkla gel sen kendine!)
Şeyhi cennet, kendi cennet Şeyh Fenâyî Cennetî

Hazreti Pîr makâmında me'mur oldu irşâda
Feyz aldı sülûk ehli irdiler hep murâda
Bin yetmişbeş târihinde cismi girdi türâba
Cennet-i Adn içre şimdi Şeyh Fenâyî Cennetî

Ârifâne dîvanında âşıkâne edâ var
Kapalıca kelâm idüb zâhir, bâtın safâ var
Üstâdından nazar almış erbâbına ma'nâ var
Enhârına doyum olmaz Şeyh Fenâyî Cennetî

Tâc-ı Celvet giymiş cennet hep bakâya alâmet
Hakkalyakîn olmuş bir mert neş'esidir melâmet
Enelhakk'ın sırrı ile mest sâhib-i kerâmet
Hem muhibbi Ehlibeyt'tir Şeyh Fenâyî Cennetî

Nâm-ı pâk-i yâd olunca kalb-i insan zevk alır
Misli Cennet ravzasından ziyâretle feyz alır
Rabt-ı kalble ol hazretin esrârından sır alır
Bir tabîb-i mânevîdir Şeyh Fenâyî Cennetî

Kemter kulun Mustafa'dır türbedârındır senin
Hizmetinde berdevâmdır hizmetin bekler senin
Mahşer günü elin tutup şefkatin ister senin
Efendimsin, sultânımsın Şeyh Fenâyî Cennetî

(04.1955)

5 - Gafûrî Mahmûd Efendi (vef. 1667): Gelibolu'ludur. İlim tahsîl ettikten sonra tasavvufa yöneldi. Muk'ad Ahmed Efendi'ye kapılandı. Halife olarak Gelibolu'ya gönderildiyse de fazla kalmadan İstanbul'a geri döndü. Zeyrek Câmii, Üsküdar Vâlîde Sultân Câmii ve 1659 yılında da Fâtih Câmii vâizliğinde bulundu. Ehl-i Cennet Mehmed Fenâyî Efendi'nin vefâtı üzerine Âsitâne'ye şeyh oldu (1664). Vefât ettiğinde Halîl Paşa Türbesi'ne (Kapıcı Celvetî Dergâhı) defnedildi. "Gafûrî" mahlası ile şiirleri vardır. Bir gazeli ;

Nûr-i zikrullâh ile her kim ki oldu kalbi ak

Sûretten ol şeb ise ma'nâda lâkin pîr olur

Âşık-ı sâdik isen terkeyle hâb-u râhatı
Ey Gafûrî tâlib-i dîdar olan şebgîr¹⁹ olur"

6 - Mehmed Tâlib Efendi, Devâtîzâde (vef. 1679): Muk'ad Ahmed Efendi'nin müridlerinden ve Şeyh Câmîi Celvetî Dergâhı bânîsi Devâtî Şeyh Mustafa Efendi'nin (vef. 1660) oğludur. İlim tahsîl ettikten sonra babasının halifelerinden Fidancı Mehmed Efendi'ye ve Ehl-i Cennet Mehmed Fenâyî Efendi'ye kapılandı. Gafûrî Mahmûd Efendi'nin vefâtı ile Âsitâne postnişîni oldu (1667). Vefât ettiğinde Şeyh Câmîi'ndeki babasının türbesine defnedildi. "Tâlib" mahlası ile şiirleri vardır.

7 - Selâmî Ali Efendi (vef. 1692): Menteşe ili (Muğla), Kozyaka köyünde doğdu. İlyas Efendi'nin oğludur. İlim tahsîl ettikten sonra Kırkakçe Medresesi'ne hoca, daha sonra da İstanköy Adası'na (Yunanistan) müftü oldu. Tasavvufa olan aşkı dolayısıyla kadılığı bırakarak Mu'kad Ahmed Efendi'nin halîfesi Zâkirzâde Abdullâh Efendi'ye (vef. 1657) kapılandı. Bursa'ya halîfe olarak gönderildi. Bursa'da Çelebi Sultân Mehmed Câmîi civârında bir dergâh inşâ etti. Devâtîzâde (Divitçizâde) Mehmed Tâlib Efendi'nin 1679 yılında vefâtıyla boşalan Âsitâne şeyhliğine gelinceye kadar bu dergâhda irşâda devâm etti. Hüdâyî Âsitânesi şeyhiyken ünlü velî Niyâzi Mısırî (vef. 1693) ile mektuplaşmaları ve bir takım dedikoduların çıkması sonucu şeyhlikten ayrıldı (1682). Bir yıl dolmadan Âsitâne şeyhliğine ikinci defa atandı ve vefâtına kadar bu görevde kaldı. Selâmsız'da, Kuruçeşme'de ve Kısıklı'da dergâh ve mescidler inşâ ettirdi. Celvetîye tarîkatının "Selâmiyye" kolunun kurucusudur. Kısıklı'daki dergâhında medfûndur.

8 - Halîl Efendi : Samsun, Bafra'lıdır. Selâmî Ali Efendi'nin yerine postnişîn olduysa da kısa bir zaman sonra azledilerek Mısır'a sürüldü (1683) ve orada da vefât etti.

9 - Mustafa Efendi (vef. 1711) : Erzincan'lıdır. Babasının adı Mustafa'dır. Halîl Efendi'nin azledilmesiyle Âsitâne'ye postnişîn olduysa da birkaç gün sonra o da azledildi (1683). Yerine Selâmi Efendi getirildi. Memleketi Erzincan'a gitti. İstanbul'a dönüşünde Kadirga, Mehmed Paşa Celvetî Dergâhı'na şeyh oldu (1702). Abdülhây Celvetî Efendi'nin vefâtı üzerine Âsitâne'ye ikinci defa şeyh oldu (1705). Kabri Devâtîzâde (Divitçizâde) Celvetî Dergâhı (Şeyh Câmîi) hazîresindedir.

10 - Abdülhây Celvetî Efendi (doğ. 1629 - vef. 16.11.1705): Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi'nin halîfelerinden Saçlı İbrâhim Efendi'nin (vef. 1664) oğludur. Babasının, Satırcı Mehmet Ağa tarafından yaptırılan zâviyedeki şeyhliği sırasında Silistre'de doğdu (1629). Tasavvuf eğitimini babasından aldı. Bir süre sonra hilâfet aldığı anda, bugün Bulgaristan'da bulunan Akçakızanlık kazâsındaki Alâeddin Efendi zâviyesi şeyhliğine getirildi. Babasının vefâtı üzerine onun yerine Edirne Selimiye Câmîi vâizi ve Dizdarzâde Dergâhı şeyhi oldu (Mart 1664). Daha sonraları İstanbul,

¹⁹ Şebgîr: Gece uyumayan.(Editörün notu)

Kadırğa'daki Sokollu Mehmed Paşa Zâviyesi'ne şeyh oldu (Temmuz 1686). Bilâhare de Emînönü Yeni Câmii vâizliğine getirildi (1687). Selâmi Ali Efendi'nin vefâtı üzerine Âsitâne'ye postnişîn oldu (Aralık 1692). Kabri Halîl Paşa (Kapıcı Celvetî Dergâhı) türbesindedir. İyi bir şâirdi. Eserleri : 1) *Tefsîr-i Ba'zı Süver-i Kur'âniyye*, 2) *Busîrî'nin Kasîde-i Bürde'sinin manzûm tercümesi*, 3) *Fethu-l beyân li husûlu-n neşri ve-l fethi ve-l emân*, 4) *Şerh-i Gazel-i Hacı Bayrâm Velî*.

11 - Mehmed Sabûrî Efendi (vef. 1717): Filibe'lidir. Babası, Filibe Celvetî Dergâhı postnişîni Mustafa Efendi'dir (vef. 1676). İstanbul'a gelerek tefsîr ve hadîs ilimlerini tahsîl etti. Âsitânenin beşinci postnişîni Gafûrî Mahmûd Efendi'nin halîfesi oldu. Filibe'deki Şeyh İsmâil Dergâhı'na şeyh oldu. Mürşidi Şeyh Gafûrî Mahmûd Efendi'nin vefâtı üzerine İstanbul'a geldi (1667). Çeşitli câmiilerde vâizlik yaptı. Kazasker Abdülkadir Efendi'nin kendisi için yaptırdığı Edirnekapı, Sarmâşık Celvetî Dergâhı'na şeyh oldu (1671) Kabri, Halîl Paşa (Kapıcı Celvetî Dergâhı) Türbesi'nde, mürşidi Gafûrî Mahmûd Efendi'nin yanındadır. "Dede Çelebi" adıyla da anılır.

12 - Osman Efendi, Seyyid (vef. 1727-28): Bilecik'lidir. Selâmi Ali Efendi'nin halîfelerindendir. Üsküdar'da Atpazarı Celvetî Dergâhı bânisîdir (1711). Filibe'li Mehmed Sabûrî Efendi'nin vefâtı üzerine Âsitâne'ye ondördüncü postnişîn olmuştur.

13 - Ya'kûb Afvî Efendi (vef. 1736): Babasının adı Mustafa Efendi'dir. Bilecik'li Osman Efendi'nin hem mürîdi, hem de dâmadıdır. Bursa'lı İsmâil Hakkı Efendi'nin de talebesi olmuştur. Şehzâde Câmii ve Üsküdar Yeni Vâlîde Câmii vâizliklerinde bulundu. Şeyhinin vefâtı üzerine (1728) Âsitâne'nin onbeşinci şeyhi oldu ve bu görevi vefât edinceye kadar devâm ettirdi. Vasîyeti üzerine, Karacaahmed Türbesi civârında, annesinin yanına defnedildi. Ya'kûb Afvî Efendi'nin on kadar tasavvufî eseri vardır.

14 - Yusuf Efendi (vef. 1740): Edirne'lidir. Abdülhayy Celvetî Efendi'nin (vef. 1705) halîfesidir. Edirne, Selimiye Câmii'nde cuma vâizliği yaptı. Ya'kûb Afvî Efendi'nin vefâtı üzerine Âsitâne'ye şeyh oldu.

15 - Mehmed Efendi (vef. 1740): Niksar'lıdır. Selâmi Ali Efendi'nin halîfelerindendir. Edirne'li Yusuf Efendi'nin vefâtı üzerine onyedinci postnişîn olmuştur. Kabri, şeyhi Selâmi Ali Efendi'nin Kısıklı'daki dergâhı hazîresindedir. "Fıstıklı Şeyhi" adıyla da anılır.

16 - Mustafa Efendi (vef. 1774): Bursa doğumludur. Niksar'lı Şeyh Mehmed Efendi'nin oğlu ve halîfesidir.

17 - Mehmed Rûşen Efendi, Büyük (doğ. 1719 - vef. 1795): Mudanya'da doğdu. Dedesi, Fâtih Atpazarı Celvetî Dergâhı bânisi ve Zâkirzâde Abdullâh Efendi'nin (vef. 1657) halîfelerinden Şumnu'lu Osman Fadl-ı İlâhî Efendi'nin (vef. 16920) halîfesi Mustafa Efendi'dir. Babası Abdurrahmân Efendi ise Bursa'lı İsmâil Hakkı Efendi'nin (vef. 1724) halîfesi ve Üsküdar Kapıağası Celvetî Dergâhı şeyhidir.

Mehmed Efendi doğduğunda Celvetî şeyhi Bursa'lı İsmâil Hakkı Efendi tarafından "Rûşen" mahlası verildi. Hilâfeti, Bursa'lı İsmâil Hakkı Efendi'nin halîfelerinden Çorlu'lu Pertev Efendi'dendir (vef. 1768). Sultân Ahmed Câmîi de dâhil uzun yıllar kürsü vâizliği yaptı. Bir ara babasının yerine geçerek Kapıağası Celvetî Dergâhı'nda şeyhlik görevinde bulundu. Bursa'lı Mustafa Efendi'nin vefât etmesiyle Âsitâne'ye şeyh oldu (1774). Hatt-ı Humâyun ile azledildi ve Mudanya'ya sürüldü (1783). Yerine Neccarzâde (Dülgerzâde) Mehmed Sıddîk Efendi vekâleten sürdürdü ise de bir yıl sonra tekrar postnişîn oldu (1784). Bu görevini vefât edene dek sürdürdü (Mart 1795). Mehmed Rûşen Efendi, Celvetîliğin yanısıra Nakşîbendî şeyhi Abdülganî Nablusî Efendi'nin (vef. 1731) de halîfesiydi. Hanımı, Mevlâna Celâleddin Rûmî Efendi'nin ahfâdından Şerife Hanım'dır.

18 - Mehmed Sıddîk Efendi, Neccarzâde (Dülgerzâde) (vef. 1794): Beşiktaş, Sinan Paşa Neccarzâde (Dülgerzâde) Dergâhı kurucusu, Celvetî şeyhi Selâmi Ali Efendi'nin halîfelerinden "Odabaşı Şeyhi" şeyh Fenâyî Mustafa Efendi'den hilâfet almış olan Rızâeddin Mustafa Efendi'nin (vef. 1746) oğludur. Büyük Mehmed Rûşen Efendi'nin azledilip sürülmesi sebebiyle 1 yıl kadar Âsitâne'ye vekâleten şeyh olmuştur (1783-84). Vekâleten de olsa yirminci şeyh olarak kayıtlara geçmiştir. Yerine tekrar Mehmed Rûşen Efendi gelmiştir. Kabri, Beşiktaş, Sinan Paşa Câmîi yanındaki türbededir.

19 - Mehmed Şihâbeddin Efendi (1819): Üsküdar'lıdır. Büyük Mehmed Rûşen Efendi'nin oğlu ve halîfesidir. Babasının yerine postnişîn olmuştur. Karakter yapısı itibâriyle Bursa'lı İsmâil Hakkı Efendi'ye benzediğinden "Küçük Hakkı" diye de anılır. *Tuhfetu-s sâlikiyn* adında tasavvufî bir eseri vardır.

20 - Abdurrahmân Nesîb Efendi (vef. 1842): Üsküdar'lıdır. Mudanya'lı Büyük Mehmed Rûşen Efendi'nin torunu, Mehmed Şihâbeddin Efendi'nin oğludur. Cankurtaran, Sinan Erdebilî Halvetî Dergâhı'na vekâleten şeyh oldu. Babasının vefâtı üzerine Âsitâne'ye yirmüçüncü postnişîn oldu. Ordu vâizliği görevi verildi (1827). "Seyyid" mahlası ile yazdığı şiirleri bir dîvanda toplanmıştır. Dinî ve din dışı besteledi de vardır.

21 - Mehmed Rûşen Tevfikî Efendi (doğ. 1810 - vef. 1891): Üsküdar'lıdır. Mehmed Şihâbeddin Efendi'nin torunu, Abdurrahmân Nesîb Efendi'nin oğludur. Babasının vefâtı üzerine ve elli yıla yaklaşan bu hizmeti lâyıkiyle yaptı. Hat sanatı ve mûsikî ile uğraştı. Aşk redifli bir gazeli ünlüdür :

Kurdu iklîm-i vücûdda tahtını Sultân-ı Aşk
Cem edip âşıkları sahrâ-i aşka sû be sû²⁰
Her birine itmeye bin nâz ile fermân-ı aşk
Çün oturmuş taht-ı istiğnâsında ol pâdişâh
Her niğehde olmada üftedegân sûzân-ı aşk
Elleri bağlı huzûrunda durur biçâreler

²⁰ Sû be sû: Yanyana.(Editörün notu)

Muntazırdır, herbiri ister ki, bir ihsân-ı aşk
Neylesin dünya ve mâfihâyı âşık neylesin
Dâimâ maksûdu ânın, vuslat-ı canân-ı aşk
Vasfolunmaz hâlet-i aşkın demi, bi veçhile
Zâhiren giryân ve sûzân mânevî handân-ı aşk
Şem-i Hakk'da mahvede gör kendini pervâneveş²¹
İtme Rûşen'i, bülbül-i şeydâ gibi efgân-ı aşk"

22 - Mehmed Şihâbeddin Efendi (vef. 1911): Üsküdar'lıdır. Abdurrahmân Nesîb Efendi'nin küçük oğludur. Ağabeyi Mehmet Rûşen Tevfikî Efendi'nin vefâtından sonra geçtiği makâmda yirmibir yıl kadar hizmet vermiştir. Sultân Abdülmecîd'in sevgi ve saygısını kazanmış, Âsitâne'nin tâmir ve genişletilmesi için gerekli yardımı sağlamıştır. Bu şeyhin zamanında üç katlı ve onsekiz odalı şeyh dairesi yapılmıştır.

23 - Mehmed Gülşen Efendi (doğ. 1867 - vef. Nisan 1923): Üsküdar'lıdır. Babası, Kayseri'de nâiblik görevinde de bulunan Mektubîzâde M. Sadreddin Efendi'dir (vef. 1872). Annesi, Mehmed Rûşen Tevfikî Efendi'nin kızıdır. Doğancılar ve Atlamataşı Rüştiye Okullarında tahsîl görmüştür. Dedesi Mehmed Rûşen Tevfikî Efendi'den tasavvufî eğitimini görmüşse de hilâfeti Bursa'da İsmâil Hakkı Celvetî Dergâhı şeyhi Fâik Efendi'den almıştır. Memûriyet hayatına 1886 yılında başlamış, dayısı Mehmed Şihâbeddin Efendi'nin vefâtıyla memûriyet hayatı biterek Âsitâne'ye yirmialtıncı postnişin olmuştur (1911). Pîr'in *Ahvâlu-n Nebiyyi-l Muhtâr* adlı eserini tercüme ve şerh etmiştir. Mehmed Tâhir Efendi'nin (doğ. 1861 - vef. 1926) yardımlarıyla Âsitâne'de bir kütübhâne kurmuştur.

24 - Abdülgafûr Âbid Efendi (doğ. 1872-vef. 06.09.1945): Mehmed Gülşen Efendi'nin kızkardeşinin oğlu ve halîfesidir. Dergâhın yirmiyedinci ve son şeyhidir.

Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin türbsinin dış kapısı üzerindeki kitâbede:

Dilâ, tahsîl edem dersen eğer zevk-i ilâhîden
Nasîbini alır elbet giren bâb-ı Hüdâyî'den
yazmaktadır.

Türbenin iç kapı üzerindeki kitâbede ise:

Bu meşhed mecma'-i ervâh-ı ecsâd-ı Hüdâyî'dir
Edeble gir azîzim türbe-i pâk-i Hüdâyî'dir
yazmaktadır.

Türbede medfûn olanlar :

²¹ Pervâneveş: Pervâne gibi. (Editörün notu)

Üsküdar Dergâhları

1 - Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi (doğ. 1541 - vef. 01.10.1628): Celvetîyye tarîkatının Pîr'i ve dergâhın bânîsidir.

2 - Mehmed Muhtar Efendi, Evliyâ (vef. 1595): Pîr'in oğludur.

3 - Mustafa Ebrâr Efendi (vef. 1596): Pîr'in oğludur.

4 - Ayşe Hanım (vef. 1600): Pîr'in kızıdır. Şeyh Mehmed Efendi ile evlenmiş ve üç erkek evlâdı olmuştur:

a - Mustafa Efendi (vef. 1685).

b - Abdülhayy Efendi (vef. 1691): Kadırğa, Mehmed Paşa Celvetî Dergâhı'na şeyh olmuştur (1632).

c - Mehmed Efendi

5 - Ali Murteza Efendi (vef. 1601): Pîr'in oğludur.

6 - Abdülvâhid Efendi (vef. 1611): Pîr'in oğludur.

7 - Ahmed Sıddîk Efendi (vef. 1624): Pîr'in oğludur.

8 - Fâtıma Zehrâ Hanım (vef. 1624): Pîr'in kızıdır.

9 - Zeyneb Hanım (vef. 1642): Pîr'in kızıdır.

10 - Fatımâ Zehrâ Hanım (vef. 1642): Pîr'in kızıdır.

11 - Fatımâ Zehrâ Hanım (vef. 1675): Pîr'in kızı Rukiye Hanım'ın kızıdır.

Türbenin bitişiğinde, zamanla çatısı çökerek hazîre hâline gelen alanda yatanlar :

1 - Pîr'in hanımı.

2 - Ayşe Sultân (vef. 1585): Kânûnî Sultân Süleyman'ın torunu, Mihrimâh Sultân ile Rüstem Paşa'nın kızlarıdır. İmrahor'da adını verdiği Celvetî Dergâhı kurucusudur.

3 - Ümmügülsüm Hanım (vef. 1612): Pîr'in kızıdır.

4 - Ahmed Efendi, Muk'ad (vef. 1639): Pîr'in halîfesi ve Pîr'den sonra ilk şeyhtir.

5 - Mehmed Efendi (vef. 1643): Pîr'in damadı ve Ayşe Hanım'ın kocasıdır. Celvetî şeyhidir.

6 - Mehmed Paşa, Sultânzâde (doğ. 1602 - vef. 1646): Rüstem Paşa'nın torunudur. Saraydan yetişmiştir. 75. sadrazamdır. Girit'te vefât etmiştir.

7 - Mustafa Efendi (vef. 1685): Ayşe Hanım ile Şeyh Mehmed Efendi'nin evlâdı, Pîr'in torunudur. Şeyhülislâm Abdurrahîm Efendi'nin yardımcısı olmuş, Sarı Abdullâh Efendi'den boşalan, İzmir Kadılığı görevinde bulunmuştur. Daha sonraları da Bağdat, Şam, Diyarbakır, Medine, Filibe, Bursa ve Üsküdar Kadılıklarında da görev yapmıştır. Celvetî şeyhidir.

8 - Mehmed Şihâbeddin Efendi (vef. 1819): Âsitâne şeyhidir.

9 - Abdurrahmân Nesib Efendi (vef. 1842): Âsitâne şeyhidir.

10 - Sâdullâh Efendi (vef. 1874): Celvetî şeyhidir.

11 - Mehmed Rûşen Tevfikî Efendi (doğ. 1810 - vef. 1891): Âsitâne şeyhidir.

12 - Mehmed Gülşen Efendi (doğ. 1864 - vef. 1923): Âsitâne şeyhidir.

Hazîredeki medfûnlardan bazıları:

1 - Lala Mustafa Efendi (vef. 1638).

2 - Mes'ud Efendi (vef. 1657): Pîr'in torunu ve âsitâne şeyhidir.

3 - Sun'izâde Mehmed Emîn Efendi (vef. 1673): Kara Sun'ullâh Efendi'nin oğludur. Edirne (1646), Bursa (1647), Hâlep, Mısır ve İstanbul (1649) kadılıklarında bulunmuştur. 1653-1654 yıllarında Anadolu, 1654-1655 yıllarında da Rumeli Kazaskeri görevlerinde bulunmuştur. 41. Şeyhülislâm'dır (1661 - 1662).

4 - Fatma Hanım Sultân (vef. 1727 - 28): Sultân IV. Murad'ın torunudur. Annesi Kaya Sultân (vef. 1699), babası Melek Ahmed Paşa'dır (vef. 1662).

5 - Seyyid Osman Efendi, (vef. 1728): Âsitâne'nin şeyhidir. Atpazarı Celvetî Dergâhı kurucusu ve ilk şeyhidir.

6 - Yusuf Efendi (vef. 1740): Âsitâne'nin şeyhidir.

7 - Ebûbekir Efendi (vef. 1745): Kayseri'lidir.

8 - Mustafa Efendi (vef. 1751): Şeyh Selâmi Ali Efendi'nin şeyhidir.

9 - Tâhir Efendi (vef. 1751).

10 - Mustafa Efendi (vef. 1774): Âsitâne'nin şeyhidir.

11 - Müftüzâde Mehmed Sâdık Efendi (vef. 1788): Erzincan'lıdır.

12 - Müftüzâde Mustafa Efendi, (vef. 1791): Erzincan'lıdır.

13 - Çelebizâde Şerif Hasan Paşa (vef. 1791): Rusçuk'ludur. Çelebi Süleyman Ağa'nın oğludur. Osmanlı - Rus Savaşı (1768 - 1774) sırasında vezirlik rütbesiyle Rusçuk Başkomutanı oldu. Sultân III. Selim tarafından 158. sadrâzam olarak göreve getirildi (1790 - 1791). Ruslara karşı Kili, İsmâil, Tolçî ve İsakçı gibi kaleleri kaybettiği için sadrazamlıktan azledildi ve sonrası da îdam edildi. İdam edilen son sadrâzamdır.

14 - Mehmed Rûşen Efendi (doğ. 1719 - vef. 1795): Âsitâne şeyhidir.

15 - Hamal Şerif Paşa (vef. 1874): Hamallıktan asker oldu. Miralay (1830 - 31), süvari livâsı (1833 - 34), ferik olarak Rakka Kaymakâmı (1837 - 38), İzmit Mutasarrıfı (1840) oldu. Musul, Konya ve Sivas vâîliklerinde bulundu (1844). 1845 yılında vazifeden uzaklaştırılmıştır. Savaşı bir rûha sâhipti.

16 - Ömer Efendi (vef. 1851): Akşehir'lidir. Abdullâh Efendi'nin oğludur.

17 - Hacı Ahmed Paşa (vef. 28.04.1858): Kapıcıbaşılık ve mutasarrıflık görevlerinde bulundu.

18 - Râgıb Mehmed Paşa (vef. 1865): İstanbul, Kabataş'lıdır. Çelebi Efendi'nin oğludur. Saraydan yetişmiştir. Rumeli Ordusu'na mirlivâ (1843), Rumeli Mutasarrıfı (1845), Trabzon (1846) ve Trablusgarb (1846) vâîliği görevlerinde bulunmuştur. Basra (1849), Aydın (1851), Harput (1851), Kürdistan (1852) vâîliklerinde bulundu. 1860 yılında vazifeden uzaklaştırılmıştır.

19 - Tâhir Paşa (vef. 25.08.1878): Üsküdar'lıdır. Beyrut Kumandanlığı görevinde bulunmuştur.

20 - Musa Kazım Paşa (doğ. 1821 - vef. 1889): Arnavutluk'un Kaniçe Kasabası'nda doğmuştur. Hüseyin Efendi'nin oğludur. Memûriyetten askerlik mesleğine geçmiş, korgeneralliğe kadar yükselmiştir. Hem Celvetî hem de Bedevî terbiyesi almıştır. Dîvan tarzındaki şiirleriyle tanındı. Kerbelâ Olayı'na ait mersiyesi ve kuvvetli hicivleri vardır. *Dîvan*'ı ve *Makâlid-i Aşk* (Sevgi Hazîneleri) adlı kitabı vardır. Şiirlerinden bazı pasajlar :

İdrâk edemez neş'esini sâgar-ı aşkın
Kalbinde ânın kim eser-i hubb-i sivâ var

(Kalbini dünya sevgisinden ayıramayanlar, daha doğrusu, dünyaya tapanlar, İlâhî Aşk'ın tadına eremezler.)

İltifât eylese erbâb-ı şekâyâ keremi
Süedâdan sayılırdı koca Nümrud-ı pelîd"

(Eğer lûtuף ve keremîni, şâkî alçaklara da teşmil etseydi, Hz. İbrâhim'i ateşe attırmak gibi bir cinâyeti işleyen küstah Nemrud bile Allâh'ın sevgili kulları arasına girerdi.)

Mütekebbirlere kibr etme tasadduk sayılır
Zâlîme zulm-ü ezâ kılma ibâdet gibidir

(Kendini büyük görenlere aynı şekilde mukâbelede bulunmak sadaka vermek kadar sevaptır. Hele haksızlık edenlere, herkesin hakkını yemekten zevk alanlara ezâ ve ce-fâ etmek bir nevi ibâdet sayılır.)

21 - Mehmed Şihâbeddin Efendi (vef. 1911): Âsitâne'nin şeyhidir.

22 - Mehmed Tâhir Efendi (doğ. 1861 - vef. 1926): Bursa'lıdır. Harbiye'yi bitirdikten (1879) sonra uzun süre askerî okullarda târih va coğrafya öğretmenliği yaptı. Üsküp, Manastır ve Selânik Askerî Ortaokullarında müdürlük görevinde bulundu. şâir, edip, mutasavvıf ve âlimlerini eserleri ile birlikte tanıttı (1914). Âsitâne kütüphânesinin kurulmasında ve eserlerin toplanmasında büyük emeği geçti. II. Meş-rûtiyet'in ilânı ile Bursa'dan milletvekili seçildi (1908). Ahlâk, tasavvuf ve edebiyata ait eserleri vardır. En ünlü eseri üç ciltlik **Osmanlı Müellifleri**'nde Osmanlı şâir, edip, mutasavvıf ve âlimlerini eserleri ile birlikte tanıtmıştır (1914). Diğer eserleri ise şunlardır: 1) **Ulemâ ve Şuarâ** (Bilginler ve Şâirler), 2) **Meşâyih-i Osmâniyeden Onsekiz Zâtın Terceme-i Ahvâli** (Osmanlı Şeyhlerinden Onsekiz Kişinin Hayatı), 3) **Delîlü-t Tefâsîr** (Yorumlar Kılavuzu) 4- **Hacı Bayrâm-ı Velî**, 5) **Aydın Vilâyetine Mensûb Meşâyih** (Aydın İli Şeyhleri), 6) **Müverrihîn ve Etibba'nın Terceme-i Ahvâli** (Târihcilerin ve Hekimlerin Hayatı), 7) **Fezâil-i Şeyh-i Ekber** (Şeyhi Ekber'in Erdemleri), 8) **Türklerin Ulûm ve Fünûna Hizmetleri** (Türklerin Bilimlere ve Fenlere Hizmetleri), 9) **Müteallik Âsâr-ı İslâmiye** (Siyasetli İlgili İslâm Eserleri), 10) **Müverrihîn-i Osmâniye'den Ali ve Kâtip Çelebi'nin Terceme-i Hâlleri** (Osmanlı Târihçilerinden Ali ve Katip Çelebi'nin Hayatları), 11) **Eski ve Yeni Ahlâk Kitaplarımız**, 12) **Kâtip Çelebi**.

23 - Abdülgafûr Âbid Efendi (vef. 06.09.1946): Âsitâne'nin son şeyhidir.

- 24 - ..... Hanım (?)
25 - ..... Hanım (?)
26 - ..... Hanım (?)

Bakınız: Yağcızâde Sa'adi Dergâhı.

BANDIRMA (ya da BANDIRMALİZÂDE) DERGÂHI

Bakınız: Hâşim Baba Dergâhı.

BEZCİZÂDE DERGÂHI

Bakınız: Himmet Efendi Bayrâmî Dergâhı.

9. CEDİD HACI DEDE KÂDİRÎ DERGÂHI

Bu dergâh, şimdi yerinde yeller esen Bâlî Çavuş Mescidi'nin yanında idi. İnâdiye ile Tunusbağı arasında, Bandırmalizâde Hâşim Baba Efendi Dergâhı'nın karşı sırasındaydı. Devrân günü Pazar olan dergâh, mescid ile beraber târihe malolmuştur. Türbe ve hazîre dahî yerinde yoktur. Bir adı da "Hoca Balî Dergâhı"ydı.

10. ÇAMLICALI MEHMED EFENDİ ŞÂBANÎ DERGÂHI

Dergâh, Vâlîde-i Atîk Mahallesi, Çavuşdere Caddesi ile Koltukçu Rıza Sokağı ile Çınarlı Tekke Sokağı sınırları içindedir. Çamlıca'lı Mehmed Efendi tarafından inşa edilen (1663) dergâhın bugüne kalan kısmı haremlik - selâmlık kanadıdır. Kuruluşunda hangi tarîkate hizmet ettiği ve şeyh silsilelerinin kimler olduğu bilinmemektedir. Yalnız XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Halvetîliğe, daha sonraları da bu tarîkatin Şâbanî koluna bağlandığı bilinmektedir. İlk zamanlarında Çarşamba ve Pazar günleri devrân günleri ise de son olarak devrân günü Perşembe olarak tesbit edilmiştir. Bilinen şeyhlerini sıralarsak :

1 - Çamlıca'lı Mehmed Efendi (vef. 1673 - 74): Dergâhın kurucusu ve ilk şehidir. Dergâhında medfûndur. Şu anda yok olan türbesinin üzerindeki kitâbede :

"Hankâh-ı kutbü-l ârifîn gavsü-l vâsılîn Çamlıcalı Hazret-i Şeyh Mehmed Efendi.
Kuddise sırrûhu 1084"

yazılıymış.

2 - Hüseyin Efendi.

3 - İdrîs Efendi.

4 - Nûrî Efendi.

Dergâh, "Çınarlı Dergâhı" veyâ "İdrîs Efendi Dergâhı" adları ile de anılmıştır.

ÇARŞAMBA DERGÂHI

Bakınız: Kurban Nasûh Efendi Rifâî Dergâhı.

ÇINARLI DERGÂHI

Bakınız: Çamlıcalı Mehmed Efendi Şâbanî Dergâhı.

ÇİÇEKÇİ DERGÂHI ya da ÇİÇEKÇİ CÂMİİ DERGÂHI

Bakınız: Selimiye Nakşî Dergâhı.

11. ÇİLEHÂNE CELVETÎ DERGÂHI

Celvetîyye Pîri Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi'nin çileye soyunduğu yerdir. Küçük Çamlıca'nın Alemdağı'na bakan yamacı üzerindedir. Pîr burada kendine taştan iki odacık ve mescid inşâ ettirmiştir. Mescide "Musalla Mescidi" dendiği için dergâhın diğer bir ismi de "Musalla Mescidi Dergâhı"dır. Musalla Mescidi'nin inşâsına

"Çün temâm oldu dedim târihini
Cennetâsâ bir makâm-ı bi-l âdil"
1024

kıt'asıyla târih düşürüldüğüne göre dergâhın yapım târihi de aynı zamanlarda olduğu söylenebilir (1615). Burada bulunan kuyunun bileziğinde: "Cennetmekân Sultân Mahmûd Han Hazretlerinin kadınlarından 3. Âşûbî²² Can Kadınefendi'nin hayrâtıdır. 1285" yazılıdır. Kuyunun önünde yekepâre som mermerden yapılmış, çok zarîf süslü, dört musluklu su deposunun, Kâmil Paşa tarafından 1874 yılında yaptırıldığı arkasındaki kitâbeden okunmaktadır :

"Pîr Mahmûd Hüdâyî Azîzu-l kadrin
Bu makâmı yapıp maksim-i âb oldu

Levh-ı nazm oldu bu târih-i güherle karneyn
Nev eser yaptı zihî²³ himmet-i Kâmil Paşa"

Devrân günü Perşembe olan dergâhın şeyh silsilesi hakkında bilgi yoktur. Yalnız Pîr'in baş halîfesi Muk'ad Ahmed Efendi'nin (vef. 1639) bir ara halîfe olarak burada görev yaptığı bilinmektedir. Dergâhın bahçesinde kabir taşı olmayan açık bir türbe vardır.

12. DEVÂTÎZÂDE CELVETÎ DERGÂHI

²² Âşûb: 1. Kargaşalık, 2. (sıfat olarak) karıştırmacı. (Editörün notu)

²³ Zihî: Şu, bu.(Editörün notu)

Selmanağa Mahallesi'nde, Selmân-ı Pâk Caddesi üzerinde, Şeyh Câmîi adıyla anılan mahâldedir. Dergâh, Kethüdâ Arslanağazâde Mustafa Efendi tarafından 1650 yılında Celvetî şeyhi Devâtî (Divitçi) Mustafa Efendi için yaptırılmıştır. Dergâhın bir diğer adı da "Şeyh Câmîi Dergâhı" olarak bilinir. İlk yapıldığında câmi olarak kullanılan tavihdhânededen başka haremlik, selâmlık, derviş hücreleri, mutfak ve daha sonraları da türbenin ilâvesi ile genişleme gösteren dergâhın çevresinde de bugünkü bakımlı bir hazîre oluşmuştur. Büyük bir ihtimalle Sultân II. Mahmûd döneminde (1808 - 1839) cümle kapısı yenilenerek, yakınına da kitâbesiz bir çeşme yaptırılmıştır. Dergâhın önemli onarım görmesi 1886 yılında Sultân II. Abdülhamid zamanında (1876 - 1909) Bahriye Nâzırı Bahri Paşa denetiminde olmuştur. Yine bu târihlerde Hüseyin Hâkî Efendi'nin eşi Fatma Zehrâ Hanım tarafından da türbenin onarıldığı bilinmektedir.

Kuruluşundan tekkelerin kapatılmasına kadar Celvetîliğe bağlı olarak faaliyet gösteren bu dergâhtan günümüze türbe ve câmiiden başka eski eseri kalmamıştır.

Devrân günü Cuma olan dergâhın postnişinleri ;

1 - Mustafa Efendi, Devâtî (vef. 1660): Dividçilik yaparak geçimini sağlarken tasavvufa yönelmiş ve Celvetî şeyhi Muk'ad Ahmed Efendi'ye (vef. 1639) mürîd olmuştur. Kastamonu'da halîfe olarak irşâd görevini sürdürdü. İstanbul'a döndüğünde muhtelif medreselerde müderrislik yaptı. Müderrislikten 1657 yılında ayrılarak vefât edenedek dergâhında irşâd hizmetinde bulundu.

2 - Mehmed Tâlib Efendi, Devâtîzâde (vef. 1679): Devâtî Mustafa Efendi'nin oğludur. İlim tahsîl ettikten sonra tasavvufa yönelmiş, babasının halîfelerinden Fıdancı Mehmed Efendi'ye ve Hüdâyî Âsitânesi şeyhi Ehl-i Cennet Mehmed Efendi'ye (vef. 1664) intisâb etti. Gafûrî Mehmed Efendi'nin (vef. 1667) vefâtından sonra Hüdâyî Âsitânesi'ne şeyh oldu. Bu görevi vefât edene kadar sürdürdü. "Tâlib" mahlası ile şiirleri vardır.

3 - Mustafa Efendi (vef. 1754): Erzincanlı'dır. Daha sonraları Hüdâyî Âsitânesi'ne şeyh oldu.

4 - Mehmed Saîd Efendi (vef. 1810).

5 - Mehmed Âsım Efendi (vef. 1843),

6 - Mehmed Tâlib Efendi (vef. 1844): Mehmed Âsım Efendi'nin oğludur.

7 - Mustafa Dede Efendi (vef. 1847): Hüdâyî Âsitânesi türbedârlığı görevinde de bulundu.

8 - Ahmed Hasîb Efendi (vef. 1858 - 59).

9 - Halîl Dede Efendi (vef. 1907): Ahmed Hasîb Efendi'nin oğlu Mehmed Hasîb Efendi'ye vekâleten bu hizmeti görmüştür.

10 - Mehmed Tâlib Efendi (vef. 1923): Şeyh Ahmed Hasib Efendi'nin oğludur.

11 - Haydar Molla (?): Mehmed Tâlib Efendiden boşalan yere vekillik etmiştir. Hüdâyî Âsitânesi "Hâfız - ı Kütüb"ü idi.

12 - Ahmed Nâmık Efendi (?): Bandırmalızâde Hâşim Baba Dergâhı dedesidir. Bir müddet vazife görmüştür.

Türbe, câminin yanında, caddeye bakan hazîrenin arkasındadır. Taştan yapılmış, ahşap çatı örtülüdür. Türbede iki ayrı kitâbeden biri :

Âlem-i kudse gidip Şeyh Mustafâ
Merkadinde oldu envâr-i lâyiha

Zâkir-i Mevlâ olan merd-ü lâ-cerem
Gülşen-i cennetden alır râyiha

Rûh-i rûhâniyyet zikri ânın
Olmaya mı misk-i anber fâyiha

Sırr-ı Hakk'dan bî-haber bilmez ânı
Sor ânı sen âleme ve sâlîha.

Türbe penceresi üzerinde olanı:

Ağlamaktan yazamaz medhin kalem
Düştü ye's-ü mâtemi her mâdiha²⁴

Âh yâ Şeyh Mustafa Hû diyerek
Eyledi eş'ar-ı târih nâyihâ

Fevtine târih olur dindikçe âh
Rûh-i pâk-i Mustafâ'ya Fâtihâ.

6 sandukalı türbede medfûn olanlar :

1 - Mustafa Efendi, Devâtî (vef. 1660): Dergâhın ilk şeyhidir.

2 - Mehmed Tâlib Efendi, Devâtîzâde (vef. 1679): Devâtî Mustafa Efendi'nin oğludur.

²⁴ Mâdih: Medheden, öven. (Editörün notu)

3 - Hasîb Efendi.

4 - Hasîb Efendi'nin hanımı.

5- Fatma Zehrâ Hanım : Hüseyin Hâkî Efendi'nin hanımıdır. Dergâhın onarımında katkıları olmuştur.

6 - ...?...

Ayrıca Kazasker Beyâzîzâde Ahmed Efendi (vef. 17.04.1687) için hazîrede bir türbe yaptırılmışsa da daha sonraları bu türbe ortadan kaldırılmıştır.

DİVİDCİLER DERGÂHI

Bakınız: Himmet Efendi Bayrâmî Dergâhı.

EKMEK YEMEZ BAYRÂMÎ DERGÂHI ya da ETMEK YETMEZ DERGÂHI

Bakınız: Salacak Bayrâmî Dergâhı.

13. FENÂYÎ ALİ CELVETÎ DERGÂHI

Dergâh ve câmi, Pazarbaşı Mahallesi Boybey Sokağı'ndadır. Dergâh ve câmi Celvetîye'ye mensûb ilk şeyhi Fenâyî Ali Efendi tarafından 1714 yılında yaptırılmıştır. Halîfesi Abdullâh Rıfkı Efendi (vef. 1770) zamanında minâreye yıldırım isâbet edince Sultân III. Mustafa'dan yardım talep edilmiştir (1766). Sultân, Yüce Dîvan Üyeleri'nden Tıflî Mehmed Emîn Efendi'yi binâ emîni tâyin ederek dergâh ve câmiyi onarttırmıştır. Dergâh ve câmiinin son şekliyle ihyâsı, Kavalalı Mehmed Ali Paşa ailesinin ilgi ve yardımları ile olmuştur (1876). Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın kızı Zeynep Kâmil Hanım (vef. 1881) annesi Şem'-i Nûr Hanım (vef. 1863) için dergâhın hazîresinde yaptırdığı kabiri kuşatan yıldızlı şebekeden dolayı dergâh "Yıldızlı Tekke" adıyla da anılmıştır.

Dergâh: câmi, semahâne, 12 oda ve 4 sofa ile 2 helâdan ibâret haremlik - selâmlık, türbe ve hazîre, mutfak, 2 kuyu, tulumbalı kuyu, şadırvan, sarnıç, havuzlu bahçeden ibâretti. Dergâhdan günümüze ulaşan bir şey kalmamıştır.

Devrân günü Çarşamba olan dergâhın postnişînleri :

1 - Fenâyî Ali Efendi (vef. 1744): Kütahya'lıdır. Mahlası "Fenâyî"dir. Ailesinin "Seyyid" olduğu söylenir. Celvetîye Şeyhi Selâmi Ali Efendi'den icâzet alarak Manisa'ya gitti. Burada bir câmi ve dergâh yaptırmıştır. Kazdırdığı kuyu "Şeyh Kuyusu" adıyla meşhur olmuştur. Mürşidi Selâmi Ali Efendi 1692 yılında vefât edince Manisa'dan gelerek Selâmsız Selâmi Ali Efendi Celvetî Dergâhı'nda irşâda başladı.

Baltâcı Mehmed Paşa'nın 2. Sadrâzamlığı sırasında Rusya'ya açılan savaşa katılmıştır (Prut 1711). Bu savaşa "Ordu Şeyhi" sıfatıyla katılırken kendisine verilen bayrak vefâtından sonra sandukasının üstüne örtülmüş, orada aldığı bir sancak da baş ucuna dikilmişse de şu anda bunları nerede olduklarını yetkililerden sormak lâzımdır. Kendi yaptırdığı dergâha 1714 yılında geçmiş, Selâmsız Selâmi Ali Efendi Celvetî Dergâhı meşihatını irşâd arkadaşı Köstendil'li Ali Efendi'ye bırakmıştır. Fenâyî Ali Efendi, Celvetîyyenin Fenâyîye kolunun kurucusudur. Dergâhında 30 yıl kadar irşâd ile meşgûl olduktan sonra 1744 yılında vefât etmiş ve türbesine defnolunmuştur. Vefâtında Kilis'li Hüseyin Efendi'nin târih düşürdüğü levha türbesinde değildir :

Mürşid-i kâmil Fenâyî Şeyh Ali el-Celvetî
Sâlik-i Râh-ı hakikat pişvâ-i hass-u amm

Bu cihân-ı fânînin nakşına ma'il olmayıb
Zikr-i Hakk ile güzâr eylerdi vakt-i subh-u şam

Mâsivâdan uzlet ile terk-i ülfet eyleyib
Vermiş idi zâtına zîb-i²⁵ salâh ile nizâm

Bezm-i kesretten çekip el, olmuş idi münzevî
Sırr-ı mûtu²⁶ ile âmil idi vahdetde müdâm

Sarfedip enva'-ı mebrûrata ömrün rûz-u şeb
Nakd-i vaktin etmedi tazyi bulunca ihtitâm²⁷

Gûşuna geldikte emr-i ircii cânın verip
Âlem-i kuds-i hazîre oldu mu'tî el müdâm

Cümle ta'atı olup dergâh-ı izzette kabûl
Habgâhin eyleye Hakk ravza-i darü-s selâm

Gaybdan hatîf edip tebşir târihin dedi
Kıldı es-Seyyid Fenâyî dâr-ı firdevsi makâm"

1156

"Fenâyî" mahlası ile ilâhîleri mevcûddur. Dîvanı olduğu söylenmekte ise de eski kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

2 - Abdullâh Rıfkı Efendi (vef. 1770): Şeyh Fenâyî Ali Efendi'nin halîfesidir.

3 - Mehmed Nazîf Efendi (vef. 1792): Abdullâh Rıfkı Efendi'nin oğludur.

²⁵ Zîb: Süs, bezek.(Editörün notu)

²⁶ Sırr-ı mûtu: Hz Peygamber'in "Mûtu kable ente mûtu" (Ölmeden önce ölü!) hadîsinin muhtevâsının ancak yaşanarak elde edilen sırrı. (Editörün notu)

²⁷ İhtitâm: Son bulma.(Editörün notu)

Üsküdar Dergâhları

4 - Mehmed Şâkir Efendi (vef. 1810): Hattatdır.

5 - Mehmed Efendi (vef. 1845): İnâdiye Bandırmalızâde Hâşim Baba Dergâhı şeyhi Mehmed Gâlib Efendi'nin halîfesidir. Bu şeyh "Fenâyî" meşîhatına son vererek "Hâşimî" meşîhatını getirmiş ve bu XX. yüzyılın başlarına kadar sürmüştür.

6 - Mehmed Şâkir Efendi (vef. 1884 - 85).

7 - Ahmed İhsân Efendi (vef. ?): Mehmed Şâkir Efendi'nin dâmadıdır

8 - Mehmed Şâkir Efendi (vef. 20.09.1951)

Hazîrede medfûn olanlar :

1 - Şem-i Nûr Hanım (vef. 1863): Kavala'lı Mehmed Ali Paşa'nın (vef. 1848) hanımı, Zeynep Kâmil Hanım'ın (vef. 1881) annesidir.

2 - Hüseyin Hâkî Efendi (vef. 1887): Girit'lidir. Kandiye'li Mehmed Emîn Efendi'nin oğludur. Gençliğinde Mısır'a gitmiş, Kavala'lı Mehmed Ali Paşa'nın, daha sonra da kızı Zeynep Hanım'ın hizmetinde bulunmuştur. Şirket-i Hayriye'nin kurucularından, Boğaziçi vapurculuğunu temin ve tesis eden Hüseyin Hâkî Efendi'ye araba vapuru keşfi başarısı dolayısıyla "Mecidî Nişanı" verilmiştir.

3 - Vicedân Hanım (vef. 1888): Kavala'lı Mehmed Ali Paşa'nın oğlu Abdülhâlim Paşa'nın hanımıdır.

4 - Hâfız Mehmed Vehbî Efendi (vef. 1908) : Kâmil Paşa'nın özel kitaplığı ve Şirket - i Hayriye Müdürlüğünde bulunmuştur.

5 - Nazlı Hanım (vef. ?): Said Hâlim Paşa'nın hanımıdır. Mezartaşı yapılmamıştır.

6 - Mehmed Kâmil Efendi (vef. ?): Hüseyin Hâkî Efendi'nin oğludur.

Dergâhın karşısında ve köşebaşında Ömer Dede nâmında bir zât medfûndur. Mezar taşında şu beyit yazılıdır :

Alâmetden murâdım bir du'adır
Bugün bana ise yarın sanadır
910 (1504 - 05)

EBÜLTEVFİK İBRÂHİM EFENDİ DERGÂHI

Bakınız: Alaca Minâre Nakşî Dergâhı.

14. FETHİ EFENDİ SA'DÎ DERGÂHI

Dergâh, Tevâşî Hasan Ağa Mahallesi'nde Şâir Nâilî ve Dönmedolap sokaklarının kesiştiği köşede, Malatya'lı İsmâil Ağa Câmî'ne bitişik idi. Târih boyunca Kapıağası Malatya'lı İsmâil Ağa, Şeyh Fethi Efendi gibi adlarla da anılmıştır. Sa'dîlik meşîhatının XIX. yüzyılın başında konulduğu anlaşılmaktadır. İlk kurucusu ve ne zaman kurulduğu, şeyh silsileleri bilinmemektedir. Devrân günü Salı olan dergâhın bilinen şeyhleri :

1 - Seyyid Mehmed Fethi Efendi: Dergâha ismini veren zâttır. İsmine, Sultân II. Mahmûd'un kızlarından Sâliha Sultân'ın düğününe dâvet edilenler listesinde rastlıyoruz (1834).

2 - Şemsettin Efendi : Şeyh Seyyid Mehmed Fethi Efendi'nin oğludur.

3 - Kemal Özaslan Efendi : Şemsettin Efendi'nin oğludur ve son şeyhtir.

Üsküdar'lı Sâlim bey bu dergâhtan yetişen ünlü mûsikîşinaslardan biridir. Yine bu dergâhtan yetişen Sobacı Hasan Dede ile Üsküdar'lı Âsım Efendi (doğ.1877 - vef.1940) devrinin en önde gelen zâkirbaşlıklarındandı.

Dergâhtan bugüne hiç bir şey kalmamıştır.

15. FEYZULLÂH EFENDİ HALVETÎ DERGÂHI

Dergâh, Tembel Hacı Mehmed Mahallesi'nde, Selâmi Ali Caddesi ile Kassam Çeşme Sokağı'nın kesiştiği köşede, Kara Kadı Alâeddin Efendi (vef. 1591) Câmî'nin yanında. Dergâhın kurucusu Feyzullâh Efendi'dir. Devrân günü Cumartesi olan dergâhın bilinen postnişinleri:

1 - Seyyid Feyzullâh el Muslî Efendi (vef. 1641): Diyarbakır'lıdır. Babası Sadreddinzâde Hoca Emîn Mehmed Efendi'dir (vef. 1627). Dergâhın bânîsidir. Şiir ve ilâhîleri vardır. Câmîinin bahçesinde medfûndur.

2 - İsmâil Efendi, Hâfız : Nûreddin Cerrâhî Âsitânesi altıncı postnişini Seyyid Yahya Moravî Efendi'nin (vef. 1707) halîfelerindendir. Dergâha Cerrâhî meşîhatını koydurmuştur (1760).

3 - Seyyid Mehmed Esad Efendi (vef. 1820).

4 - Seyyid Mehmed Atâullâh Efendi (vef. 1822).

5 - Hasan Dede Efendi (vef. 1824).

6 - Seyyid Mehmed Rûmî Efendi, (vef. 1857).

7 - Seyyid Mehmed Atâullâh Efendi,(vef. 1888).

8 - Hamdi Efendi.

Dergâhta hem Cerrâhî hem de Şâbanî meşîhatı mevcûdu. Dergâhtan günümüze hiçbir şey kalmamıştır.

FISTIKLI MESCİDİ DERGÂHI

Bakınız: Hüseyin Kâzım Efendi Kâdirî Dergâhı.

GANİY EFENDİ DERGÂHI

Bakınız: Hallaç Baba Sa'dî Dergâhı.

16. GİZLİCE EVLİYÂ SULTÂN CELVETİ DERGÂHI

Dergâh Yeniçeşme'de, Açık Türbe Sokağı'nda, bugünkü Üsküdar Postahânesi'nin arkasında idi. Şu anda yerinde yeller esen ama hazîresinin bir bölümü "açık türbe" olarak mevcûd olan dergâhın kurucusu ve postnişînleri bilinmemektedir. Yalnızca Hüdâyî Âsitânesi'nin yıllarca türbedârlığını yapmış olan Eşref Ede Efendi'nin (1876 - 1954) dedesi Mehmet Muhlis Efendi ile onun oğlu ve Üsküdar'lı bestekâr Hacı Fâik Bey'in (1831 - 1891) kıymetli talebelerinden olan Durakçı²⁸ Hâfız Hüseyin Tevfik Efendi'nin (1849 - 1906) bu dergâhın son postnişînleri oldukları bilinmektedir. Hâfız Hüseyin Tevfik Efendi Emetullâh Gülnûş Vâlîde Sultan Câmîi'nin (*Yeni Câmî*'nin) de başmüezzini imiş. Daha çok İnâdiye'deki Bandırma (ya da Bandırmalızâde) Dergâhı'nda durakçılık edermiş. Kabri, İnâdiye'de Tevâşî Hasan Ağa mahallesindeki Seyyid Hâşim Baba'nın (1718 - 1783) kabrinin karşısındaki adada bulunan Selim Baba'nın (vef. 1782) kabrinin civârındadır. Dergâhın türbesinde yatan "Gizlice Evliyâ Sultân" adıyla bilinen zâta Pîr Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi, kabrin önünden geçerken büyük saygı göstermiş.

Bu açık türbeye yakın bir yerde olup da bugün artık mevcûd olmayan bir başka açık türbede yatan Yer Sarsan Hüseyin Efendi'nin de evliyâullâhtan bir zât olduğu rivâyet edilmektedir. Dergâhın önündeki postahâneyi de içine alan sâha 1928'den önce Yeniçeşme Kabristanı'ydı.

HACI DEDE DERGÂHI

Bakınız: Alaca Minâre Nakşî Dergâhı.

HACI HOCA DERGÂHI

Bakınız: Özbekler Nakşî Dergâhı.

²⁸²⁸ Durak: Tekkelerde zikir esnâsında ve birinci fasıldan sonra tek ya da çift zâkirin terennüm ettiği, taksime yakın ağır bir bestenin adıdır. Durakçı: Durak okuyan zâkir. (Editörün notu)

17. HACI MÜŞTAK EFENDİ ŞÂBANÎ DERGÂHI

Üsküdar'lı Bandırmalızâde Seyyid Ahmed Münib Efendi'nin yazdığı *Mecmua - i Tekâyâ* isimli eserinde yalnızca adı geçmekte olan bu dergâha ait başka hiçbir bilgi mevcûd değildir

18. HACILAR CELVETÎ DERGÂHI

Dergâhın, Azîz Mahmûd Hüdâyî Âsitânesi'ni çok yakın ve devrân gününün de Salı günü olduğundan başka hiç bir bilgi yoktur.

19. HÂLİL PAŞA CELVETÎ DERGÂHI

Dergâh Gülfem Hatun Mahallesi'nde, Azîz Mahmûd Efendi Sokağı ile Açık Türbe Sokağı'nın kesiştiği köşededir. Sadrazam Halîl Paşa'nın kendini, Celvetîyye Pîri Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi'nin kapıcısı olarak gördüğünden dergâha "Kapıcı Dergâhı"da denilmiştir. Dergâh 3 - 4 odalı bir inzivâ yeri idi. Dergâhtan eser kalmamıştır. Postnişinleri bilinmemektedir. Şu anda ayakta kalan, dergâhın hemen yanında bulunan bakımlı türbesidir. Türbenin altında kendi ismiyle anılan sebil ve çeşmesi vardır. Türbe kapısı girişinde :

"İzâ tahayyertüm fi-l umûri festeinû min ehli-l kubûr 1214"

yazılıdır. 1799 yılında yazılan kitâbenin türkçesi: "*İşlerde şaşakaldığınız zaman, kabirlerde yatanlardan yardım isteyiniz*" dir.

Türbede medfûn olanlar:

1 - Halîl Paşa (vef. 1629): Kahramanmaraş'lıdır. Saraydan yetişmiştir. Doğançibaşı, Çakırcıbaşı ve daha sonra da Yeniçeri Ağası oldu (1607). Daha da sonrası Deryâ Kaptanlığı'na getirildi. 13 Mayıs - 28 Kasım 1614 târihlerinde yaptığı Malta seferinde başarı elde etti. Çeşitli zamanlarda bu makâma 4 kere getirildi. Revân Kuşatması'nın kaldırılması (05.11.1616) ve Sadrâzam Kara Mehmed Paşa'nın azledilmesiyle sadrâzam oldu (17.11.1616). Başkomutan olarak İran Seferi'ne çıkmak üzere Üsküdar'a geldi (15.06.1617). Pül-i Şikeste'de (Kırık Köprü'de) bozguna uğradı (10.09.1618). İran Seferi'nin başarısızlığı gerekçesiyle azledildi (18.01.1619). İkinci kez sadrâzam oldu (01.12.1626). Üsküdar'daki ordunun başına geçerek âsî Abaza Mehmed Paşa'nın üstüne yürüdü (04.12.1626). Âsî Abaza Mehmed Paşa işini hâllemediğinden ikinci kez azledildi (15.04.1628). Halîl Paşa bundan sonra kendini tamamen mânevî âleme vakfederek dergâhında münzevî bir hayat yaşamıştır.

Halîl Paşa Sultân I. Ahmed, Sultân I. Mustafa, Sultân II. Osman, Sultân II. Mustafa ve Sultân IV. Murad devirlerinde görev yapmış nâdir devlet adamlarından biridir.

2 - Mahmûd Bey (vef. ?): Halîl Paşa'nın büyük oğludur. Türbe girişinin sağ tarafında yatmaktadır.

3 - Ebûbekir Bey (vef. ?): Halîl Paşa'nın küçük oğludur. Tâlim ve terbiyesini "Has Oda"²⁹ almış, Kapıcıbaşı olmuştur (1649). Vefâtında ağabeyi Mahmûd Bey'in yanına defnedilmiştir.

4 - Gafûrî Mahmûd Efendi (vef. 1667): Aslen Gelibolu'ludur. İlk tahsîlini memleketinde gördükten sonra İstanbul'a gelerek Celvetîyye Âsitânesi şeyhi Muk'ad Ahmed Efendi'nin hizmetine girdi. Mânevî tahsîlini tamamlayıp Gelibolu'ya halîfe olarak gitti ise de İstanbul'a geri dönerek Zeyrek Câmii'nde kürsü vâizliğinde bulundu (1569). Hüdâyî Âsitânesi şeyhi Tophâne'li Ehl-i Cennet Mehmed Fenâyî Efendi'nin vefâtı üzerine Âsitâne'nin şeyhi oldu (1664). Vefât edene kadar bu görevde kaldı. "Gafûrî" mahlası ile şiirler yazmıştır. Bir gazelinde :

Nûr-i zikrullâh ile her kim ki oldu kalbi ak
Sûreten ol şeb ise mânâda lâkin pîr olur

Âşık-ı sâdık isen terkeyle hâb-u rahâtı
Ey Gafûrî tâlib-i dîdar olan şebgîr³⁰ olur

5 - Abdülhayy Celvetî Efendi (doğ. 1629 - vef. 16.11.1705): Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi'nin halîfelerinden Saçlı İbrâhim Efendi'nin (vef. 1664) oğludur. Babasının, Satırcı Mehmet Ağa tarafından yaptırılan zâviyedeki şeyhliği sırasında Silistre'de doğdu (1629). Tasavvuf eğitimini babasından aldı. Bir süre sonra hilâfet aldığı anda, bugün Bulgaristan'da bulunan Akçakızanlık kazâsındaki Alâeddin Efendi Zâviyesi şeyhliğine getirildi. Babasının vefâtı üzerine onun yerine Edirne Selimiye Câmii vâizi ve Dizdarzâde Dergâhı şeyhi oldu (Mart 1664). Daha sonraları İstanbul, Kadırga'daki Sokollu Mehmed Paşa Zâviyesi'ne şeyh oldu (07.1686). Bilâhare de Emînönü Yeni Câmii vâizliğine getirildi (1687). Selâmi Ali Efendi'nin vefâtı üzerine Âsitâne'ye postnişîn oldu (Aralık 1692).

6 - Mehmed Saburi Efendi (vef. 1717): Filibe'lidir. Babası, Filibe Celvetî Dergâhı postnişîni Mustafa Efendi'dir (vef. 1676). İstanbul'a gelerek tefsîr ve hadîs ilimlerini tahsîl etti. Âsitâneni beşinci postnişîni Gafûrî Mahmûd Efendi'nin halîfesi oldu. Filibe, Şeyh İsmâil Dergâhı'na şeyh oldu. Mürşidi Şeyh Gafûrî Mahmûd Efendi'nin vefâtı üzerine İstanbul'a geldi (1667). Çeşitli câmilerde vâizlik yaptı. Kazasker Abdülkâdir Efendi'nin kendisi için yaptırdığı Edirnekapı, Sarmâşık Celvetî Dergâhı'na şeyh oldu (1671).

20. HALİM GÜLÜM KÂDİRÎ DERGÂHI

²⁹ Has Oda: Osmanlı Sarayı'nda Enderûn'un birinci ve önemli bölümü idi. Bu odanın ileri gelenleri: "Has Odabaşı", "Silâhdar", "Çuhadar", "Rikâpdar". "Tülbent Gulâmı" ve "Miftah Gulâmı" idi. (Editörün notu)

³⁰ Şebgîr: Gece uyumayan. (Editörün notu)

Dergâh Tembela Hacı Mehmed Mahallesi'nde, eski Büyük Karakolhâne'nin önünde, bugünkü Yapı Kredi Bankası'nın yanında, Balıkçılar Çarşısı'nın girişindeydi. Tabii ki dergâhtan günümüze bir şey kalmamıştır. Târihi ile ilgili bulgular yoktur. Yalnız devrân gününün Pazar ve son şeyhinin de Mustafa Efendi olduğunu biliyoruz.

Dergâh; bulunduğu yerin eski adının "Zincirlikapı" olması sebebiyle bu isimle de anılırdı.

21. HALLAÇ BABA SA'DÎ DERGÂHI

Dergâh İnkılâb Mahallesi'nde, Halîl Rüştü İlköğretim Okulu'nun arkasında bulunmaktaydı. Celvetîye şeyhi Abdülhayy Efendi tarafından XVII. yüzyılın ortalarında kurulmuştur. Dergâhtan günümüze iki katlı ahşap binâ kalmıştır. İlk kuruluşunda Celvetîye zâviyesi olarak bilinen dergâhın, XIX. yüzyılın başından itibaren Sa'diyye tarikatına bağlandığı görülmektedir. "Ganiy Efendi Dergâhı" adı ile de anılır. Yalnız Hâllaç Baba ile Ganiy Efendi'nin aynı şahıslar olup olmadıkları netlik kazanmamışsa da dergâhın bu zâtların zamanında Sa'dîliğe geçtiği kuvvetle muhtemeldir.

Devrân günü Cuma olan dergâhın bilinen postnişînleri :

1 - Abdülhayy Celvetî Efendi (doğ. 1629 - vef. 16.11.1705): Dergâhın kurucusudur. Kabri Halîl Paşa (Kapıcı Celvetî Dergâhı) türbesi'ndedir. (Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi Celvetî Âsitânesi bahsine bakınız.)

2 - Hâllaç Baba Efendi (vef. ?): XIX. yüzyılın başlarında İstanbul'un önde gelen hekimleri arasında olduğu; Sultân III. Selim'in annesi Mihrişâh Vâlide Sultân'ı (vef. 1805) ölümünden evvel tedâvi ettiğiinden anlaşılmaktadır. Kabri, Halîl Rüştü İlköğretim Okulu'nun bahçesinde, çocukların oyun oynadığı sâhanın ortasındaki tuğla ile çevrili küçük alandadır.

3 - Ferdî Ahmed Ferid Efendi (doğ. 1866 - vef. 1910): Yenişehir'de doğdu. Molla Gürânî Rüştiyesi ile Hâlıcıoğlu Mûsevî Okulu'nda öğretmenlik yaptı. Mûsikî terimlerini toplayan *Kâr-ı Nâtik* adlı manzûm eseri vardır. Dîvan şâiridir. Mahlası Ferdî'dir.

4 - Koğacızâde Hacı Yahyâ Efendi, (vef. 1911): Ahmed Ferid Efendi'nin vefâtı üzerine yerine geçen yeğeni Sadettin Nüzhet Ergun'un yaşının küçük olması sebebiyle vekâleten bu görevi üstlenmiştir. Emînönü, Koska'daki Abdüsselâm Dergâhı (Koğacı Dede) şeyhidir.

5 - Ali Fakrî Efendi (doğ. 1853 - vef. 1929): Bu zât da, Abdüsselâm dergâhı (Koğacı Dede) Sa'dî şeyhlerinden olup, görevi Koğacızâde Hacı Yahyâ Efendi'nin vefâtı üzerine vekâleten üstlenmiştir. Arapça ve Farsça şiirlerine mecmualarında rastlanır. "Ali Himmetî" mahlasını kullanmıştır. Ali Fakrî Efendi'den bir beyt :

Derd-i dili açma sakın herkese;
Derde devâ, derdi çekenden gelir.

(Gönlündeki derdi olur olmaz kimselere açma. Ancak senin gibi kederli olanlar sana bir derd ortağı olabilir)

6 - Sâdettin Nüzhet Ergun Efendi (doğ. 1899 - vef. 25.04.1946): Bursa doğumludur. Babası Kolağası Ali Efendi'dir. Annesi Sâdiye Hanım, Yenişehir - i Fenâr Sa'dî Dergâhı (Tasalya/Yunanistan) şeyhi Mehmed Vehbî Efendi'nin kızıdır. Dedesi müftü Abdullâh Efendi'dir. Anne tarafından tüm akrabaları Sa'dîyye tarikatına gönül vermiştir. Hallaç Baba Efendi (Ganiy Efendi) Dergâhı şeyhi Ahmed Ferid Efendi dayısıdır. Ahmed Ferid Efendi'nin erkek çocuğu olmadığı için dergâha şeyh tâyin edildi. Küçük yaşta şeyh olan Sadettin Nüzhet Efendi'ye Abdüsselâm Sa'dî Dergâhı (Koğacı Dede) şeyhleri Koğacızâde Hacı Yahyâ ve Ali Fakrî Efendiler vekâlet etmişlerdir. Ali Fakrî Efendi'den Sa'dîliğın yanı sıra Rifâî ve Nakşîbendî icâzetlerini aldı (1921). Üsküdar'da İttihat ve Terakkî Numûne Okulu ve Üsküdar Sultânisi'nde öğrenimini gördükten sonra Edebiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Anadolu ve İstanbul'un çeşitli okullarında edebiyat öğretmenliği görevinde bulundu. Beyazıt Devlet Kütüphânesi Müdürlüğü'ne getirildi (1943). Bu görevi sürdürürken veremden vefât etti. Kabri, Karacaahmat Kabristanı'nda, büyük şâir Nedîm'in kabri yakınındadır. Basılmış pekçok makâle ve kitapları vardır.

22. HÂMİL EFENDİ BEDEVÎ DERGÂHI

Dergâh Beylerbeyi, Arabacılar Sokağı ile Eski Dibek Sokağı'nın kesiştiği köşede bulunmaktaydı. Dergâhın kurucusu ve ilk şeyhi Osman Efendizâde Seyyid Şeyh Mustafa İzzet Efendi'dir. Dergâhı 1880 yılı Ağustos ayında oğlu Mehmed Hâmil Efendi ile birlikte kuran Mustafa İzzet Efendi Halvetîyye'nin Şâbanî koluna mensûbtu. Bu yüzden kısa bir süre sonra şeyhlikten çekilerek dergâhı tamamen oğluna bırakmıştır (1883).

Dergâh, haremlik (10 oda), selâmlık (6 oda) ve kubbeli semâhânededen oluşan ahşap yapı ile kâgir türbeden ibâretti. Bahçesi havuzluydu. Türbe kapısının üzerindeki kitâbede yazılı dörtlük, Üsküdar Selimiye Nakşî Dergâhı şeyhi Mehmed Said Efendi'ye (vef. 1895) aittir :

Bu makâmın sâhibi bil mürşid-i âgâhtır;
Hâmil-i sırr-ı tarîkat ârif-i billâhdır.
Men erade-l feyze fe yedhûl ilâ ebvâbihî,
Her sözü tefsîr-i hâli, sanma meçhûlattır.

Devrân günü Pazar olan dergâhın postnişînleri :

1 - Mustafa İzzet Efendi, Osman Efendizâde Seyyid (vef. 1883): Dergâhın kurucusudur. Halvetîliğın Şâbanîyye koluna bağlıydı. Nakkaştepe Kabristanı'nda medfûndur.

2 - Mehmed Hâmil Efendi, Seyyid (doğ. 1830 - vef. 24.06.1904): Osman Efendizâde Seyyid Şeyh Mustafa İzzet Efendi'nin oğludur. Dergâha Bedevî meşîhatını koydurtmuştur. Türbesinde yatmaktaydı. Vefâtına târih düşüren Bâkîy Efendi'nin levha kitâbesinde :

Zikr-ü Tevhîd ile ikmâl eyleyip enfâsını
Eyledi Hâmil Efendi azm-i dergâh-ı visâl.

Seyyid-i Tanta'ya³¹ bende şeyh-i rûşen dil idi,
Çâker-i Âl-i Abâ, sâhib-i vecd-i kemâl.

Dergâhın melce eder idi sâlikîn-i rûh-i aşk;
Meclisinle zevk-i rûhânî bulurdu ehl-i hâl.

Âlem-i celvetten etti halvet-i vakte güzer;
Ârif-i billâh kıldı kast-i kurb-i rû-i celâl.

Kub-i sıbteynü Ali'den oldu târih-i tamam,
Hâmil-i sırrı tarîkat göçtü dünyadan bu sal.

1322

yazılıydı.

3 - Seyyid Râmî Gülman Efendi: Şeyh Mehmed Hâmil Efendi'nin oğludur.

Zamanında türbede yatanlar :

1 - Seyyid Mehmed Atâ Efendi (vef. 1896): Dergâhın dervişidir.

2 - Hatice Hûriye Hanım (vef. 1902): Dergâhın mürîdlerindedir.

3 - Seyyid Mehmed Hâmil Efendi, (vef. 24.06.1904): Dergâhın şeyhidir.

4 - Fatma Hüsniye Hanım (vef. 1914): Seyyid Şeyh Mehmed Hâmil Efendi'nin büyük kızıdır.

5 - Seyyid Mehmed Efendi (vef. 1915): Fatih, Şerbetdâr Rifâî Dergâhı şeyhidir.

Dergâh ve türbenin 1946 yılında tamamen harâb olması dolayısıyla türbede yatan zevâtın tüm kabirleri Nakkaştepe Kabristanı'nda yatan Osman Efendizâde Seyyid Şeyh Mustafa İzzet Efendi'nin yanına nakledilmiştir.

³¹ Seyyid-i Tanta: Bedeviyye tarîkatının, Mısır'da Tanta şehrinde medfûn bulunan, kurucusu Ahmed el Bedevî (vef. 1276). (Editörün notu)

Dergâh; Seyyid Şeyh Mustafa İzzet Efendi'nin kabir taşında

"Erhamnâ Ya Erhâme-r Râhimîn

Tarîkat i Aliyye-i Bedeviyyeden, Beylerbeyi'nde kâin Tımâriyye Zâviyesi'nin müceddeden binâ ve inşâsına muvaffak olan Tarîkat-ı Aliyye-i Halvetiyye fukarâsından Osman Efendi Zâde Esseyid Mustafa İzzet Efendi merhûmun rûhu için lillâhi-l Fâtîha"

yazdığından "Tımâriyye Dergâhı" adıyla, ya da Seyyid Şeyh Mehmed Hâmil Efendi ve büyük kızı Fatma Hüsniye Hanım ile müşterek kabir taşında :

Erhamnâ ya Erhame-r Râhimîn

Beylerbeyinde Settâriye Bedevî Dergâh-ı şerifi postnişîni fânî ârif-i billâh muhibb-i ehl-i beyt-i Rasûlallâh mürşidü-s sâlikîn esseyidü-l şeyh Muhammed Hâmil Efendi hazretleri ile büyük kerîmeleri Fatma Hüsniye Hanım rûhlarına Fâtîha

H.1322

H.1333

yazdığından "Settâriye Dergâhı" adı ile de anıldığı anlaşılmaktadır.

23. HASÎB EFENDİ BEDEVÎ DERGÂHI

Tabaklar Mahallesi, Devrân Sokağı'nın başında olan bu dergâhtan günümüze hiçbir şey kalmamıştır. Tam olarak kuruluş târihi bilinmiyorsa da XVIII. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Nakşîbendi tarîkatına bağlı olduğu bilinmektedir. Bedevî tarîkatına geçişi 1812 yılı civârında olmuştur. Devrân günü ilk zamanlarda Cumartesi günü idiyse de daha sonraları Pazartesi gününe dönüştürülmüştür.

Bilinen şeyh silsileleri :

1 - Seyyid Mehmed Hasîb Efendi (vef. 1688'den sonra) Nakşîbendi şeyhiydi.

2 - Seyyid Mehmed Şâkir Efendi (vef. 1715): Nakşîbendi şeyhiydi.

3 - Kalpakçı Mustafa Rızaeddin Efendi (vef. 1839): Dergâhın ikinci bânîsidir ve dergâha bedevî meşîhatını koydurtmuştur.

4 - Mehmed Sâdık Efendi (vef. 1862 - 63).

5 - Abdülhâlim Efendi (vef. 1900-01).

24. HÂŞİM BABA DERGÂHI

Dergâh Tevâşî Hasan Ağa Mahallesi'nde, İnâdiye adıyla anılan semtte, yeni adı Gündoğumu Caddesi olan Menzilhâne Yokuşu'nun Karacaahmed Türbesi tara-

Üsküdar Dergâhları

fındaki başındaydı. Kaynaklarda dergâhın adı, "Şeyh Yusuf Efendi Dergâhı" olarak da geçer. Dergâhta Celvetî, Bektaşî ve Melâmî etkisi dergâhların kapanışına kadar sürmüştür. Dergâh, ilk önce Şeyh Yusuf Nizâmeddin Efendi'nin evi iken Sadrâzam Hekimoğlu Ali Paşa tarafından genişletilerek yaptırılmıştır (1732). Hattâ şâir Bahri'nin beyti ile târih düşürülmüştür :

Dü kes ez yek dehân âyed be gûyed Bahriyâ târih
Makâm-ı Celvetîyi eyledi ihyâ Ali Paşa
1145

Dergâhın ikinci tâmiri de Firârî Hasan Paşazâde Abdullâh Paşa tarafından yaptırılmış ve şâir Nevres Efendi'nin beyti ile târih düşürülmüştür (1749):

Kâ'be-i uşşâk kıldı bu makâmı sıdk ile
Sadr-ı vâlâ-adli³² Abdullâh paşa-i kerîm
1162

Dergâhın üçüncü tâmiri de çavuşbaşılıktan kaymakâm olan Şehlâ Ahmed Paşa tarafından yaptırılmış ve şâir Nazîf Efendi'nin beyti ile de târih düşürülmüştür (1756 - 57) :

Tab'ıma mülhem bu târih ey Nazîf
Hankâh- dilgüşâ-i evliyâ"
1170

Dergâh daha sonraları 1857 - 1895 ve 1908 yıllarında da tâmir görmüştür. Kâgîr olan türbesi ile ahşap olan câmii, tevhihâne, haremlik - selâmlığından günümüze hiçbir şey kalmamıştır. Devrân günü Cuma olan dergâhda irşâd eden postnişînler :

1 - Seyyid Yusuf Nizâmeddin Efendi (vef. 1752): Bandırma'lıdır. Babası Celvetî şeyhi Bandırma'lı Hâmid Efendi'dir (vef. 1726). Yusuf Nizâmeddin Efendi Celvetî şeyhi Tophâne'li Veliyyüddin Efendi'ye (vef. 1627) intisâb etmiş ve Azîz Mahmûd Hüdâyî Âsitâne'si şeyhi Erzincan'lı Mustafa Efendi'den (vef. 1711) de hilâfet almıştır. Dergâhda 20 yıl Celvetî meşihatını yürütmüştür.

2 - Seyyid Mustafa Hâşim Efendi (vef. 1782): Yusuf Nizameddin Efendi'nin küçük oğludur. Mensûbu olduğu Bandırmalızâde ailesi, Fındıklı'lı İsmet Efendi'ye göre İmam Caferü-s-Sâdık'dan, Üsküdar'lı Ahmed Münib Efendi'ye göre ise İmâm Mûsâ el Kâzım soyundan gelmektedir. Seyyid Mustafa Hâşim Baba, ayrıca, Mısır'daki Kaygusuz Abdal Dergâhı şeyhi Hasan Baba'dan (vef. 1756) nasîb almıştır fakat kendisinde hâkim olan Melâmet neş'esidir. Bu üç farklı tarîkat ve irfân neş'esinin muhâsalası olan "Hâşimîlik" kolunun kurucusudur.

³² Vâlâ - adli: Adâleti pek yüce.

Dimetoka'lı Seyyid Kara Ali Baba'nın postnişânlık döneminde (1759 - 1783) Hacı Bektaş Âsitânesi'ne giderek 4 yıl kadar "Dedebaba"lık yapmıştır. Çevresinde Hasan Baba ve Hacı Bektaş Âsitânesi "Mihmân Evi" babası Selim Baba (vef. 1782) gibi dönemînin önemli Bektaşîleri bulunmuştur. Ayrıca Melâmî-Hamzavî zümrelerince "Kutub" olarak tanındığı da bilinmektedir. *Ank i Maşrık* adlı eseri ile *Dîvan*'ı vardır. Türbesinde medfûndur. Bilinen nefeslerinden biri :

Şebber-ü şübber, mürşid-ü rehber
Sundular kevser, elhamdülillâh.

Sofra Alî'nin, himmet Velî'nin,
Şöhreti dinin, elhamdülillâh.

Haktır Muhammed, olmuşuz ümmet,
Bulmuşuz rif'at, elhamdülillâh.

Muhammed güldür, Pîrim bülbüldür;
Cümlemiz kuldur, elhamdülillâh.

Dosta mihmânız, cümlemiz cânız,
Ehl-i imânız, elhamdülillâh,

Pîre muhabbet, cân ile hizmet
Tâlibe ni'met. Elhamdülillâh.

Aslımız nûrdur, vaktimiz "sürr" dur³³;
Sözümüz budur, elhamdülillâh.

Hâşim'in zikri, "el fakrû fahrî";
Bu dem'in şükrü: elhamdülillâh.

3 - Seyyid Mehmed Gâlib Efendi, (vef. 1831): 1826 yılında Bektaşîliğin Yeniçeri Ocağı ile birlikte kaldırılması için Sultân II. Mahmûd'un Topkapı Sarayı'na dâvet ettiği şeyhler arasında yer almıştır. Dönemin zor koşullarına rağmen Bektaşîliği Hâşimîlik içinde canlı tutmuş ve pekçok halîfe yetiştirmiştir.

4 - Seyyid Abdurrahîm Selâmet Efendi (vef. 1849 - 50): Seyyid Mehmed Gâlib Efendi'nin oğludur.

5 - Seyyid Mehmed Fahreddin Efendi (vef. 1893): Seyyid Abdurrahîm Selâmet Efendi'nin büyük oğludur.

6 - Seyyid Küçük Mehmed Gâlib Efendi (vef. 1912): Seyyid Abdurrahîm Selâmet Efendi'nin küçük oğludur.

³³ Sürr: Göbeği yeni kesilmiş bebek.

7 - Seyyid Yusuf Fâhir Ataer Baba (doğ. 12.01.1891 - vef. 12.12.1967): Babası Seyyid Mustafa Hâşim Baba ailesinden, *Mir'atü-t Turûk* ve *Mecmua-i Tekâyâ* gibi kitapları ile tanınan Bandırmalızâde Ahmed Münîb Efendi'dir. Gerek babası, gerek kendisi Kadıköy, Kuşdili'ndeki Fenerbahçe Stadı karşısındaki Abdülbâkıy Efendi Sa'dî Dergâhı'nda postnişînlik görevinde Hâşimî meşihatını da temsil etmişlerdir. Yusuf Fâhir Ataer Baba Efendi'nin Bektaşîlik'le ilgili inceleme yazılarının yanı sıra, kasîde, nefes ve naatları da bestelenmiş ve günümüze kadar yaygın bir şekilde okunmuştur. Dergâhın bu son şeyhinin bir nefesi :

Verdim başı erenlere, ne hoş bir kurbân dediler;
Selâm verdim hâdimlere, gir işte meydân dediler.

Çıktım Kırklar Meydânı'na, girdim Ali erkânına,
Daldım aşkın ummânına, aşk olsun ey cân dediler.

Aradım hayli dem yâri, bulunca gizli esrârı
Tecellî eyledi Bârî, aşka burhân dediler.

Yerli yerinde durdular, niyâz edip oturdular;
Orda bir erkân kurdular, yok burda ân şân dediler.

Haber sorduk biz güllerden, cevap aldık bülbüllerden;
Gelişin hangi illerden, gel söyle ihvân dediler.

Bu yerde her merâm hâsıl, olur kul Hâlik'e vâsıl;
Öz öze kalma gel katıl, ol sen de mihmân dediler.

Ben Fâhir'im fahr ederim, hep gülerim zevk ederim,
O mecliste erenlerim, cümlemiz yeksân dediler.

Yusuf Fâhir Ataer Baba Efendi ile Selim Baba Efendi'nin (vef. 1782) kabirleri dergâhın ve türbenin çaprazında, Karacaahmed Kabristanı yol kenarındadır.

Türbede Seyyid Mustafa Hâşim Efendi'nin yanı sıra Kâhire'deki meşhur Kaygusuz Baba Dergâhı "Kasrû-l Ayn" şeyhi Hasan Baba Efendi (vef. 1756) de medfûndurlar. Türbeye defnedilen dergâhın ilk şeyhi Seyyid Yusuf Nizâmeddin Efendi'nin kabri daha sonraları Selimiye Nakşî Dergâhı hazîresine nakledilmiştir.

HAVUZBAŞI DERĞÂHI

Bakınız: Nevrûz Efendi Kâdirî Dergâhı.

25. HAYDÂR BABA NAKŞÎ DERĞÂHI

Bu dergâh Haydarpaşa'da, demiryollarının arasında idi ve rayların çoğaltılması sonucu mescid, dergâh ve hazîresi ortadan kaldırılmıştır. Yalnız ufak bir türbe lütfedilip bırakılmıştır. Dergâhı ve mescidi yaptıran Nakşîbendi şeyhlerinden Haydar Baba Efendi'dir. Dergâh ve mescidin inşâ târihinin XVII. yüzyılın sonlarına doğru olduğu tahmin edilebilir. Dergâhın bilinen şeyhleri:

1 - Haydâr Baba Efendi (vef. 1700-01): Buhâra'lıdır. Dergâhın bânîsidir. "Resa" mahlası ile şiir yazmıştır. Türbesinde medfûndur.

2 - Mehmed Niyâzi Efendi (vef. 1704-05): Şeyh Haydâr Baba Efendi'den sonraki şeyhtir. Türbede medfûndur.

Türbede ayrıca hayır ve hasenat sâhibi olarak bilinen Hâlid Ağa oğlu Hıdır Ağa (vef. 1796-97) ile Abdullâh Ağa (vef. 1865-66) da medfûndur.

26. HAYDÂR EFENDİ NAKŞÎ DERGÂHI

Dergâh Bülbülderesi'nde, Selmân - 1 Pâk Caddesi üzerinde, Fevziye Câmii'ne (Bülbülderesi Câmii) yakın yerde idi. (Börekçi Baba) kabrinin olduğu yer dergâhın hazîresi olması büyük olasılıktır. Dergâha adını veren Haydâr Efendi Taşkent'lidir. Asya kökenli şeyh ve dervişlerin ağırlandığı bir makâm olduğundan "Özbek Dergâhı" olarak da anılırdı. Dergâhdan günümüze hiçbir şey kalmamıştır.

Devrân günü Cuma olan dergâhın son şeyhinin Mukîm Efendi olduğu bilinmektedir.

27. HİMMET EFENDİ BAYRÂMÎ DERGÂHI

Dergâh, eski adıyla Kadıasker Ahmed Efendi, yeni adıyla Arakiyeci Hacı Câfer Mahallesi'nin, şimdiki neslin bilmediği Dividçiler Mevkii'nde, istimlâke uğramış Salı Sokağı'ndaydı. Dergâh semâhâne, 13 oda, 4 helâ, bir bodrum, 2 sofa, bir mutfak ve yemek odası, haremlik ve selâmlık ile gasilhâne, dört musluklu şadırvan, ahır, dalaplı kuyu, mermer abdest tekneli, türbe, hazîre, avlu ve bahçeden oluşuyordu. Avlu kapısı üzerinde hattat Kadri Efendi'nin nefîs ta'lik ile yazdığı kitâbede :

Âsitân-ı himmete gel, yüz sürüp eyle devâm!
Himmet eyler kim sana, elbette ol pirü-l enâm.
Hâzır ol sıdk ile zikre, Hû ile devrâna gir!
İrişür feyz-i ilâhî, ola maksûdun temâm.

1025

yazılıymış. Bundan da anlaşılacağı üzere bu dergâhı Himmet Efendi yaptırmış veyâ onun adına yaptırılmıştır (1616). Bu dergâh bir asır kadar Himmetzâdelerin idâresinde kalmış sonra Yazıcızâdelere geçmiştir. Dergâh zaman içinde; "Bezcizâde Dergâhı", "Abdüşşekur Efendi Dergâhı", "Dividçiler Dergâhı", "Salı Dergâhı" gibi isimler-

le de anılmıştır. Devrân günü salı olan dergâhın şeyh silsilesi sağlıklı olarak bilinemiyorsa da bilinen postnişinleri :

1 - Bezcizâde Mehmed Muhyiddin Efendi (vef. 1611): Aslen Konya'lı olup Halvetî şeyhi Ezelîzâde Nûrullâh Efendi'ye hizmet etmiştir. Bir müddet sonra İstanbul'a geldiğinde Melâmî Kutbu İdrîs-i Muhtefî'ye intisâb etmiştir. Daha sonraları da Darüssaadet Ağası Mehmed Efendi'nin Fatih, Çarşamba'da yaptırmış olduğu dergâha şeyh olmuştur. Bu dergâha ne zaman, nasıl ve niçin geldiği kesin bilinmemekteyse de kabri bu dergâhın türbesindeydi. Tek nüsha olan yazma *Dîvan*'ı kaybolmuştur. Ünlü bir tasavvuf şâiridir. Mahlası "Muhyî"dir. İlahîleri diğer dergâhlarda âyinler sırasında okunagelmıştır. İlahîlerinden biri

Zâhit, biz ta'n eyleme! Sakin efsâne söyleme!	- Hakk ismin okur dilimiz; - Hazrete varır yolumuz.
Sayılmayız parmak ile, Taşramızdan sormak ile,	- Tükenmeyiz kırmak ile, - Kimse bilmez ahvâlimiz.
Erenler yolun güderiz, Gazâ-i ekber ederiz,	- Çekilüp Hakk'a gideriz, - İmâm Ali'dir ulumuz.
Erenlerin çoktur yolu, Gören bizi sanûr deli,	- Cümlesine dedik belî. - Usludan yeğdir delimiz.
Tevhîd eden deli olmaz; Her seher açılır solmaz;	- Allâh deyen mahrûm kalmaz; - Bahara erer gülümüz.
Muhyî sana olan himmet Elif Allâh, Mim Muhammed,	- Âşık isen câna minnet. - Kisvemizdedir dâllimiz ³⁴ .

2 - Bayrâmî Himmet Efendi (vef. 1683): Bolu'ludur. Bolu'nun Gice Köyü'nden Hacı Ali Merdân isimli bir zâtın oğludur. Doğduğu yere nisbetle "Bolu'lu Himmet Efendi" diye bilinirdi. Bolu'da ilk tahsîlini tamamladıktan sonra İstanbul'a geleerek Davud Paşa Medresesi'nde ilim tahsîl etti (1609). Her ne kadar ilimde yüksek dereceye ulaştıysa da tüm benliği ile tasavvufa yönelmeyi tercih etti. Bezcizâde Şeyh Mehmed Muhyiddin Efendi'nin halîfesi Halvetîyye tarîkatı'nın Uşşâkiyye kolunun kurucusu Şeyh Hüsâmeddin Uşşâkî Efendi'ye kapılandı ve bu ulu velîden hilâfet aldı. Hocasının izni ile gittiği Bolu'da Bayrâmîyye tarîkatının büyüklerinden Bolu'lu Şeyh Ahmed Efendi'nin hizmetine girdi ve hilâfet aldı. Himmet Efendi İstanbul'a döndüğünde ilk hocası Şeyh Hüsameddin Uşşâki Efendi'den izin alarak Bayrâmîyye tarîkatının "Himmetiyye" kolunu kurdu. Defterdar İbrâhim Efendi'nin Fâtih, Yenibahçe yakınlarında, Nakkaş Paşa Câmii bitişiğinde yaptırdığı dergâhda talebelerini yetiştirmeye başladı. İstanbul'un çeşitli câmilerinde vaaz verdi. Bezcizâde Şeyh Mehmed Muhyiddin Efendinin vefâtı üzerine Salı Dergâhı'nın posnişinliğine getirildi. Bu ma-

³⁴ Dâll: Delâlet eden, gösteren, işâret eden.

kâmda vefât edenedek Şâbanîyye tarîkatı ile Bayrâmîyye tarîkatının birleştirilmesiyle meydana gelen Himmetiyye yolunun inceliklerini anlattı. Dergâhda medfûndu. Oğulları Şeyh Abdullâh Abdî Efendi ile Şeyh Ataullâh Mehmed Efendi'dir. Eserlerinden bazıları: 1) *Tarîkatnâme*, 2) *Zübdetü-d Dekâik*, 3) *Manzume-i Mi'râciyye*'dir.

Gazellerinden birisi şöyledir :

Uyan behey gâfil hâb-ı gafletten!
Ömrün geldi geçti haberin var mı ?
Bir haber aldın mı sırr - ı vahdetten?
Mürg-i cânın uçtu haberin var mı ?

Azığın var mıdır yolu gitmeye?
Döşeğin hazır mı varup yatmaya?
Mâsiyet yükünü aldın boynuna,
Yakasız gömlek biçildi haberin var mı ?

Derviş Himmet senden evvel gelenler
Kimi kul, kimi sultân olanlar,
Dünyâ benim deyüp gezenler,
Ecel camın içdi haberin var mı ?

3 - Himmetzâde Mehmed Nûreddin Efendi (vef. 1766).

4 - Himmet Efendi (vef. 1844).

5 - Himmetzâde Abdülhayy Efendi (vef. ?).

6 - Himmetzâde Nâsîh Abdüşşekûr Efendi (vef. ?).

7 - Seyyid Hüseyin Hüsnü Efendi (vef. 1909): Tophâne-i Âmire'nin muhâsebecisidir. Dergâhı yeniden denilecek şekilde tâmir ettirmiştir.

8 - Doktor Nâsîh Abdüşşekur-i Sâni: Son şeyhtir³⁵.

Dergâh hazîresinde medfûn olanlar :

1 - Bezcizâde Mehmed Muhyiddin Efendi (vef. 1611): Dergâhın şeyhidir.

2 - Himmet el - Bayrâmî Efendi (vef. 1863): Dergâhın şeyhidir.

³⁵ İbrâhim Hakkı Konyalı *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdar Târîhi* isimli 2 cildlik eserinin 1. cildinin 429-433. sayfaları arasında 25 Eylül 1941 târihinde ve henüz yıkılmamışken bu dergâhı incelemiş olduğunu anlatırken dergâhın son şeyhinin Abdülhayy Efendi olduğunu kaydetmektedir. (Editörün notu)

3 - Himmetzâde Abdullâh Âbid Efendi (doğ. 1640 - vef. 18.12.1710): İstanbul'da doğdu. Şeyh Himmet Efendi'nin oğludur. Muhtelif câmilerde vâizlik yaptı. Şehremîni, Yenibahçe'deki Defterdar İbrâhim Efendi, diğer adıyla Himmetzâde Bayrâmî Dergâhı'na babasının vefâtı üzerine şeyh oldu (1683). Tasavvufî hâik edebiyatı tarzında ilâhîleri, dîvan tarzı şiirleri vardır. Peygamber Efendimiz'in hayatını konu alan *Gencine-i İ'câz* (Mûcizeler Haznesi) isimli mesnevîsi, tasavvufî şiirlerinden oluşan bir dîvanı, *Dîvan-ı Lûgaz* isimli risâlesi vardır. *Tezkire-i Şuarâ* (Şâirlerin Biyografileri) adlı eseri şu ana kadar bulunamamıştır. Hâfız Osman Efendi'den hat icâzeti almış, üstat derecede hattattır. Bazı beyitleri :

Bu şeb pâyine düşdüm görmedi ol şem'i bezmârâ³⁶;
Meseldir mum dibi olur karanlık ey dil-i şeydâ.

*****

Kimi ebrûya kemân der kimi zülfe pür-pîç³⁷;
Baştan ayağa kadar sühân yokdur hiç.

4 - Âbidin Efendi (vef. 1724) : Dergâhın dervişidir.

5 - Himmetzâde Nu'man Abdüssamed Efendi (vef. 1737) : Abdullâh Abdi Efendi'nin oğludur.

6 - Sâliha Hanım (vef. 1742) : Boluluzâde Seyyid Mehmed Emîn Efendi'nin hanımıdır.

7 - Boluluzâde Seyyid Mehmed Emîn Efendi (vef. 1748): Dergâha nakit, mal ve gayretleri ile yardımcı olmuştur.

8 - Himmetzâde Seyyid Mehmed Nûreddin Efendi (vef. 1766): Dergâhın şeyhidir.

9 - Behçetzâde Abdüşşekûr Efendi, (vef. 1766).

10 - Solakbaşı Ağazâde Mustafa Efendi (vef. 1843).

11 - Himmet Efendi (vef. 1844): Dergâhın şeyhidir.

12 - Barutcuzâde Ahmed Efendi (vef. 1850)

13 - Dâmad Mahmûd Mehmed Paşa (vef. 1878): İpekçi Şeyh Mehmed Efendi'nin oğludur. Himmetzâde Abdülhayy Efendi'nin dâmadıdır.

³⁶ Bezmârâ: Muhabbet dolu topluluğu süsleyen. (Editörün notu)

³⁷ Pür-pîç: Kıvrımlarla dolu. (Editörün notu)

14 - Fâtıma Şerife Hanım (vef. 1878): Ormanlı Köyü'nün Emiralioğullarından Mustafa Ağa'nın kızı, Mirlivâ Ahmed Rağıp Paşa ile Dâmad Mahmûd Mehmed Paşa'nın annesidir.

15 - Himmetzâde Abdüşşekûr Mahfi Efendi (vef. 1885)

16 - Hocazâde Ahmed Âsım Efendi (vef. 1888): Abdülhayy Efendi'nin damadıdır. Şeyhtir.

17 - Himmetzâde Seyyid Abdüşşekûr Efendi (doğ. 1840 - vef. 1888): Medine kadısı Ankara'lı Hasan Hamza Efendi'nin oğludur.

18 - Şerife Azîze Hanım (vef. 1891): Himmetzâde Seyyid Abdülhayy kızı, Mahmûd Mehmed Paşa'nın hanımıdır.

19 - Ahmed Râif Paşa (vef. 1901)

20 - Râbia Adviiye Hanım (vef. 1901): Ağa Hüseyin Paşazâde Ali Şevket Paşa'nın kızıdır.

21 - Seyyid Hüseyin Hüsni Efendi (vef. 1909): Dergâhın şeyhidir.

Vefât târihleri belli olmayan diğer medfûnlar:

- 1 - Himmetzâde Abdülgafur Efendi.
- 2 - Himmetzâde Abdülhak Efendi.
- 3 - Himmetzâde Abdülhayy Efendi.
- 4 - Himmetzâde Abdülhayy Subhî Efendi.
- 5 - Himmetzâde Babaefendi Mehmed Ali Efendi.
- 6 - Himmetzâde Mehmed Nizâmeddin Efendi.
- 7 - Himmetzâde Mehmed Nûrullâh Efendi.
- 8 - Himmetzâde Nâsîh Abdüşşekkur Efendi.

Dergâh yol genişletilmesi sırasında yıktırılarak arsası Zeynep Kâmil Hastahânesi arâzisine katılmış, türbe hazîrelerdeki kabir ve mezar taşları Çiçekçi Câmii hazîresine nakledilmiştir. Üzerinde "*Merhûme ve mağfiretünlehâ Fâtımatü-z Zehrâ Hanumefendinin vakfidır 1309 (1891)*" ile "*Meded yâ Hazret-i Himmet*" yazılı som mermerden yapılmış çok zarîf abdest su teknesi de Çiçekçi Câmii avlusunda bizlerden hesap sorarcasına durmaktadır.

28. HİNDÛLAR KÂDİRÎ DERGÂHI

Dergâh Selâmi Ali Mahallesi'nde, muhtemelen Türbe Sokak'taydı. Osmanlı İmparatorluğu dışındaki farklı tasavvuf kültürlerinin şehir hayatına yansıdığı bir örneğidir bu dergâh. Hint kökenli Kâdirî dervişlerin konakladığı bu dergâhı Feyzullâh Hindû Efendi kurmuştur (1737).

Üsküdar Dergâhları

Devrân günü Cumartesi olan dergâhın postnişînleri:

- 1 - Seyyid Feyzullâh Hindû Efendi (vef. 1748): Dergâhın kurucusudur.
  - 2 - Bereket Hindû Efendi.
  - 3 - Emânullâh Hindû Efendi.
  - 4 - Rahimullâh Şah Efendi (vef. 1779).
  - 5 - Mehmed Sultân Efendi (vef. 1787).
  - 6 - Mehmed Efendi (vef. 1792): Mehmed Sultân Efendi'nin oğludur.
  - 7 - Abdullâh Yâr Efendi (vef. 1825).
  - 8 - Ali Efendi (vef. 1833).
  - 9 - Süleyman Halîfe Efendi (vef. 1849).
  - 10 - Mehmed Râşid Efendi (vef. 1872).
  - 11 - Hasan Veliyyüddin Efendi.
  - 12 - Mehmed Tâhir Efendi (vef. 1881).
- Dergâhdan günümüze hiçbir şey kalmamıştır.

HOCA BÂLÎ DERGÂHI

Bakınız: Cedîd Hacı Dede Kâdirî Dergâhı.

29. HÜSEYİN EFENDİ BEDEVÎ DERGÂHI

Dergâh Beylerbeyi, İstavroz deresi, Abdullâh Ağa Mahallesi, Bedevî Tekkesi Sokağı'ndadır. Tevhîdhâne, haremlük, selâmlık, mutfak, türbe ve sarnıçtan günümüze pek azı kalmıştır. Dergâhı Seyyid Hüseyin Hıfzı Efendi 1854-55 yılında kurmuş ve dergâhın ilk şeyhi olmuştur. Şâir Senîh Efendi'nin kaleme aldığı ve hattat Niyâzi Efendi'nin hattı ile yazılmış kitâbede :

Şeyh-i âgâh reh-i hazret-i Ahmed Bedevî
O Hüseyin ismi ve Ali nesli ve neseb-i Zât-ı Şerif

Yapdı bir dergâh-ı nev dâire-i İstavroz'da
Oldu tevhîd-i Hudâ merkezi bu hayr-i münîf

Söyle şu mısra-ı zibâ ile târih Senîh
Eser-i pâk-i Hüseyin oldu bu dergâh-ı lâtif

okunmaktadır.

Sultân V. Mehmed Reşad'ın dördüncü hazinedârı ve şeyh Seyyid Mehmed Said Efendi'nin mürîdi Durefşân Kalfa, dergâhın mutfağını genişletmiş, türbeyi tevhîdhâneye birleştirerek gerekli onarımı yapmıştır (1916). Dergâha hayır ve hase-natta bulunmuş olanları: Cemile Sultân'ın dadısı Şemsimûr hanım, Cemile Sultân'ın ikinci haznedârı Nazmestân Kalfa, Saray Başkapı Gilmanlarından Sâlih Ağa olarak

sayılabilir. Kurulduğu günden dergâhların kapandığı zamana kadar Bedevî tarikatına hizmet eden dergâhın devrân günü Perşembe'ydi.

Dergâhın postnişînleri sırasıyla :

1 - Seyyid Hüseyin Hıfzı Efendi (vef. 1884): Doğum yeri, Bilecik'in Pazar-yeri Köyü'dür. Kocamustafapaşa, Ali Fakîh Mahallesi'nde, kendi adıyla anılan der-gâhın şeyhi Ahmed Niyâzi Baba Efendi'den icâzet almıştır. Dergâhın kurucusudur.

2 - Seyyid Mehmed Said Efendi (doğ. 1852 - vef. 1916): Doğumu, Sûriye'de, Humus Kasabası'nın Hüseyniye Dergâhı'ndandır. Babası Rifâî tarikatı bendelerinden Reslan Efendi'dir. Ali Zeynelâbidin bin Hüseyin ibni-l Tâlib Hazretlerinin 38. batın evlâdıdır. Humus, Pazarbaşı Medresesi'nde müderris Atasızâde Mehmed el Mahmûd Efendi'den ders alarak müderrislik yapmıştır.

3 - Seyyid Mehmed Nesîb Efendi (doğ.1872 - vef.1925): Şeyh Seyyid Mehmed Said Efendi'nin oğludur. *Fıkıh-ı Hânefi'nin Esasâtı, Kıyas ve Din'e Müte-allik Mesâil* adlı eseri ile pekçok makâleleri yayınlanmıştır.

4 - Seyyid Mahmûd Said Efendi (vef. 1963)

Türbede medfûn olanlar :

1 - Seyyid Hüseyin Hıfzı Efendi (vef. 1884): Dergâhın kurucusu ve ilk şey-hidir.

2 - Seyyid Mehmed Said Efendi (doğ.1852 - vef.1916): Dergâhın şeyhidir.

3 - Seyyid Mehmed Nesîb Efendi (doğ.1872 - vef.1925): Dergâhın şeyhidir.

4 - Seyyid Hâşim Efendi (vef. ?): Şeyh Seyyid Mehmed Said Efendi'nin oğ-ludur.

5 - Seyyid Abdülmuttalib Efendi (vef. ?): Şeyh Mehmed Said Efendi'nin oğ-ludur.

Dergâhın diğer bir adı da bulunduğu mahâl bakımından "İstavroz Bedevî Kalenderhânesi" olarak da anılır. Bu dergâhten yetişen Mızıkalı Nûrî Efendi döne-mînin önemli bir zâkirbaşısıydı.

30. HÜSEYİN KÂZİM EFENDİ KÂDİRÎ DERGÂHI

Dergâh Beylerbeyi, Fıstıklı'da, Şahbazyiğit Sokağı'ndaydı. Emîn Efendi (vef. 1845) tarafından yaptırılan Fıstıklı Mescidi'nin yanındaydı. Bu yüzden dergâhın di-ğer bir ismi de "Fıstıklı Mescidi Dergâhı"dır. I. Boğaz Köprüsü yapımı sırasında der-

gâh ve mescid istimplâke uğrayarak ortadan kaldırılmıştır. Bânîsi Hüseyin Kâzım Efendi'dir.

Dergâhın postnişinleri:

1 - Hacı Hüseyin Kâzım Efendi (doğ. 1880 - vef. 1930): Kastamonu'da doğmuştur. Kastamonu'nun Taşçıoğlu Ailesi'ndendir. İlk evliliğini Firdevs Hanım'la yapmıştır. Firdevs Hanım'ın kazâra yanarak vefâtı üzerine Hâcer Hanım'la evlenmiştir. Bu evlilikten Alim Ahmed Nazım Efendi (doğ.1915 - vef. 1957), Muhittin İzgit Efendi ve Bedreddin Efendi olmuştur. Beş defa Hacca gitmiştir. Kabri Eyüp'tedir.

2 - Reşid Efendi (vef. ?): İstavroz, Çöp İskelesi'nden denize girdiğinde boğularak vefât etmiştir.

3 - Muhittin İzgit Efendi (doğ. 1918): Şeyh Hacı Hüseyin Kâzım Efendi'nin oğludur. Dergâh ve mescidi 1943 - 45 yılları arasında tâmir ettirerek ibâdete açmıştır.

31. İBRÂHİM EFENDİ CELVETÎ DERGÂHI

Bu dergâh hakkında kesin bilgi yoktur. Yalnız Bulgurlu Câmii'nin olduğu yerler Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi'nin vakıf arâzîsi içinde olduğundan dergâhın da bu câminin yanında olduğu kanaatine varılabilir. Buradaki hamam da Pîr'in yaptırdığı eserdir. Hattâ Bulgurlu Câmii önündeki muhteşem çınar ağaçlarını Pîr'in diktiği kayıtlara geçmiştir. Aynı zamanda bu dergâha "Kızıl Mescid Dergâhi" adı da verilmiştir. Ne İbrâhim Efendi, ne Kızıl Mescid ve ne de şeyh silsileleri hakkında bir bilginiz vardır. Dergâhdan da günümüze ulaşan hiçbir şey yoktur. Yalnız devrân gününün çarşamba olduğu bilinmektedir.

İDRÎS EFENDİ DERGÂHI

Bakınız: Çamlıcalı Mehmed Efendi Şâbanî Dergâhi.

32. İSKENDER BABA CELVETÎ DERGÂHI

İskender Baba veyâ Kaymakçı Dergâhi, Ağa Hamamı ile Malatya'lı İsmâil Ağa Câmii arasında, yeni adıyla Gündoğumu Caddesi eski adıyla Menzilhâne Yokuşu'nun alt başlangıcındaydı. Dergâhdan maalesef eser kalmamıştır. Yalnız İskender Baba türbesi ile arkasında küçük bir hazîre yeri durmaktadır.

Buradaki mescid ve dergâh, Kânûnî Sultân Süleyman dönemînin (1520 - 1566) Yeniçeri Efendilerinden Mehmed Efendi (vef. 1548) tarafından 1538 yılında yaptırılmıştır.

Üsküdar Dergâhları

Celvetî tarîkatından Kaymakcızâde Şeyh Hacı Mehmed Efendi'nin dergâha XVIII. yüzyılın ortalarında meşîhat koydurması ile Celvetî Dergâhı kurulmuştur. Tekkelerin kapanışına kadar hizmet gören bu dergâhın harem dairesinin 1945 yılına kadar ayakta olduğu bilinmektedir. Cumhuriyet döneminde bir ara mescidi de açık olan bu dergâha ismini veren İskender Baba'nın yaşadığı zaman ve nereden geldiği, hangi tarîkate mensûb olduğu, anılan dergâh ile ilişkisinin ne olduğu bilinmemektedir. Türbede İskender Baba'dan gayri Kaymakcızâde Şeyh Hacı Mehmed Efendi ile Şeyh Hacı Abdurrahmân Efendi medfûndur.

Âyin günü Çarşamba olan dergâhda görev yapan şeyhler :

1 - Kaymakcızâde Hacı Mehmed Efendi (vef. 1773): Dergâha Celvetî meşîhatını koydurmuştur; türbede medfûndur.

2 - Hacı Abdurrahmân Efendi (vef. 1809): Kaymakcızâde Şeyh Hacı Mehmed Efendi'nin oğludur ve türbede medfûndur.

3 - Hâfız Mehmed Sâdık Efendi (vef. 1845): Kaymakcızâde Şeyh Hacı Abdurrahmân Efendi'nin oğludur. Hazîrede medfûndur.

4 - Seyyid Mehmed Şâkir Efendi (vef. 1862): Hâşim Baba Dergâhı postnişîni Şeyh Seyyid Mehmed Gâlib Efendi'nin halîfelerinden olduğu için dergâhı Celvetîliğin Hâşimî koluna bağlamıştır.

5 - Seyyid Mehmed Şerâfeddin Efendi (vef. 1892): Şeyh Seyyid Mehmed Şâkir Efendi'nin oğludur.

6 - Ahmed Sâfî Efendi (vef. 1895): Hacc'da vefât etmiştir.

7 - Seyyid Küçük Mehmed Gâlib Efendi (vef. 1912): Hâşim Baba Dergâhı şeyhi Seyyid Abdurrahîm Selâmet Efendi'nin oğludur. Aynı zamanda Hâşim Baba Efendi Dergâhı'nın da postnişîniydi.

İSTAVROZ BEDEVÎ KALENDERHÂNESİ

Bakınız: Hüseyin Efendi Bedevî Dergâhı.

33. KALENDERHÂNE NAKŞÎ DERGÂHI

Dergâh Murad Reis mahallesinde, Çinili Câmîi'nin karşısındaki köşe başında yer almaktaydı. Nakşî meşîhatlıdır. Orta Asya'lı türk veyâ diğer ülke dervişlerinin konakladığı bir mekândı. Bilhassa Afganistan kökenli dervişlerin İstanbul'a ilk geldikleri yerdî. Bunun içindir ki "Afganîler Dergâhı" veyâ "Afganlar Kalenderhânesi" olarak da anılmıştır. Nakşî dergâhları içinde yalnız bekâr dervişlerin kaldığı bir merkez olduğundan ayrıca da "Oğlanlar Dergâhı" olarak da bilinmekteydi. Dergâhın bir

çeşit kültür ateşeliği veyâ konsolosluk hükmünü yürüten bir kuruluş niteliğinde olması sebebiyle postnişinlerin hepsi bekâr Afganlı Nakşî şeyhlerdi.

Dergâhta bugün ayakta kalan şeyh meşrûtası ile selâmlık köşküdür. Şeyh meşrûtası XIX. yüzyılda yenilenen kâgir bir bodrum üzerine iki katlı ahşap, payandalı yapıdır. Selâmlık bölümü ise, içinde zarîf havuzu ile tek katlı bir şeyh odası görünümündedir. Mescid - tevhîdhâne, derviş hücreleri, çamaşırhâne, hamam, imâret niteliğinde olan büyük bir mutfak, kiler, taamhâne yıkılmıştır. Hazîresinde şeyh ve dervişler yatmaktadır. Nûman Efendi adında bir zât tarafından Afgan kalenderlerini barındırmak amacıyla yaptırılmıştı (1792 - 93).

Devrân günü Perşembe olan dergâhın postnişinleri :

1 - Ahmed Nâsır-ı Afgânî Efendi (vef. 1795 - 96): Horasan'lıdır. Dergâhın ilk postnişinidir.

2 - Seyyid Hacı Mehmed İşret Efendi (vef. 1797 - 98).

3 - Mehmed Emîn Efendi (vef. 1813 - 14).

4 - Hacı Musa Efendi (vef. 1833 - 34).

5 - Mehmed Said Efendi (vef. 1859 - 60).

6 - Abdullâh Efendi (vef. 1887 - 88).

7 - Hacı Resûl Mustafa Hüseyin Efendi (vef. 1906 - 07).

34. KAPIAĞASI CERRÂHÎ DERGÂHI

Dergâh Kapağası Mevkii, Arakiyeci Hacı Mehmed Ağa Mahallesi, Arakiye'ci Sokağı'ndaydı. Arakiyeci Hacı Mehmed Ağa'nın (vef. 1591) yaptırdığı (1543) ve kendi adıyla anılan mescidin yanındaydı. Dergâh; "Ârif Dede Dergâhı" adıyla da anılmaktadır. Dergâh ilk kuruluşunda Celvetî meşîhatindeydi. XIX. yüzyılın başlarında Cerrâhî meşîhati konulmuş ve dergâhların kapatılmasına kadar bu görevini sürdürmüştür. Kurucusunun ve şeyh silsilesinin bilinmediği dergâhın bazı postnişinleri:

1 - Abdurrahmân Efendi : Babası Mustafa Efendi; Şumnu'lu Atpazarı Osman Fadl-ı İlâhî Efendi'nin (vef. 1690) halîfelerindendi. Sultân I. Mahmûd devrinde bu dergâha şeyh oldu ve Celvetî meşîhatını getirdi (1736).

2 - Büyük Mehmed Rûşen Efendi (doğ. 1719 – vef. Mart 1795): Mudanya'da doğdu. Babası Celvetî şeyhi Abdurrahmân Efendi'dir. İsmi Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi'nin halîfelerinden Bursa'lı İsmâil Hakkı Efendi (vef. 1724) tarafından konul-

muştur. Bu zâtn halîfesi olan Çorlu'lu Pertev Efendi'den (vef. 1768) Celvetî icâzeti almış, uzun süre kürsü vâizliği yapmıştır. Bu dergâhın şeyhliği yanısıra Hüdâyî Âsitânesi'nde de iki kere postnişinlik yapmıştır. Hüdâyî Âsitânesi'nde medfûndur.

3 - Seyid Mehmed Ârif Dede Efendi (vef. 1822): Nûreddin Cerrâhî Âsitânesi altıncı postnişini Mora'lı Seyyid Yahyâ Efendi'nin (vef. 1707) torunu, aynı dergâhın yedinci postnişini Abdüşşekür Efendi'nin (vef. 1773) oğludur. Degâha Cerrâhî meşîhatını koydurmuştur. (1813). Nûreddin Cerrâhî Âsitânesi postnişinliğinde de bulunmuştur.

4 - Seyyid Abdülazîz Zihni Efendi (vef. 1854): Seyyid Şeyh Mehmed Ârif Dede Efendi'nin kardeşinin oğludur.

5 - Gâlib Efendi.

Dergâh, Cerrâhî Âsitânesi şeyhlerinin bu göreve gelmeden önce piştikleri bir meydan yeri olarak görev üstlenmiştir. Dergâhdan günümüze hiçbir şey kalmamıştır

KAPICI DERGÂHI

Bakınız: Halîl Paşa Celvetî Dergâhı.

35. KARABÂŞ-I VELÎ EFENDİ ŞÂBANÎ DERGÂHI

Dergâh Toptaşı'nda, Vâlide-i Atîk (Nûrbânû Vâlide Sultân) Câmii külliyesindedir ve orta yeri avlu olan 33 odası ile tevhîdhâne, kahve ocağı (meydan odası) ve şimdi artık yok olan şadırvandan ibâretti. Külliyenin bitim târihi olan 1583 yılından itibaren dergâh Halvetîliğe bağlı kalmıştır. Dergâh ününü, daha sonraları postnişin olan ve Halvetîliğin Karabâşiyye kolunu kuran Ali Alâeddin Karabâş-ı Velî Efendi'den almıştır. 1713 yılından dergâhların kapanmasına kadar Şâbanîliğe bağlı kalmıştır. Dergâhın yeri öğrenci yurdu olarak kullanılmaktadır.

Devrân günü Perşembe olan dergâhın bilinen postnişinleri:

1 - El Atvel Ali Alâeddin Karabâş-ı Velî Efendi (doğ. 1611 - vef. 1685): Arapkir'de doğmuştur. Medrese tahsîli için İstanbul'a gelerek Fâtih Medresesi'nde derslere devâm ederken cezbe hâllerinden dolayı İstanbul'u terkederek Kastamonu, Şâban-ı Velî Dergâhı postnişini Çorum'lu Şeyh İsmâil Kudsî Efendi'ye (vef. 1644) kaplandı. Kısa zamanda ilerleyerek mürşidinden hilâfet aldı. Çevre şeyhleri arasındaki anlaşmazlıkları gidermek için Çankırı'ya gönderildi. Dönüşünde Çorum'lu Şeyh İsmâil Kudsî Efendi vefât ettiğinden oğlu Şeyh Mustafa Çelebî Efendi'ye (vef. 1659) hizmette bulundu. Daha sonraları Kastamonu'dan ayrılarak Üsküdar'a geldi ve Rûmî Mehmed Paşa Câmii'nde inzivâ hâlinde yaşamaya başladı (1670). Halvetîliğin önemli kollarından Karabâşiyye'nin kurucusu oldu. Medrese çevrelerinin kendisine cephe alması sebebiyle Limni Adası'na sürgüne gönderildi (1679). Sürgün dönüşü tekrar

Üsküdar'a geldi ve hemen Hacc'a gitti. Hacc dönüşü Mısır'a uğradı ve orada hastalandı. Mısır'a üç konak mesafede "Nahl Kalesi" denilen yerde vefât etti (1685). Kâhîre yakınında Geylan Köyü'nde, Şeyh Muhammed Gazavî Efendi'nin kızının yanına defnedildi. El Atvel (En uzun) ve Karabâş-ı Velî lakablarıyla anılmıştır.

Karabâş-ı Velî Efendi'nin yetiştirdiği pekçok güzîde talebelerinden önemli olanları şunlardır:

a) Mânevî Mustafa Efendi (vef. 1702): Pîrin oğludur. Kadırğa'da Sokollu Mehmed Paşa Dergâhı'nın şeyhliğini yapmıştır (1691 – 1702)

b) Kerestecizâde Mehmed Ledünnî Efendi (vef. 1708): Kasımpaşa'da Saçlı Emîr Efendi Bayrâmî Dergâhı'nda Karabâşîyye meşîhatını üstlenmiştir. (1700 – 1708).

c) Mustafa Fânî Efendi (vef. 1710): Maçka Şabânî Dergâhı'nın kurucusudur.

ç) Mehmed Nasûhî Efendi (vef. 1710): Üsküdar'lıdır. Karabâşîyye'nin Nasûhiyye kolunun pîridir.

d) Ünsî Hasan Efendi (vef.doğ. 1645 – vef. 1724): Taşköprülü'dür. Emînönü, Aydınoglu Halvetî Dergâhı şeyhidir (1683 – 1724)

Pîr'in eserleri: 1) *Kâşif-i Esrâr-ı Füsûs*, 2) *Câmi-i Esrâr-ı Fusûs*, 3) *Şerh-i Akâid-i Neseîyye bi Lisâni-t Tahkîk*, 4) *Mi'yârü-t Tarîkat*, 5) *Tarîkatnâme*, 6) *Şerh-i Kasîde-i Aşkiyye li Şeyhü-l Ekber*, 7) *Risâle-i Usûl-i Erbaîn*, 8) *Esâsü-d Din*, 9) *Tefsîr-i Sûre-i Tâhâ*, 10) *Tâbirnâme*.

2- Bülbülcüzâde Fethi Abdülkerîm (vef. 1694): Halvetîliğin Sivâsî kolundandır.

3- Bülbülcüzâde Abdürrahîm Nesîb Efendi (vef. 1713): Bülbülcüzâde Şeyh Fethi Abdülkerîm Efendi'nin oğludur.

4- Şerâfeddin Efendi (?): Dergâhın son şeyhidir.

Dergâh "Atîk Vâlîde Sultân Dergâhı" adıyla da anılmıştır.

36. KARACAAHMED SULTÂN BEKTAŞÎ DERGÂHI

Dergâh Kapıağası'nda Rodos'lu Ahmed Fethi Paşa Câmîi'nin karşı köşesinde-dir. Dergâhın ilk şekli hakkında kesin bir bilgi yoktur. Yalnız Karacaahmed Sultân'ın kabir makâmının üstü ve yanları açık olduğu, daha sonraları Sultân IV. Mehmed'in annesi ve Sultân III. Murad'ın başkadını Safiye Sultân'a (vef. 1605 - 06) atfedilen ve şâir Asârî'nin eseri olan:

Üsküdar Dergâhları

Dürretü-t tâc-ı sâhibetü-l izz-ü atâ
Hazret-i Vâlide Sultân o hayrî-n nisvân
Karacaahmed gibi sultân-ı veliyyullâhın
Merkad-i pâkini ihyâ kılub itti bünyâd

Eyledi divâr-ı cenâbına açıb hûb bâb-ı şerîf
Rûh-i pâkinden erişe âna her dem feyzâ
Cezbesi çekti şehinşâh-ı cihânı getürüb
Üstüne hâzır idi himmetin ânın Rahmân

Bundadır üçler ve kırklar, yediler, ricâl-i gayb
Yeridir bunda kabûl oluna dualar her ân

Ravzasın her ki ziyâret ide, hayriyle dua
İde hem padişâh1 hem sâhibetü-l hayra dua
Didi itmâmına Asîrî dahî târih
Pâk-ı câ tekyegâh-i Karacaahmed Sultân

kitâbeden de anlaşılacağı üzere kabrin etrafı duvarla çevrilmiş ve bir de kapı açılmıştır (1595-96).

Daha sonraları Saray Mutfağı Memuru Ziyâ Bey dergâh ve türbeyi eşi Fehmiyye Hanım'ın rûhu için yeniden yaptırmıştır (1866-67). Kitâbesi türbe kapısı üzerindedir:

Ravza-i feyz-i fütûh-i Karaca Ahmed'dir;
Gel erenler oku bir Fâtiha kıl istimdâd!

Eyledi zevcesi Fehmiyye Hanım rûhu için;
Matbah-ı Âmir me'muru Ziyâ Bey bünyâd.

1283

Bu son şekliyle yapının iki kapısı bulunmaktadır. Sağ kapıdan türbeye, sol kapıdan da dergâha girilirdi. Dergâhın, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda gâyet faal olduğu hâlde bu konuda elimizdeki bilgiler kısıtlıdır.

Karaca Ahmed Sultân (XIII. yüzyıl): Horasan'lı sultânlardan Süleyman Efendi'nin oğludur. Anadolu'ya gelerek Manisa, Akhisar civârına yerleşmiştir. Sultân Orhan Gâzî zamanında Osmanlı'nın fethine büyük katkıları olmuştur. İstanbul - Kartal hattında, Bizans sınırlarının kontrol altında tutulması görevi ile Üsküdar'a gelmiştir. Bu sırada 57.000 mürîde sâhib olduğu söylenir. Üsküdar ve Akhisar'dan başka Afyon, Karacaahmed Köyü'nde de makâmı vardır. Hangi makâmında yattığı kesinlik kazanmamıştır. Mânevî ilimlerin yanısıra müsbet ilimlerde bilhassa tıp ilminin çeşitli dallarında bilgi sahibidir. Pekçok kitab yazdığı biliniyorsa da her zaman olduğu gibi yağmalamadan nasîbini alan kitaplarından günümüze ulaşanı olmamıştır.

Sivrihisar'da oturan ulu velîlerden Seyyid Nûreddin Efendi tarafından yetiştirilmiştir. Hacı Bektaş-ı Velî ile Yunus Emre'nin çağdaşı ve "Gâziyân-ı Rûm" zümresine mensûb savaştı dervişlerden olduğu için "Bektaşî"liğe gönül vermiş olduğu, Bektaşî ağırlıklı bir düşünce taşıdığı kabûl edilmektedir. Kerâmet ve menkabeleri sayılamayacak kadar çoktur. Türkiye'nin en büyük kabristanına adını vermiştir. 800 dönümü bulan bu kabristan ayrıca dünyanın en büyük "selvi ormanı" ünvanına sâhip-tir.

Türbenin iç kapı dışında, solda üç kabir vardır :

1 - Mehmed Dede Efendi (vef. 1640): Dergâhın şeyhi olduğu ve Ber'at Gece-si vefât ettiği kitâbesinden anlaşılır :

Rûhuna Fâtiha

Karacaahmed ol Sultân ki kutbü-l ârifîn idi;
Niyâz ile gelüb her subh-ü şam eşiğine yüz sür!
Kerâmet ehlidir evlâdı hem sâhib nazardır;
Ziyâret ile ta'zim et huzurunda ayağın dur!
Ber'at gecesi öldü şeyh Muhammed dediler târih,
Bu köhne tekkeden el çekti göçtü Muhammed Dede;
1050

2- Selim Dede Efendi (vef. 1743-44): Dergâhın şeyhi Halîl Efendi'nin oğlu-dur. Tarîkat serpûşlu taşında: "Derviş Halîl'in ciğerkûşesi merhûm ve mağfûr Selim Dede rûhu için El Fâtiha 1156" yazılıdır.

3- Halîl Efendi (vef. 1759-60): Dergâhın şeyhidir ve Selim Dede Efendi'nin babasıdır. Tarîkat serpûşlu taşında: "Merhûm ve mağfûur tekkenişîn Şeyh Halîl için Fâtiha sene: 1173)" yazılıdır.

37. KARTAL AHMED EFENDİ KÂDİRÎ DERGÂHI

Dergâh Nuhkuyusu Caddesi ile Kartal Baba Caddesi'nin kesiştiği köşededir. İlk kurucusunun kim olduğu ve kuruluş târihi bilinmiyor. İkinci bânîsi Mısır Vâlisi Kavala'lı Mehmed Ali Paşa'nın azâtlı câriyelerinden La'l-ter Hanım'dır. Şimdi yok olan kitâbesinde :

Kaldı bu dergâh-i evvel lâne-i³⁸ feyz-u kemâl;
Bast idüp Kartal Baba el-Hakk cenâh-i himmeti.
Tâir rûhu uçub dem geçmiş olmuşdu harâb,
La'l-ter Hanım güzel yaptırdı buldu cenneti.
Esbâk Mısır Vâlisi Mehmed Ali Paşa
Merhûmun mu'takasından³⁹ mumâileyhâ.

³⁸ Lâne: Yuva. (Editörün notu)

³⁹ Mu'taka: İ'tak edilmiş, azledilmiş, azatlı (köle ya da câriye). (Editörün notu)

yazılıymış. Bu kitâbeye göre onarım 1878 yılında gerçekleşmiştir.

Dergâh; mescid-tevhîdhâne, 3 oda, bir sofa, bir helâ ve avludan oluşan selâm-lık ile 6 oda, 2 sofa, 2 helâ, bir mutfaktan oluşan haremlik, bir sarnıç, bir mutfak, türbe, türbedâr odası, hazîre, bir helâ, bir kuyu, bir odunluk ile büyük bir bahçeden oluşuyordu. Türbede Kartal Ahmet Baba Efendi dâhil 5 sanduka vardır. Kartal Ahmed Efendi'nin kim olduğu ve diğer şeyh silsileleri bilinmiyor. Târih sayfaları arasında şeyh Seyyid Ömer Efendi, şeyh İbrâhim Efendi ile son şeyhin Hulkî Efendi'nin adları geçmektedir.

Dergâh ve mescid bakımsızlıktan harâbeye dönmüş ve 1970 yılında Vakıflar İdâresi tarafından yıktırılmıştır. Bugün ibâdete açık olan câmiinin eski yapısı ile alâkası yoktur. Zâten dergâh da çoktan târihe karışmıştır. Devrân günü Salı olan dergâhın hazîresinde yatanlar :

1 - La'iter Hanım (vef. 1878): Dergâhın ikinci bânîsidir. Mezar taşında: "Mı-sır Vâlisi esbak Mehmed Ali Paşa mu'takalarından olup Kartal Baba Dergâhı şerîfi-nin bâniye-i sâniyesi olarak müceddeden inşâ ve müteakiben irtihâl-i tecellîgâh-ı be-kâ eden muhibbe-i turûk-ı aliyye merhûm La'l-ter Hanım'ın rûhu için Fâtiha" yazılıdır.

2 - İbrâhim Efendi (vef. 1878): Sivrihisar'lıdır. Hocalık yapmıştır.

3 - Âdile Hanım (vef. ?): Derya kaptanı Mehmed Paşa'nın ortanca kızıdır.

KASIMAĞA BEKTAŞÎ DERGÂHI

Bakınız: Mürüvvet Baba Bektaşî Dergâhı.

38. KAVSARA MUSTAFA BABA EFENDİ HALVETÎ DERGÂHI

Bu dergâh Vâlîde-i Atîk Mahallesi'nde, eski Bağlarbaşı Caddesi, yeni ismi ile Kartalbaba Caddesi'nin alt başında, Çavuşderesi Caddesi'ne çok yakın yerdedi. Bâ-nîsi Kavsara Mustafa Efendi'dir (vef. 1656). Kavsara'nın mânâsı sepet olduğuna göre bu muhterem zât sepetcilik yaparak geçimini sağlıyor olmalıdır. Taş minâreli mescidi kubbeliydi. Türbe, şimdi yok olan mescid ve dergâhın önünde, yol kenarındadır. Zamanında türbe de kubbeliymiş. Kavsara Mustafa Baba Efendi'nin sülüs kitâbesi şöyledir :

Can-ü gönülle muhibb-i Hazret-i Âl-i Abâ,
Rûhu şâd ola zihi Kavsara Mustafa Baba!
Ederken vâdiyy-i sıhhat serâdan tavr-ı asâyiş,
Nidâ-i "irci'i" emrin işitdi yâni mânâda.

Üsküdar Dergâhları

Dâr-ı dünyâda ikâmet gayr-ı mümkün olduğın
Fehm idince, cânib-i ukbâya itdi azm-i tâm
Merhûm ve mağfur Kavsara Mustafa Baba'nın rûhiçün el Fâtiha"
H.1167

Kavsara Mustafa Baba Efendi'nin adı belli olmayan bir torunu 1713 yılında dede yâdigârı dergâhı onarmıştır. Bu onarımla ilgili levhada:

Sanmanız hâli Mustafa dede'yi,
Kabri envâr-ı sıdk ile doludur.

Burda medfûn olan ol Allâhın
Kavsara şöhretiyle bir kuludur.

Bin hem altmış yedide gitmiştir
Dâr-ı bekâya sanmanız ölüdür.

Bin yüz yirmi beşte bir veledi
Etti ta'mir cediti pek uludur.

Nazar-ı lûtf ile ümid edinip
Fâtiha kim geçenlerin yoludur.

yazılıdır. Torununun dergâha astığı bu levhaya göre dedesi Kavsara Mustafa Baba Efendi'nin vefât târihi H.1067/M.1656'dır. Bu sülüs kitâbesindeki 1167 rakamı esasında 100 yıllık bir yanlışlık eseridir.

Dergâh ve mescid'in ikinci onarımı Sultân Abdülmecîd'in annesi Bezm-i Âlem Vâlide Sultân tarafından 1841 yılında yaptırılmış ve mescid kapısı üzerine târih düşürülmüştür :

Şeh-i gerdun himmet hazret-i Abdülmecîd Hân'ın
Mükerrem vâlideşi bezm-i dehri şâd eder her ân.

Cihâna serteser inci gibi hayrâtları vardır;
Biri de işte bu câmi oluban secde-i Rahmân

Zihi ta'atgâh-i ehl-i velâyet kim beyt âsâ.
Metâf-ı evliyâdır rehberi bî şekk işit ey cân!

Heman gel hams evkatde edâ-i emr-i Hakk eyle!
Ku'ud ile tahiyâtını oku böyledir ferman.

Mü'ezzin na'ra-i Allâhu Ekber çağırır her dem
Ezanlar okunûr savt-ı nevâdan eyleyip devrân

Üsküdar Dergâhları

Şeb-u rûz ola meftûh, cem olup ehl-i ibâdet kim
Olur icrâ demâdem bunda bil ahkâm-ı çâr erkân.

Atâ vü lûtf u nîmetle bütün âlem bâsîr oldu;
O nûr-i çeşm-i ümmet sâyesinde cümlemiz şâdan.

Nukûd-i himmet-i malisini hayrâta sarf eyler;
Rızâullâh içindir bî nihâyet ettiği ihsân.

Hudâ hem zâtını hem necl-i Han Abdülmecîdi de
Kıla her hâlde mahfûz-u setr ez dîde-i udvân.

O şâhın sâyesin dur etmeyip fark-ı ibâdından,
Serir-i saltanatda müstesdam-ı ömr ede Sübhân!

Edâ-i farz edip tam de salâ târih ile Muhtâr
Zihi şâd etti bezm-i âlemi Hakk'a vâlide sultân"

1257

Bu halvetî dergâhının devrân günü Pazar'dı. Cumhuriyet döneminde dergâh ve mescidin yerini Şûrâ-i Devlet Âzâsı Edib Bey'in annesi Şâzimend Hanım satın almıştır. Şu anda türbe ve câmii eski yerinden biraz daha aşağıya kaydırılarak yeniden yaptırılmıştır. Levha ve kitâbelerin nerede olduğu bilinmiyor.

KAYMAKÇI DERGÂHI

Bakınız: İskender Baba Celvetî Dergâhı.

KEPÇE DEDE DERGÂHI

Bakınız: Mahmûd Efendi Rifâî Dergâhı.

39. KEŞFÎ AHMED EFENDİ KÂDİRÎ DERGÂHI

Dergâh Arakiyeci Hacı Câfer Mahallesi, Dividciler Caddesi'ndeydi. Zeyneb Kâmil Hastanesi'nin bahçe ve yol düzenlemeleri sırasında tamamiyle yok olup gikmiştir. Dergâhı Keşfî Ahmed Efendi kurmuştur (1852). Devrân günü Perşembe olan dergâhın son şeyhi Ahmed Efendi'dir.

Dergâh 3 oda, bir sofa. bir helâdan oluşan harem dairesi ile 3 oda, bir sofa, bir helâdan oluşan selâmlık dairesi, bir semâhâne, bir sarnıç, 2 musluklu su haznesi, mutfak, hazîre ve büyük bir bahçeden ibâretti. Dergâh "Serbölük Dergâhı" adıyla da anılmaktaydı.

KIZIL MESCİD DERGÂHI

Bakınız: İbrâhim Efendi Celvetî Dergâhı.

40. KURBAN NASÛH EFENDİ RİFÂÎ DERGÂHI

Dergâh, eskiden Tabaklar Meydanı diye bilinen yerde, şimdiki Yeni Toptaşı Caddesi üzerinde, kendi adıyla anılan câmiin yanındaydı. 1586-87 târihini taşıyan kitâbeye göre Kurban Nasûh Efendi Hamzavî'dir ve câmi-dergâhın bânîsidir. Seyyid Mehmed Nûrî Efendi'nin XVIII. yüzyıl sonu veyâ XIX. yüzyıl başında dergâha koyduğu Rifâî meşîhatına kadar geçen zaman diliminde dergâhın târihi karanlıkta kalmaktadır. Dergâhtan günümüze bir şey kalmamıştır.

Devrân günü Çarşamba olan dergâhın bilinen postnişînleri:

1- Mehmed Nûrî Efendi, Seyyid (doğ. 1766 - vef. 1856): Üsküdar'lıdır. Küçükmustafapaşa, Karasarıklı Rifâî Dergâhı kurucusu şeyh İbrâhim Sadrî Efendi'nin (vef. 1827) halîfesidir. Alaca Minâre Nakşî Dergâhı şeyhi Mehmed Sâdık Efendi'ye (vef. 1821) intisâb ederek Nakşî hilâfeti de almıştır (1794). Şeyhülislâm Müftizâde Ahmed Efendi'den Muhyiddin İbn A'râbî'nin *Fütûhat-ı Mekkiyye* ve *Fusûsü-l Hikem* isimli eserlerini ve şerhlerini okumuştur. Sultân III. Selim'in yakın çevrelerine girmiş, hattâ şehzâdelerine hocalık etmiştir. Dergâha Rifâî meşîhatını koymuştur. Yetiştirdiği halîfelere önde gelenleri :

a - Abdullâh Vehbî Efendi (vef. 1871): Ankara'lıdır. Odabaşı Rifâî Dergâhı kurucusudur.

b - Sâlih Efendi (doğ. 1788 - vef. 1878): Karagümrük'lüdür. Fâtih, Tahtaminâre Rifâî Dergâhı'nın kurucusudur.

Câmiin avlusundaki türbede medfûn olan Mehmed Nûrî Efendi'nin baş ucundaki levhada:

Ârif-i billâh dâna mürşid-i âgâh-dil,
Mazhar-ı sırr-ı Rifâî, Şeyh Nûrî kâmurân

Evvelâ bu dergâh-ı vâlâyı bünyâd eyledi
Anda otuz sene olmuştu mukîm-i sâlikân

Mazhar-ı sırr-ı Hudâ vü âşinâ-i ma'rifet,
Postnişîn-i ehl-i vahdet vâkîf-ı sırr-ı nihân.

Menba'-i feyz-i amîm kılmıştı Mevlâ zâtını,
Nice yıl irşâd ile oldu serefrâz-ı cihân.

Pişvâ-i râh-ı Hakk hem rehnümâ-i âşikîn,
Tekyegâh-ı himmetin bekler ânın üftâdegân.

Hankâh-ı âlem-i fânîden etti rihlet,
Eyleyip teslim-i rûhun oldu firdevs âşiyân.

Nokta-i tevhîd-i Hakk târih kerîm-i fevtine,
Şeyh Mehmed Nûrî bula kasr-ı ukbâda mekân.
1274

yazılıymış.

2 - Seyyid Tefvik Efendi (vef. 1899): Üsküdar'lıdır. Seyyid şeyh Mehmed Nûrî Efendi'nin oğludur. Selâmi Ali Efendi Celvetî Dergâhı şeyhi Muhtar Efendi'den (vef. 1888) ve Azîz Mahmûd Hüdâyî Âsitânesi şeyhi Rûşen Efendi'den mûsıkî öğrenmiştir. Güftesi babasına ait düğâh makâmında bestelediği bir ilâhîsi vardır. Câmîin avlusundaki türbede medfûndur.

3 - Seyyid Hayrullâh Tâceddin Yalım Efendi (doğ. 1883 - vef. 1954): Üsküdar'lıdır. Seyyid Şeyh Tefvik Efendi'nin oğludur. Mûsıkî eğitimine ilk önce babasıyla başladı ve Tabaklar Câmîi imâmı, zâkirbaşı "Malak Hâfız" lakaplı Hüseyin Efendi (vef. 1904) ile devâm etti. Ünlü mevlidhân Bedevî şeyhi Ali Baba Efendi'den de dersler almıştır. İki şiir kitabı, bazı tasavvufî eserleri ile güftesi kendisine ait iki ilâhîsi vardır.

Dergâh'da Üsküdar'lı Âsım Efendi'nin zâkirbaşılık, İbrâhim Efendi'nin de "Reis"lik yaptığı kayıtlardadır. Câmîin avlusundaki türbede Şeyh Mehmed Nûrî Efendi'nin kızı Şerife Hedyetullâh Hanım da medfûndur.

Dergâh; "Nûrî Efendi Dergâhı" adıyla anıldığı gibi devrân günü Çarşamba olması sebebiyle de "Çarşamba Dergâhı" diye de anılır.

41. MAHMÛD EFENDİ RİFÂÎ DERGÂHI

Dergâh, Ahmediye'de, Ahmediye Câmîi Külliyesi içindeydi. Dergâhın kurucusu Rifâî şeyhi Mahmûd Râcî Efendi'dir (vef. 1742). "Kepçe Dede Dergâhı" ve "Ahmediye Dergâhı" olarak da anılır. Devrân günü Çarşamba olan dergâhtan günümüze ışık tutacak bir şey kalmamıştır. Şeyhleri hakkında bilgiden yoksunuz. Yalnız, Şeyh Mehmed Şevki Efendi'nin (vef. 1917) sarayda mûsıkî eğitimi gördüğünü ve mürşidinin de Üsküdar Rifâî Âsitânesi Şeyhi Ahmed Ziyâeddin Efendi (vef. 1917) olduğunu söyleyebiliriz. Mürşidinin, Nûrî Baba Efendi Dergâhı şeyhi Ali Nutkî Baba Efendi'den icâzet aldığını göz önünde bulundurursak; Şeyh Mehmed Şevki Efendi'ninde Bektaşî neş'esinde olduğu söylenebilir.

42. MEVLEVÎHÂNE DERGÂHI

Dergâh İmrahor'da, Ayazma Mahallesi, Doğancılar Caddesi üzerindedir. Galata Mevlevîhânesi postnişînlerinden Halîl Nûman Efendi'nin burada olan evine semâhâne eklenmesi sûretiyle meydana getirilmiştir (1793). Bu zâviye, İstanbul'dan Anadolu'ya giden veyâ Anadolu'dan İstanbul'a gelen dervişlerin konaklamaları için

düşünülmüştür. Daha sonraları harâb olan Mevlevîhâne'yi Sultân II. Mahmûd, Müşir Ahmed Fevzi Paşa'yı (vef. 1843) binâ emîni tâyin ederek yeni baştan inşâ ettirmiştir (1835). Abdülmecîd döneminde 1844, 1845 ve 1851 yıllarında onarımları yapılmıştır. Mevlevîhâne, Kaptan-ı Deryâ Hacı Dede Ahmed Vesim Paşa (vef. 1910) tarafından bugünkü şekline getirilmiştir (1872). Dergâh, son olarak da son postnişîn Ahmed Remzi Akyürek Dede Efendi (vef. 1944) tarafından tâmir ettirilmiştir. Bahâriye ve Yenikapı Mavlevihâne'lerini yenileyen Sultân Mehmed Reşad, Üsküdar Mevlevîhânesi'nin de yenilenmesi için Üsküdar'lı Mimâr Kemâleddin Bey'i (vef. 1927) görevlendirdiyse de I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bu proje uygulanamamıştır.

Dergâh semahâne-türbe, selâmlık, mutfak, dedegân ve harem dairesi, su deposu ve buna bağlı helâlar, hazîre ve bahçeden oluşan iki ayrı ana yapı topluluğudur. Mevlevîhâne'nin mimârî açıdan dikkat çeken yanı, türbenin semâhânenin altında yer almasıdır.

Mevlevîhâne dergâhın postnişînleri:

1 - Halîl Nûman Dede Efendi (vef. 1798): Galata Mevlevîhânesi'nin 20. postnişînidir. Üsküdar Mevlevîhânesi'nin kurucusudur.

2 - Mehmed Hüsâmeddin Dede Efendi (vef. 1801).

3 - Ali Nâilî Dede Efendi, Hacı (vef. 1802).

4 - İsmâil Hulûsî Dede Efendi (vef. 1804).

5 - Mehmed Emîn Dede Efendi (vef. 1812).

6 - Abdullâh Necîb Dede Efendi (vef. 1836): Galata Mevlevîhânesi 24. postnişîni Mehmed Rûhî Dede Efendi'nin (vef. 1810) oğludur.

7 - Ahmed Ârif Hikmet Dede Efendi (vef. 1873): Abdullâh Necîb Dede Efendi'nin kardeşidir. 39 yıl süre ile şeyhlik makâmında bulunmuştur. Besteleri vardır. Bestelediği mâhur makâmındaki "Mevlevî Âyini" kaybolmuştur.

8 - Abdullâh Mehmed Zeki Dede Efendi (doğ. 1821 – vef. 1881): Bursa'da doğmuştur. Öğrenimini de Bursa'da yapmıştır. Mahkeme kâtipliği ve Bâb-ı Zemîn Câmii imâmlığı görevlerinde bulundu. Bursa Mevlevîhânesi şeyhi Mehmed Dede Efendi'den feyz alarak derviş oldu. İstanbul'a geldiğinde geçimini hattatlıkla sağladı. Sadrâzam Yusuf Kâmil Paşa Konağı'nda Mesnevî okuttu. Ayrıca Fetvâhâne'ye ta'lik yazı hocası olarak atandı. Bayburt'lu Zihni'nin *Hikâye-i Garîbe* adlı eserini ince ta'lik yazı ile yazdı. Kitâbe yazıları ile tanındı. Tâlik yazı ustasıydı.

9 - Mehmed Hasîb Dede Efendi (vef. 1886): Mevlevîhânenin 7. postnişîni Ahmed Ârif Dede Efendi'nin oğludur.

10 - Ahmed Ârif Dede Efendi (vef. ?): Mehmed Hasîb Dede Efendi'nin oğludur.

11 - Mehmed Hâlid Dede Efendi (vef. 1903): Konya'da doğmuştur.

12 - Ahmed Celâleddin Baykara Dede Efendi (doğ. 1853 – vef. 1946): Gelibolu'da doğmuştur. Gelibolu Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Azmî Dede Efendi'nin (vef. 1893) oğludur. Babasının Mısır Mevlevîhânesi'ne tâyin edilmesi üzerine babası ile birlikte Mısır'a gitti (1870). Mısır'da, Câmîü-l Ezher'e devâm ederken özel hocalardan da çeşitli dersler aldı. Mısır Hidivi'nin kölesi neyzen Mehmed Subhî Efendi'den ney üflemesini öğrendi. Mevlevî âyin ve naatları ile klâsik mûsıkî ve edebiyat bilgisini ilerletti. Manastır'lı Nâilî Efendi'den Farsça öğrendi. Çilesini tamamladıktan sonra (1873) Kahire Mevlevîhânesi'nde kudümzenbaşılık ve neyzenbaşılık görevlerinde bulundu. Babasının vefâtı üzerine Üsküdar Mevlevîhânesi'ne şeyh ve mesnevîhan oldu (1908). Mehmed Atâullâh Dede Efendi'nin vefâtı üzerine Galata Mevlevîhânesi şeyh ve mesnevîhanlığına getirildi (1910). Bu görevini dergâhların kapatılmasına kadar sürdürdü (30.11.1925). Bâzı Mevlevî Âyinlerinin unutulmamasında ve tesbitinde büyük yardımları olmuştur. *Dîvan*'ı vardır. Kabri; Karacaahmed Kabristanı'nda, Misikinler Dergâhı'nın arkasındadır.

13 - Ahmed Remzi Akyürek Dede Efendi (doğ. 1872 - vef. 06.11.1944): Kayseri'de doğmuştur. Kayseri mevlevîhânesi şeyhi Süleyman Atâullâh Efendi'nin oğludur. İlk ve orta okulunu bitirdikten sonra babasından, eniştesi Güncîzâde Nûh Necâtî Efendi'den, Mürîdzâde Ali Efendi'den, Hisarcıklızâde şâir Sâlim Efendi'den ve şâir Sâmi Efendi'den edebiyat, Arapça ve Farsça dersleri aldı. İstanbul'a gelerek Dîvan-ı Muhâsebat'ta çalışmaya başladı (1892). Bu arada Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Mehmed Celâleddin Dede Efendi'ye (vef. 1908) intisâb etti. Bir yıl sonra Kayseri'ye döndü. Daha sonraları Konya'ya gitti ve Abdülhâlim Çelebi Efendi'nin emriyle Çelebizâdeler'e Mesnevî okuttu. Kütahya Ergüniye Mevlevîhânesi'ne şeyh oldu (1909). Bu görevinde 4 yıl kaldıktan sonra Hâlep Mevlevîhânesi postnişîni oldu (1913). I. Dünyâ savaşı başlayınca İstanbul'dan Filistin'e giden Mevlevî Taburu'nun başında önce Şam'a, daha sonra da Medine'ye gitti. Şam'da kaldığı süre içinde Emeviyye Câmii'nde Mesnevî okuttu. Halep'in işgâli üzerine İstanbul'a döndü ve Üsküdar Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin edildi (1919). Bu arada Üsküdar'daki Sultân III. Mustafa Câmii (yâni Ayazma Câmii) ile Bayezid Câmii'nde Mesnevî okuttu. Çeşitli devlet kademelerinde görevlerde bulundu. Dergâhların kapatılması üzerine Üsküdar Selim Ağa Kütüphânesi Başmemurluğu'na getirildi. Burada bulunan kitapları tasnîf ve tanzîm ederek fihristledi. 01.02.1937 târihinde istifâ ederek Ankara'ya gitti ve Eski Eserler Kütüphânesi'nde müşâvir olarak çalıştı. Kayseri'de vefât eden Ahmed Remzi Akyürek Dede Efendi'nin cenâzesi Seyyid Burhâneddin Muhakkik Tirmizî Efendi'nin türbesine defnedildi (06.11.1944).

Dede'nin yirmiye yakın eseri vardır ki bunların birçoğu yayınlanmıştır. Şiirleri *Bergüzar* adlı bir eserde toplanmıştır (1911). Dede'nin bir beyiti :

Üsküdar Dergâhları

Gâh olur mevte müeddi cür'a-i âb-ı zülâl,
Gâh eder bir tahta pare âdemi yemden halâs.

(Bazan bir damla su insanı boğup öldürür, bazan da küçükük bir tahta parçası insanı denizde boğulmaktan kurtarır)

Türbede medfûn olanlar :

1 - Nûman Halîl Dede Efendi (vef. 1798): Üsküdar Mevlevîhânesi'nin kurucusu ve ilk şeyhidir.

2 - Ali Şeydâ Dede Efendi (vef. 1800): İstanbul'ludur. Halvetîyye tarîkatına gönül vermiş bir zâtın oğludur. Küçük yaşta gözlerini kaybetti. Bundan dolayı daha çok "Şeydâ Hâfız" olarak tanınır. Küçük yaşta hâfız oldu. Kâbiliyeti ve gayretli çalışmaları ile kısa zamanda neyzen ve bestekâr olarak ün yaptı, Galata Mevlevîhânesi 15. postnişîni olan Selim Dede Efendi'den (vef. 1777) sikke giydi. Sultân III. Selim tarafından Hacc'a gönderildi. Dönüşünde Üsküdar Mevlevîhânesi'nde kudümzenbaşılık yaptı. Pek çok dinî ve din dışı besteleri bulunmaktadır.

3 - Mehmed Hüsâmeddin Dede Efendi (vef. 1801): Dergâhın şeyhidir.

4 - Hacı Ali Nâilî Dede Efendi (vef. 1802): Dergâhın postnişînidir.

5 - İsmâil Hulûsî Dede Efendi (vef. 1804): Dergâhın postnişînidir.

6 - Abdullâh Necîb Dede Efendi (vef. 1836): Dergâhın altıncı postnişînidir.

7 - Abdülkâdir Kadrî Efendi (vef. 1836): Dergâhın yedinci postnişînidir.

8 - Ârif Himmetî Dede Efendi (vef. 1876).

9 - Abdullâh Mehmed Zeki Dede Efendi (vef. 1881): Dergâhın şeyhidir.

10 - Mehmed Hasîb Dede Efendi (vef. 1886): Dergâhın postnişînidir.

11 - Mehmed Hâlid Dede Efendi (vef. 1903): Dergâhın onbirinci postnişînidir.

12 - Ahmed Vesim Paşa Dede Efendi (doğ. 1824 - vef. 13.10.1910): Üsküdar, Yeniçeşme'de doğdu. Bahriye Emîni Mehmed Reşid Efendi'nin oğludur. Özel hocalardan Farsça öğrendi. 1836 yılında girdiği Deniz Harb Okulu'nu başarıyla bitirdi. 1841 yılında Kaptan-ı Deryâ Çengelolu Tâhir Paşa'nın komutasında Girit ve Sisam ayaklanmalarının bastırılmasında başarı gösterdi (1842). İngiltere'de donanma eğitimi gördü (1849 - 1851). Yurda dönüşünde topçu öğretmenliği görevinde bulundu. Kırım Savaşı'nda, Sivastopol önlerinde gösterdiği başarı sebebi ile "Kırım İmtiyâz Nişanı" ile ödüllendirildi. Ayrıca bu hizmetleri dolayısıyla İngiliz ve Fransız Do-

nanma komutanlıkları tarafından takdîrname verildi (1856). Karadeniz limanlarının haritalarının yapılmasında bulundu. Sultân Abdülazîz pâdişâh olduğunda yâverliğe getirildi (1861). Mekke Emâri Şerif Abdullâh Paşa'ya nişan ve hediyeler götürdüğünde Hacc fârizasını yerine getirdi. Sultân Abdülazîz'in Mısır seyahati sırasında pâdişâhın yaverliğinde bulundu (1863). 1864 yılında Müşir, 1865 yılında da Kaptan-ı Deryâ oldu. Sadrâzam Keçecizâde Fuad Paşa'nın donanma giderlerini kısıtlamasına karşı çıkınca azledildi. Devletin çeşitli üst kademelerinde çalıştı. İkinci defa Kaptan Paşa'lığa getirildi (1867). Daha sonraları da Karadeniz Boğazı Muhâfızlığı, Bahriye Komutanlığı ve Liman Muhâfızlığı görevlerinde bulundu. Sultân Abdülhamîd tarafından Bahriye Nâzırlığına getirildi (20.06.1878). Pâdişâhın donanmanın silâhsızlandırılması görüşüne karşı çıktığı için görevinden azledilerek Üsküdar'daki evinde ikâmete mecbur edildi. (1879). Mevlevî tarikatına mensûb olan Dede Ahmed Vesim Paşa'nın 8 adet mushaf yazdığı bilinmektedir. İyi bir hattat olan Dede, yazdığı mushafların tezhibini de kendi yapmıştır.

Hazîrede medfûn olanlar :

1 - Mehmed Emîn Dede Efendi (vef. 1812): Dergâhın beşinci postnişîndir.

2 - Azîz Dede Efendi (doğ. 1835 - vef. 07.03.1905): Üsküdar, Doğançılar'da doğdu. Küçük yaşta gittiği Kâhire Mevlevîhânesi'nde (Sivas'lı) lâkabı olan bir şeyhten ney ve mûsîkî dersleri aldı. Daha sonra babasının Mâliye Nezâreti'ndeki görevi gereği Gelibolu'ya gitti. Orta öğrenimi sonrası Ağazâde Mevlevîhânesi şeyh vekili Ali Dede Efendi zamanında çileye girdi. Hüsâmeddin Dede Efendi'nin şeyhliği sırasında "Dede" oldu. Galata Mevlevîhânesi 27. postnişîni Mehmed Atâullâh Dede Efendi'nin (vef. 1910) dâveti üzerine Galata Mevlevîhânesi Neyzenbaşılığı'na getirildi. Daha sonraları bu görevi Üsküdar ve Bahâriye Mevlevîhânelerinde de sürdürdü. Hayatının son günlerini Üsküdar, Ahmediy'e'de açtığı attâr (aktar) dükkânında geçirdi. Neyzen Üsküdar'lı Sâlim Bey'in de talebesidir. Eserlerinden günümüze ulaşan bir Hicaz Peşrev ile altı saz semaîsi bulunmaktadır. En tanınmışları uşşâk ve yegâh saz semaîleridir. Yetiştirdiği neyzenler arasında Mehmed Emîn Yazıcı (vef. 1945) ve Ziya Santur (vef. 1952) efendiler en tanınmışlarıdır.

3 - Fasîh Dede Efendi (vef. 1920): Bursa Mevlevîhânesi'nde yetişmiştir.

4 - Mehmed Şemseddin Dede Efendi (?): Kayseri Mevlevîhânesi postnişîni Süleyman Atâullâh Dede Efendi'nin oğlu ve Üsküdar Mevlevîhânesi son şeyhi Ahmed Remzi Akyürek Dede Efendi'nin kardeşidir.

5 - Mustafa Rûhi Dede Efendi, Şeyh Ârif Himmetî Dedezâde (?).

6 - Mehmed Dede Efendi (?).

7 - Şemseddin Çelebî Efendi (?).

8 - Sadreddin Çelebî Efendi (?).

43. MİHRİMÂH SULTÂN CELVETÎ DERGÂHI

Elimizde dergâhın Mihrimâh Sultân Câmii'ne bitişik, Celvetîyye tarîkatına bağlı ve devrân gününün de Perşembe olduğundan başka bir bilgi yoktur.

44. MİSKİNLER TEKKESİ

Miskinler Tekkesi denilen yer tasavvufî anlamda bir dergâh olmayıp cüzzamlıların (lepra) tecrid edildiği bir yerdi. Yapacak herhangi bir işleri olmadığından dolayı bütün günlerini ibâdetle geçirdiklerinden Üsküdar Dergâhları sıralamasında yer alması uygundur. Dergâh, Karacaahmed'den Kadıköy İbrâhimağa'ya inen yol üzerindeydi. Yavuz Sultân Selim zamanında yaptırılmıştır (1514). Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli cüzzamhânesiydi.

Dergâhın mescidi (Dedeler Mescidi), 9 adet hücre, çeşmesi, hamamı, çamaşırhânesi, bahçesi, avlusu, tulumbalı kuyusu ve hazîresi vardı. Bu sosyal kurumun önünde üstü oyuk 8 adet mermer sütun (sadaka taşı) bulunmaktaydı. Buradan geçenler bu oyuklara sadakalarını bırakır, dergâhtaki "Gözcü Dede" içeriye haber verdiği dergâhtakiler hep bir ağızdan dua ederdi. 1810 yılında Hâfız Îsâ Ağa tarafından onarım göyerek hücre sayısı 20'ye çıkarılmış olan dergâhın şu anda yok olan kitâbesinde :

Şah-ı himmetkâr dadâd-ı kerâmet iştihâr
Hazret-i Sultân Mahmûd İbni Han Abdülhamîd

Zühd-i şâh-ı mülk-i irfân dâver-i iklim-i şân
Nuhbe-i devrân hıdıv-i kâmrân şâh-ı mezîd

Böyle kân-ı merhamet dârâ-yı şefkat küsteri
Bir getürmüştür cihâne Hazret-i Rabb-i Mecîd

Dest-i mi'mar-ı inâyetiyle ol şehinşâhin
Kalb-i âlem olsa âbâdan değil emr-i bâid

Himmeti ma'mur idüb sahn-ı cihânı sû-be-sû
Nice hayrata muvaffak oldu ol şâh-ı Reşîd

Bendegânı dahî de'b ü âdetin derpiş edip
Her biri bir hayr ile ahdinde oldu müstefîd

İşte ez-cümle vekil-i günci kim Ali Ağa
Ol şâhâ celb-i dua için kılıp sa'y-i ekîd

İtti âbâdan bu viran mesken-i miskinleri
Kıldı Hakk'a âciz ü bîkeslere lûtf-i mezîd

Üsküdar Dergâhları

Bunca demlerdir harâbezâr olan her cây
Zir-ü bâlâsında olmuştu imâret nâ bedîd

Şiddet-i bâd ile bâb u revzeni edip medîd
Birbiriyle gûyâ eyler idi güft ü şinîd

Ham olup bütün cevânib şalhurde misâl
Kuruyup çökmüştü sakf u bâbı manend-i kadîd

Etmeyip bir kimse ta'mire nigâh-ı iltifat
Kalmış idi öyle virân u harâb ahd-i medîd

Mazhar-ı tevfik-i Mevlâ olup ol zât-ı güzîn
Yaptı bir muhkem binâ mesken ki çün kûh-i cedîd

Eyleyip hayr-ı müberrâtın Cenâb-ı Hakk kabûl
Sâye-i şâhide mesrûr ede ber vefk-i ümîd

Hiç söz olmaz Vâsîfâ bu hayra yaz târihini
Oldu dâr-ı mesken miskinlere inşâ-i cedîd

1225

yazmaktaydı.

Dergâh, 1843 yılında tekrar onarım görmüştür. Tulumbalı kuyusunda "Mürg-i Kevser Hanım'ın rûhu için el Fâtîha 1305" yazmaktaydı. Bu ibâreden de anlaşılacağı üzere, hayır sahibi Kevser Hanım tulumbalı kuyuyu 1887 yılında yaptırmıştır. Kendisi de bu kuyunun yakınında medfûndu. 1927 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüş olan dergâh 1938 yılında çıkan yangınla kül olmuştur.

Dergâh, E-5 Karayolu'nun yapımı sırasında tamâmiyle ortadan kaldırılmıştır.

Bulaşıcı korkunç cüzzam hastalığının vücûddaki tahrîbatı olan yavaş hareketi dolayısıyla uyuşuk anlamında "miskin" denmesi o zamanki Üsküdar edeb ve sehâvetinin güzel bir örneğidir.

MUSALLA MESCİDİ DERGÂHI

Bahınız: Çilehâne Celvetî Dergâhı.

45. MÜRÜVVET BABA BEKTAŞÎ DERGÂHI

Bu dergâhın ismine Sultân II. Mahmûd'un Bektaşî dergâhlarının kapatılması hakkındaki fermânı sırasında rastlıyoruz. Büyük olasılıkla yeni kurulmuş bir dergâh

olduğundan da yıktırılmıştır (1826). Dergâhın o sıradaki şeyhi bulunan Mustafa Baba Efendi'de Tire'ye sürgüne gönderilmiştir.

Dergâhın kuruluş târihi, şeyh silsilesi veyâ dergâha adını vermiş olan Mürüvvet Baba hakkında hiçbir bilgimiz yoktur. Kasımağa'da kurulduğundan dergâhın diğer adı da "Kasımağa Bektaşî Dergâhı"ymış.

46. NALÇACI HALÎL EFENDİ HALVETÎ DERGÂHI

Dergâh Tabaklar Mahallesi, Nalçacı Hasan Sokağı'nda bulunmaktaydı. Şeyh Nalçacı Halîl Efendi'nin dergâhı hangi yılda ve ne şekilde yaptırdığı bilinmemektedir. Dergâh, mescid ve türbeden geriye hiçbir şey kalmamıştır. Dergâhın yerinde tek katlı binâlar bulunmaktadır. Perşembe günü devrân yapılan dergâhın postnişînleri :

1 - Nalçacı Halîl Efendi (vef. 1671): Mudurnu'ludur. Dergâhın kurucusudur. Antalya'lı Ümmi Vehhab Efendi'nin mürîdlerindedir.

2 - İplikçi Ebûbekir Efendi (vef. 1671): Mudurnu'ludur. Nalçacı Halîl Efendi'nin halîfesidir.

3 - Mehmed Efendi (vef. 1742).

4 - Mehmed Tulûî Efendi (vef. 1756): Mudurnu'ludur. Şeyh Mehmed Nasûhî Efendi'ye (vef. 1718) intisâb etmiş, şeyhin oğlu Ali Alâeddin Efendi'den (vef. 1751) hilâfet almıştır. Böylece dergâha Halvetîliğin Şâbanîyye kolundan olan Nasûhiyye meşîhatını koymuştur. Tasavvuf mûsikîsinde önemli eserler vermiştir. Sarı Yahyâ Efendi'den de hat icâzeti almıştır.

5 - Hüseyin Efendi (vef. 1767): Babası, Mudurnu'lu şeyh Abdullâh Rüşdî Efendi'dir. Şeyh Mehmed Tulûî Efendi'nin de damadıdır.

6 - Mehmed Rüşdî Efendi (vef. 1816): Şeyh Hüseyin Efendi'nin oğludur.

7 - Ahmed Reşid Efendi (vef. 1863): Şeyh Mehmed Rüşdî Efendi'nin oğludur.

8 - Mustafa Enverî Efendi (doğ. 1824 - vef. 1872): Şeyh Ahmed Reşid Efendi'nin halîfesidir. Şeyhinden gizli olarak Halvetîliğin Kuşadavî (İbrâhimiyye) kolunu kuran Kuşadalı Şeyh İbrâhim Efendi'nin (vef. 1845) halîfesi Şeyh Muhammed Tefîk Bosnavî Efendi'den (vef. 1872) hilâfet aldı. Durumu daha sonra öğrenen şeyhi meşîhat makâmını hemen terk etmiştir. Mustafa Enver Efendi de Kuşadaviyye meşîhatını dergâha koymuştur. Güçlü bir âlim ve şâirdir. Şiirinden bir örnek :

Bayezid'in cezbesinde celle şanı remzini,
Zât-ı Ahmed'den tecellî "men reâni" rekzini,
"İz remeyte" nass-ı pâkinde mean-ı remzini,

Rü'yet-i dîdâr-ı Hakk'dan "len terânî" remzini,
Cism-i zârim aşkla tûr olmayınca bilemedim.

Sa'y-ü gayret eyleyüp anla Şerîat sırrını!
Bâb-ı Haydâr'dan duhûl et bil inâbet sırrını!
Ârif-i remzi fenâ ol, gör tarîkat sırrını!
Kisve-i âl-i enver-i hakîkat sırrını
Vuslat-ı mürşidle mesrûr olmayınca bilmedim.

Mustafa Enverî Efendi'nin eserleri : 1) *Terceme-i Usûl-i Aşere*, 2) *Terceme-i Kelimât-i Kümeyl*, 3) *Terceme-i Bâbu-ş Şüyûh min Fütûhat* (Bu üç eser birlikte basılmıştır) 4) *Mecmu'a - i İlâhîyyat* (Basılmamıştır).

9 - Mehmed Tayyâr Efendi (vef. 1910): Mustafa Enveri Efendi'nin oğludur.

10 - İhsan İyisan Efendi (doğ. 1873 - vef. 1946): Mustafa Enveri Efendi'nin diğer oğludur. Babasının vefâtından birkaç ay sonra dergâhda doğmuştur. Değerli bir Şâbanî mûsıkîşinastı. Müziğin inceliklerini dayısı ünlü mûsıkîşinas Behlül Efendi'den (vef. 1895), Selâmî şeyhi Muhtar Efendi'den, Sünbül Efendi Dergâhı Zâkirbaşısı şeyh Mehmed Sinân Efendi'den (vef. 1924) ve zâkirbaşı Paşa Mehmed Efendi'den öğrenmiştir. Bestelediği ilâhîler günümüze ulaşamamıştır.

Hazîrede medfûn olanlar :

1 - Nalçacı Halîl Efendi (vef. 1657): Dergâhın kurucusu ve ilk şeyhidir.

2 - İplikçi Ebûbekir Efendi (vef. 1671): Dergâhın ikinci postnişînidir.

3 - Debbağ Hacı Hasan Ağa (vef. 1703).

4 - Mehmed Tulûî Efendi (vef. 1756): Dergâhın şeyhidir.

5 - Mehmed Rüşdi Efendi (vef. 1816): Altıncı postnişîndir.

6 - Mehmed Reşid Efendi (vef. 1863): Yedinci postnişîndir.

7 - Muhammed Tefvik Bosnavî Efendi (doğ. 1785 - vef. 1866): Bosna doğumludur. Fâtih'de Zeyrek Hamamı'nı işlettiği için "Hamâmî" diye anılmıştır. Kuşadalı İbrâhim Halvetî Efendi'ye (doğ. 1774 - vef. 1845) intisâb etmeden önce Nakşîyye ve Şâzeliyye tarîkatlarından da feyz almıştır. Halvetîliğün Kuşadaviyye (İbrâhimiyye) şûbesinin ikinci pîridir.

8 - Mehmed Said Efendi (vef. 1866): Aydos doğumludur. Kadılık görevinde bulunmuştur.

9 - Mustafa Enverî Efendi (doğ.1824 - vef.1872): Sekizinci şeyhtir.

10 - Mehmed Tayyâr Efendi (vef. 1910): Dergâhın şeyhidir.

11 - İhsan İyisan Efendi (doğ. 1873 - vef. 1946): Onuncu postnişîndir.

47. NASÛHÎ EFENDİ ŞÂBANÎ DERGÂHI

Dergâh Doğancılar Parkı karşısında, Tunusbağı Caddesi üzerindedir. Yeniçeri Ağası Hasan Ağa'nın Mehmed Nasûhî Efendi adına yaptırdığı (1687-88) dergâha minber koyarak genişletip vakfiyesini sağlayan (1704) Sultân IV. Mehmed'in dâması sadrâzam Mora'lı Hasan Paşa'dır (vef. 1713). XIX. yüzyılın ortalarında çıkan yangın, çoğu harâb olan dergâh binâlarının ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Dergâh ve diğer binâlar Ebûbekir Rüstem Paşa (vef. 1865) tarafından kâgir olarak yaptırılmıştır (1864). Kapı üzerindeki kitâbede :

"Dergâh-ı şeyh-i Nasûhî'dir erenler bu makâm.
Şâh-ı devrân sâyesinde yaptı Rüstem bendesi.

yazmaktadır.

Devrân günü Cuma olan dergâhın postnişînleri:

1 - Seyyid Mehmed Nasûhî Efendi (doğ. 1643 veyâ 1648 - vef. 1718): Üsküdar Bulgurlu Mescid'de Kuşoğlu Yokuşu karşısındaki evde doğmuştur. Doğum târihi tam tesbit edilememiştir. Babası sipâhilerden Seyyid Nasûh Efendi'dir. Dedesi İhtiyâreddin Efendi'dir. Şâbanîliğin Karabâşîyye kolunu kuran Karabâş-ı Velî Efendi'nin (vef. 1685) Mihrimâh Sultân Câmii'ndeki vaazlarını tâkib etti ve hemen kaplandı. Kısa bir zamanda bu Velî'nin halîfesi oldu (1674). Şeyhinin emriyle Muduru'ya gitti. İstanbul'a dönüşüne kadar Abdullâh Rüşdî, Zoravî Mehmed Efendi'ler gibi güçlü talebeler yetiştirdi (1684). İstanbul'a dönmeden önce, Limni'ye sürgün edilmiş olan mürşidini ziyârete gitti. Hem mürşidinden hem de aynı anda orada bulunan devrin ulu velîlerinden Niyâzi Mısrî Efendi'den hayır dualar aldı. İstanbul'a dönüşünde 2 sene kadar Doğancılar'daki Çakırcı Hasan Paşa ve Süleyman Paşa câmilerinde tarîkat âyinleri yaptırdı. Yeniçeri Ağası Hasan Ağa'nın yaptırdığı dergâhında ilim yaymaya başladı (1687-88). Dergâhın vakfiyesi kesilince sıkıntıya düştüyse de Sultân IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultân'ın (vef. 1743) eşi Sadrâzam Dâmat Mora'lı Hasan Paşa'nın (vef. 1713) yardımlarıyla minber tesis edilerek törenle açılış yapıldı (1704).

Velîlere atılan iftirâ çamurundan nasîbini alan Mehmed Nasûhî Efendi Kastamonu'ya sürüldü (1714) ve burada 18 ay kaldıktan sonra İstanbul'a döndü. Dönüşünden sonra pâdişâh irâdesiyle her Salı günü Eyüb Sultân Câmii'nde vaaz verdi. Bu görevini vefât edinceye kadar sürdürdü.

Halvetîyye tarîkatının Cemâliyye ana kolundan ayrılan Şâbanîliğin Karabâşîyye şûbesinin alt kolu olan Nasûhîyye'nin pîridir. Pek çok halîfe yetiştir-

miştir. Eserleri: 1) *Tefsir-i Şerif* (9 ciltlik), 2) *Risâle-i Fahriyye* (Halîfesi ve Maçka Dergâhı şeyhi Mehmed Fahreddin Efendi'ye (vef. 1750) yazılmıştır), 3) *Risâle-i Velediyye* (Oğlu ve halefi Ali Alâeddin Efendi'ye (vef. 1751) yazılmıştır), 4) *Risâle-i Rüşdiyye* (Halîfesi Mudurnu'lu Abdullâh Rüşdî Efendi adına yazılmıştır), 5) *Cem'ül Ehâdis*, 6) mektuplarını içeren *Mürâsele-i Pîr*, 7) *Şerh-i Gazel-i Mısri Niyâzi*, 8) *Dîvan-ı İlâhîyyat*, 9) *Şa'bü-l İmân* ve 10) *Mükâşefât-ı Vâhât*'tır. Şiirlerinden bir örnek:

Merhabâ ey pertev-i Zât-ı Hudâ;
Merhabâ ey nûr-i çeşm-i Enbiyâ.
Eylesün ümmetlerin cânın fedâ;
Merhabâ ey nûr-i cem-i Enbiyâ.

Zât-ı pâkin mebde-i cümle vücûd;
Görse rûyun kâinat eyler sücûd.
Kıl şefaât cümleye ey bahr-i cûd;
Merhabâ ey çeşm-i nûr-i Enbiyâ.

Oldu mevlûdun devâ-i âşikân;
Etti uşşâkı zuhurun şâdumân.
Ma'den-i lûtf u keremsin bî gümân;
Merhabâ ey nûr-i çeşm-i Enbiyâ.

Nasûhî'ye edip avn-i inâyet,
Ânı kıl lâyıık-ı lûtf-i şefâat
Ki sensin rehberi nûr-i hidâyet.
Merhabâ ey nûr-i çeşm-i Enbiyâ.

Pîr'in çiçek merakı varı. Özellikle beyaz üzerine pembe renkli karanfili pek meşhûrdu. "Sadberk Gülü" denilen cins gülleri de dillere destandı.

2 - Nasûhîzâde Ali Alâeddin Efendi (vef. 1751): Mehmed Nasûhî Efendi'nin oğlu ve halîfesidir.

3 - Nasûhîzâde Mehmed Fazlullâh Efendi (vef. 1796): Ali Alâeddin Efendi'nin oğludur.

4 - Nasûhîzâde Abdurrahmân Şehâmeddin Efendi (vef. 1834): Mehmed Fazlullâh Efendi'nin oğludur.

5 - Nasûhîzâde Mehmed Muhyiddin Efendi (vef. 1898): Abdurrahmân Şehâmeddin Efendi'nin oğludur.

6 - Nasûhîzâde Ahmed Kirâmeddin Efendi (1857-3 Mart 1934): Mehmed Muhyiddin Efendi'nin oğludur. Pîr Mehmed Nasûhî Efendi'ye ait menkabeleri tesbit etmiştir.

Caddeye bakan ve yüksekte kalan hazîrede yatanlar⁴⁰:

1- Mânevî Mustafa Efendi (vef. 1703): Karabâş-ı Velî Efendi'nin (vef. 1685) oğludur. Fazîlet sâhibi bir zâttı. Dîvanı vardır. Dîvanından bir bölüm :

Hakk Teâlâ'dan atâdır, şer'i pâk-i Mustafa,
Nûr-i zâtı kibriyâdır şer'i pâk-i Mustafa.
Mecma'-ı evsâf-ı Rabbü-l Âlemîndir şüphesiz;
Mazhar-ı zât-ı Hudâ'dır şer'i pâk-i Mustafa.
Zât-ü esmâ' ve sıfatı şerh eden şârih budur;
Sırr-ı vech-i kibriyâdır, şerh eden şârih budur.
Matla'-ı esrârı Hakk'dır, mağz-i Kur'ân-ı Azîm;
Cümleye Şemsu-d duhâdır, mağz-i Kur'ân-ı Azîm.

2 - İbrâhim Efendi (vef. 1732): Dergâhın dervişidir. İstanbul'da ün kazanan ilk şâbanî mûsikîşinastır. "Göster cemâlin şem'ini, yansın oda pervâneler" mısraıyla başlayan uşşâk ilâhîsi bestekârlıktaki ustalığını gösterir. Ömrünü dergâha hizmetle geçirmiştir.

3 - Beşir Ağa (vef. 1751): Küçük yaşta saraya getirilerek yetiştirildi ve Kızlarağalığı'na kadar yükseldi (1746). Hasırcılar imâmı hattat hâfız Mustafa Efendi'den sülûs ve nesih yazılarını öğrendi. Hattat Enderunlu Mumcuzâde Mehmed Ağa'dan hat icâzeti aldı. Pekçok yolsuzluk ve rüşvet olayına karıştı. Yeniçerilerin Beşir Ağa yüzünden ayaklanmak üzere olduğu Sultân I. Mahmûd'a ihbâr sonucu Kızkulesi'nde îdâm edildi. Öldüğünde şu beyit söylenmiştir :

Kanlar ağlasın mürekkep, kaare giysun hâmeler
Başına rikler saçup dürsün yüzünü nâmeler.

İstanbul'un çeşitli semtlerinde hayratları vardır. Hâfızdır.

4 - Sâlih Efendi (vef. 1744): Çiçekçi başıydı.

5 - Abdülkâdir Efendi (vef. 1754): Dergâhın dervişiydi.

6 - İbrâhim Efendi, Derviş (vef. 1773).

7 - Hîbetullâh Efendi (vef. 1795): Hâfız Hayrullâh Mehmed Efendi'nin eşi Safiye Sultân'ın çıraklarından.

8 - Nefîse Hanım (vef. 1796): Kazasker Mustafa Behçet Efendi'nin kızıdır.

⁴⁰ Nasûhî Dergâhı hazîresinde yatanların sayısı Mehmet Mermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar* (Üsküdar Belediyesi Yayınları, Üsküdar 2001), 2. cild, s. 597-601'de 74 olarak verilmiş bulunmaktadır. (Editörün notu).

9 - Hâfız Hayrullâh Mehmed Efendi (doğ. 1723 – vef. 08.04.1796): Hekimbaşı Said Efendi'den ilim tahsîl etmiş, ilk önce müderris (1759-60), daha sonra da sarayda cerrâhbaşı olarak görev yapmıştır. Başhekim (1756), Selânik Mollası, Mekke pâyesi (1784-85), İstanbul pâyesi (1785-86), Anadolu Kazaskeri (1791-92), oldu. 1792-93'de Anadolu Kazaskerliği'nden azledildi. Daha sonra Rumeli Kazaskeri oldu ((1795).

10 - Hoca Mehmed Emîn Şükrü Efendi (18. yy): Hekimbaşı Hâfız Hayrullâh Mehmed Efendi'nin oğludur. Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi, Hekimbaşı Abdülhak Molla ve Hâfız İlyas Efendi'nin babası, târihçi Hayrullâh Efendi'nin dedesidir. Şâirdir.

11 - Mehmed Sâdık Efendi (doğ. 1738-39 - vef. 27.12.1800): Babası, Balat'ta Camcı Abdi Efendi'dir. Dayısı Tabib Kambur Abbas Efendi'den tıp tahsîl etti. Yenişehir mollası Mesudzâde'ye kethüdâ oldu (1780). Hoca (1782-83), Baştabib (1788-89), İzmir Mollası (1790-91), Edirne Mollası (1792-93), Mekke pâyesi (1794 - 95) görevlerinde bulundu. 1796-97'de başhekimlikten azledildi.

12 - Yalnız Mehmed Baba (vef. 1803).

13 - Nasûhîzâde Alâeddin Efendi (vef. 1808): Nasûhîzâde şeyh Fazlullâh Efendi'nin oğludur. Şeyhtir.

14 - Fatma Hanım (vef. 1814): Hâfız Hayrullâh Mehmed Efendi'nin hanımıdır.

15 - Emîne Hanım (1824): Mimar Ağa Kethüdâsı Hacı Ali Efendi'nin hanımıdır.

16 - Emîne Kadın (vef. 1824): Müneccimbaşı Kethüdâsı Mahmûd Efendi'nin hanımıdır.

17 - Şeyhzâde Yahya Kâmil Efendi (vef. 1826): Varna'lıdır. Mısır kadılığında bulundu.

18 - Mehmed Ağa (vef. 1827): Saray Kapıcıbaşısı İbrâhim Paşa'nın kethüdâsıdır.

19 - Mustafa Behçet Efendi (doğ. 1775 - vef. 1832): Hoca Mehmed Emîn Şükrü Efendi'nin oğludur. Hekimbaşı Hayrullâh Mehmed Efendi'nin torunudur. İyi bir tahsîl yaparak hoca (1791-92) ve hekim oldu (1803). İzmir Mollalığı görevi sırasında Başhekimlik'ten azledildi (1807). Mısır Mollası (1811), Mekke pâyesi (1812), İstanbul pâyesi (1815-16), Anadolu pâyesi (1820), Anadolu Kazaskeri (1821), Baştabib (1822), Rumeli pâyesi (1824) ve Rumeli Kazaskeri (1831) görevlerinde bulunmuştur. Tıp üzerine yazıları vardır.

Üsküdar Dergâhları

20 - Nasûhîzâde İbrâhim İffet Efendi (vef. 08.02.1836): Şeyhülislâm makâmında kâtib olarak çalışmıştır. Magosa'da görev yapmıştır (1812). Rusya Antlaşması'nda âzâ yardımcılığı görevinde bulunmuştur (1825-26). 1831-32'de Mekke pâyesi olmuştur. Devletlerarası hukuku ve siyâseti bilen bir zâttı.

21 - Mehmed Said Seyyid Paşa (vef. 1848): Bursa doğumludur. Sultân II. Mahmûd'un kızı Mihrimâh Sultân'ın eşidir. Kaptan-ı Deryâ (1840-41; 1838-1839) ve Serasker (1846-1848) görevlerinde bulunmuştur.

22 - Nasûhîzâde Mehmed Mes'ud Efendi (vef. 1824): Nasûhîzâde şeyh Fazlullâh Efendi'nin kızının oğludur. Safveti Paşa Şâbanî Dergâhı şeyhidir. Hacc'da vefât etmiştir.

23 - Hâfız İlyas Efendi (vef. 20.06.1857): Hoca Mehmed Emîn Şükrü Efendi'nin oğlu, Hekimbaşı Behçet Mustafa Efendi'nin kardeşidir. Saraydan yetişmiştir. Devriye mollası (1840-41), Sofya Mollası (1845), Mekke pâyesi (1850), İstanbul pâyesi ve saray müftülüğü (1857) görevlerinde bulundu.

24 - Ahmed Efendi (vef. 1858): Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi'nin dâmadıdır.

25 - Hasan Efendi (vef. 1862): Hassa askeri kolağasıdır.

26 - Ahmed Muhtar Paşa (vef. 1863): Mâliye Bakanlığı görevini (1851-1853), (1854-1856) ve (1859-1860) yılları arasında 3 kere üstlenmiştir. Tophâne Nâzırlığı görevinde de bulunmuştur.

27 - Mehmed Reşid Paşa (vef. 1865).

28 - Rüstem Ebûbekir Paşa (vef. 1865): Yeniçeri Ocağı'ndan yetişmiştir. Ankara valiliği (1842), Anadolu Ordusu müşiri (1846), Edirne vâliliği (1849-50), Selânik valiliği (1852-53), Üsküp vâliliği (1859) görevlerinde bulundu. Üsküp Vâlisi iken bu görevden azledildi (1863). Dergâhı kâgir olarak onarmıştır (1864).

29 - Abdullâh Şeref Efendi (vef. 1867): Enderûn hazînesi kethüdâlığı görevinde bulunmuştur.

30 - Nasûhîzâde Abdurrahmân Şükrü Efendi (vef. 1868): Nasûhîzâde şeyh Mehmed Mesud Efendi'nin oğludur. Safvetî Paşa Şâbanî Dergâhı şeyhidir.

31 - Firdevs Ümmühan Hanım (vef. 1871): Nasûhîzâde şeyh Mehmed Muhyiddin Efendi'nin kızıdır.

32 - Hatice Hanım (vef. 1871).

33 - Emîn Paşa (vef. 1872): Harem sorumluluğu görevinde bulunmuştur.

34 - Emîne Hanım (vef. 1873): Mâliye Bakanlığı görevinde bulunmuş olan Ahmed Muhtar Paşa'nın hanımıdır.

35 - Gâlib Efendi (vef. 1876): Mehmed Reşid Paşa'nın oğludur. Kaymakâm-lık yapmıştır.

36 - Mustafa Râşid Efendi (vef. 1880): Feshâne katipliğinde bulunmuştur.

37 - Fatma Ferîde Hanım (vef. 1888): Mâliye Bakanı Ahmed Muhtar Paşa'nın torunudur.

38 - Mehmed Vâhid Efendi, Muhtarpaşazâde (vef. 1892).

39 - Fatma Fâika Hanım (vef. 1892): Muhtarpaşazâde Mehmed Vâhid Efendi'nin hanımıdır.

40 - Mustafa Vehbi Paşa (vef. 1899): Pâdişâh yâverlerinden Hacı Emîn Paşa'nın oğludur. Pâdişâh yâverliği görevinde bulunmuştur.

41 - Nasûhîzâde Mehmed Celâleddin Efendi (vef. 1902): Dergâhın şeyhi Mehmed Muhyiddin Efendi'nin oğludur. Şeyhtir.

42 - Nasûhîzâde Molla Ali Haydar Efendi (vef. 1905): Hukuk Okulu Fıkıh hocasıdır. Kazaskerlik ve Büyük Meclis Maarif Reisliği görevlerinde bulunmuştur.

43 - Nasûhîzâde Esad Efendi (vef. 1908).

44 - Hüseyin Hasan Efendi (vef. 1912): Ayasofya Nâzikî Şâbanî Dergâhı şeyhidir.

45 - Nâzikî Efendi (vef. 1912): Ayasofya Nâzikî Şâbanî Dergâhı şeyhidir.

46 - Mustafa Nazmî Efendi (vef. 1919): Sivas Ordusu kumandanlarından Ali Paşa'nın oğludur.

48. NEVRÛZ EFENDİ KÂDİRÎ DERGÂHI

Dergâh Çengelköyü'nde Havuzbaşı Mevkii'nde, Havuzbaşı Parkı'nın Beylerbeyi yönüne bakan tarafındaydı. Kuruluş târihi ve kurucusu tam olarak bilinmemektedir. Kâdirîliğin XIX. yüzyılda bu bölgede kurduğu son dergâhtır. Bulunduğu yer itibâriyle de "Havuzbaşı Dergâhı"da denilirdi.

İlk kuruluşunda Nakşîbendi tarîkatına bağlı olduğu, daha sonraları da Kâdirî tarîkatına bağlandığını ve o sıralarda dergâh şeyhliğinde Nevruz Efendi'nin bulunduğunu görüyoruz. Devrân günü Perşembe idi. Bu dergâh; mescid, imâret, misafirhâne,

şeyh ve derviş meşrûtalari ve türbeden oluşuyordu. Mescid iki katlı ve ahşaptı. Son zamanlarda Mevlevî âyinleri de burada yapıldığından semâhâne mescide dâhil edilmişti. Şu anda yapı kısmen ayakta. Mescid ve minâresi yıkılmıştır. Son şeyhi, Üsküdar'lı yazar ve Radyo'da özellikle II. Dünyâ Harbi sırasında "Radyo Gazetesi" programını ihdâs etmiş ve yıllarca yürütmüş olan Mehmed Nûreddin Artam'dır (doğ. 1900 - vef. 1958). Nûreddin Artam Efendi'nin cediti Buhâra'dan Belh'e ve oradan da Türkiye'ye göçmüştür. Babası Muhammed Velî Efendi de dergâhın şeyhi idi.

49. NÛRÎ BABA BEKTAŞÎ DERGÂHI ya da NÛR BABA BEKTAŞÎ DERGÂHI

Dergâh Büyük Çamlıca'da Kısıklı Mahallesi, Kısıklı Caddesi, Nûrbaba Sokağı'ndaydı. Tâhir Baba Efendi adında bir Bektaşî şeyhi tarafından kuruldu (1794). Dergâh, bundan dolayı "Tâhir Baba Dergâhi" adıyla da anıldı. Bektaşîliğin Vak'a-i Hayriye'yi tâkiben 1826 yılında kaldırılmasıyla Nakşîbendiliğe bağlanmıştır. Bu dönemde kapatılmış olan Bektaşî dergâhları Sultân Abdülazîz döneminde (1861 - 1876) yeniden canlanmaya başladığında Şeyh Nûrî Baba Efendi'nin gayretiyle üst tabakanın gözdesi durumuna gelmiştir. Bu yüzden de çoğunlukla "Nûrî Baba Bektaşî Dergâhi" veyâ "Nûr Baba Bektaşî Dergâhi" olarak anılmıştır. Mescid ve dergâhtan günümüze bir şey kalmamıştır. Hazîrede medfûn olanlar da Merdivenköy'deki Şahkulu Sultân Bektaşî Dergâhi'na defnedilmişlerse de mezar ya taşları kırılmış ya da kaybolup gitmiştir.

Devrân günü Perşembe olan dergâhın bilinen postnişînleri:

1 - Tâhir Baba Efendi (vef. 1824): Dergâhın kurucusudur. Dergâhında 30 sene şeyhlik yapmıştır.

2 - Mehmed Baba Efendi (vef. ?): Tahir Baba Efendi'nin vefâtı üzerine yerine geçtiyse de bu görevde 2 sene kalabildi. Bektaşî dergâhlarının kapatılması ile mürîdleriyle birlikte Tire'ye sürülmüştür (1826).

3 - Nûrî Baba Efendi (?): XIX. yüzyılda Bektaşîliği İstanbul'da tekrar eski günleri seviyesine getiren ve önde gelen şeyhlerdendir. Dergâhın ikinci bânîsi sayılır. Kabri Karacaahmed Kabristanı'ndadır.

4- Ali Nutkî Baba Efendi (?): Şeyh Nûrî Baba Efendi'nin oğludur. Kabri Karacaahmed Kabristanı'ndadır.

NÛRÎ EFENDİ DERGÂHI

Bakınız: Kurban Nasûh Efendi Rifâî Dergâhi.

OĞLANLAR DERGÂHI

Bakınız: Kalenderhâne Nakşî Dergâhi.

ÖZBEK DERGÂHI

Bakınız: Haydâr Efendi Nakşî Dergâhı.

50. ÖZBEKLER NAKŞÎ DERGÂHI

Dergâh Sultân-tepe, Hacı Hesnâ Hâtun Mahallesi'nde, eski Servili Köşk Sokağı yeni Münir Ertegün Sokağı'ndadır. Sadrâzam kethüdalığından Maraş Vâlîsi olan Abdullâh Paşa (vef. 1755) tarafından kurulmuştur (1752-53). Çaprat'lı Hasan Ağa, masrafları karşılamak sûretiyle Şeyh Seyyid Hacı Hoca Abdullâh Efendi'ye vakfeylemiş, mescid-tevhîdhâneye minber koydurmuştur (1757-58). Dergâh, ikinci postnişîn Şeyh Seyyid Abdülekber Efendi tarafından daha da genişletilmiştir. Zaman içinde yapılan eklemelerle tam teşekküllü bir tarîkat tesisi olan dergâhı Sultân Abdülmecîd bugünkü şekliyle yeni baştan yaptırmıştır (1844). 1877 Osmanlı - Rus Savaşı (93 Harbi) sırasında dergâha sığınanlar için arâzînin kuzey kesiminde ahşap odalar inşâ edilmiş ve XIX. yüzyılın sonlarına doğru bir onarım da Sultân Abdülhamîd tarafından gerçekleştirilmiştir. Dergâhın diğer bir onarımı da Avnîpaşazâde Mîr Ahmed Fuad Efendi tarafından yaptırılmıştır (1891-92).

Dergâh daha sonraki yıllarda harâb olmuş, hattâ "93 harbi" muhâcirleri için yapılan odalar 1950 yıllarında yıktırılmıştır. Amerika'da yaşayan ve dergâhın şeyh silsilesinden gelen ünlü işadamları Nasûhî ve Ahmet Ertegün Efendi'lerin yardımları ile bugünlere gelinen son onarım yapılmıştır (12.09.1994).

Sultân Abdülmecîd, Şeyh Mehmed Receb Efendi ile oğlu şeyh Mehmed Sâdık Efendi'nin rûhları için su haznesi ve çeşme yaptırmıştır (1849). Daha sonraları bu çeşmeyi Sultân Abdülazîz'in başkadın efendisi Dürrünev Kadın Efendi (vef. 1895) tâmir ettirmiştir (1872).

Devrân gününün çeşitli kaynaklara göre Pazar veyâ Perşembe günleri olduğu söylenen dergâhın postnişînleri:

1 - Seyyid Hacı Hoca Abdullâh Efendi (?): Dergâhın kurucusu ve ilk şeyhidir.

2 - Seyyid Abdülekber Efendi (vef. 1787): Semerkant'lıdır. Seyyid Sâdullâh Efendi'nin oğludur. Zamanında dergâhı genişletmiştir.

3 - Molla Âlimoğlu Abdülgafûr Efendi (vef. 1787): Buhâra'lıdır.

4 - Mehmed Efendi (vef. 1749): Taşkentlidir.

5 - Mehmed Receb Efendi (vef. 1816): Buhâra'lıdır.

6 - Mehmed Sâdık Efendi (vef. 1846): Buhâra'lıdır. Şeyh Mehmed Receb Efendi'nin büyük oğludur. Mehmed Sâdık Efendi oğlu Mehmed Sâlih Efendi'yi ebrû ustası olarak yetiştirmiştir.

7 - Abdurrezzâk Efendi (vef. 1855): Şeyh Mehmed Receb Efendi'nin küçük oğludur.

8- Hezârfen İbrâhim Edhem Efendi (doğ. 1829 - vef. 08.01.1904): Üsküdar'lıdır. Dergâhda doğmuştur. Babası Şeyh Mehmed Sâdık Efendi'dir. Mahalle mektebini bitirdikten sonra babasından, amcası Şeyh Abdurrezzâk Efendi'den ve dergâha gelen Orta Asya'lı âlimlerden özel dersler aldı. Arapça, Farsça, Çığatayca, Ermenice ve teknik kitaplardan faydalanacak kadar da batı dillerini öğrendi.

Matematik, mimarî, kozmografya ve diğer teknik konuların yanı sıra ince marangoluk, hakkâklık, makinecilik, demircilik, torna ve tesviyecilik, dokumacılık, matbaacılık konularında ihtisas sahibiydi. Amcası Abdurrezzâk Efendi'nin vefâtı üzerine dergâhın şeyhi oldu (1855). Ancak sanata olan düşkünlüğünden dolayı makamı oğlu Mehmed Sâdık Efendi'ye bıraktı. Midhat Paşa tarafından kurulan "Mekteb-i Sanayii"nin İmâlat Müdürlüğü'ne tâyin olundu. Burada pek çok talebe yetiştirdi. Kendisini çekemeyenlerin çalışmaları sonucu "Tamirât-ı Aliyye Müdürlüğü" göreviyle Hicaz'a gönderildi. Kâbe ve Ravza-i Mutahhara'nın onarım işleriyle bizzât uğraştı. İstanbul'a dönüşünde dergâhında el sanatları ile uğraştı. Burada da pek çok talebe yetiştirdi. İlk kurşun boruyu döktü. Derin su kuyusu tulumbası yaptı. İmâl ettiği sünnet aleti Almanya'da takdirnâme almıştır. Bâzı eserleri 1867 Paris Sergisi'nde teşhir edilmiş ve kendisine madalya verilmiştir. Sandala taktığı pervâne ile sandalı Şemsipaşa'dan Paşalimanı'na kadar götürmeyi başarmıştır. 93 Rus Harbi sırasında Üsküdar'da teşkil edilen Millî Tabur (Mevkib-i Humâyun)'un kumandanlık görevinde bulundu. Gençliğinde okçuluk sporu ile meşğul olan İbrâhim Edhem Efendi ileri bir yaşta iken Çarşamba'lı Ârif Efendi'den ta'lik yazı icâzeti aldı. Babasından öğrendiği "Ebrû Sanatı" talebesi Necmeddin Okyay Efendi ve bu efendinin de talebesi olan Mustafa Es'ad Düzgünman Efendi yoluyla zamanımıza kadar gelebilmiştir. Ayrıca Sâmi Efendi, Azîz Efendi ve Abdülkâdir Efendi de İbrâhim Edhem Efendi'nin yetiştirdiği ünlü "ebrûzen"lerdir.

9 - Mehmed Sâdık Efendi (?): Hezârfen İbrâhim Edhem Efendi'nin oğludur. Yazmış olduğu *Esâs-ı Lisân-i Türkî* adlı Çığatay dilbilgisi kitabı yayınlanmıştır (1896-97). Üsküdar, Ravza-i Terakkî Okulu'nda Farsça öğretmenliği yapmıştır.

10 - Atâ Efendi (doğ. 1886 - vef. 1936): Şeyh Mehmed Sâdık Efendi'nin büyük oğludur. Hukukçudur. Kurtuluş Savaşı sırasında işgâl altında olan İstanbul'dan Anadolu'ya her kesimden vatenperver insanların kaçırılmasında büyük yardımları oldu. O zamanlarda İstanbul'da kurulan "Karakol Cemiyeti"nin kurucularındandı. Anadolu'ya kaçırılacak şahısların, uygun bir zaman gelene kadar dergâhta misâfir edildikten sonra aynı gizlilik içinde, Alemdağ veyâ Libâdiye yoluyla geçişleri sağlanırdı. Hattâ aynı yolla cephâne de sevk edilirdi. Atâ Efendi'nin dergâhta ağırladığı ve Anadolu'ya geçişlerini sağladığı önemli misâfirlerinden bâzılarını sayacak olursak;

Mareşal Fevzi Çakmak, İsmet İnönü, Nûreddin Paşa, Mehmed Âkif Ersoy, Adnan Adıvar, Hâlîde Edib Adıvar, Kâmil Bey (Afyon Mebusu), Kemâleddin Sâmi, İsmâil Fazıl Paşa (Ali Fuad Cebesoy'un Babası), Celâleddin Ârif Bey'dir. Bu Arada Dergâh, İstanbul - Ankara arasında posta merkezi ile hasta ve yaralılara ilk yardım merkezliğini de üstlenmiştir. Çeşitli baskınlardan başarı ile kurtulmuşsa da İngiliz Gizli Servisi yetkilisi Harrion Armstrong tarafından da sorgulanmıştır.

Atâ Efendi Mustafa Kemal Atatürk tarafından Enver Paşa ile görüşmek üzere Türkistan'a vazifeli olarak gönderilmiştir (1920).

12 - Necmeddin Özbekkangay (vef. 1971): Şeyh Mehmed Sâdık Efendi'nin küçük oğludur. Ankara'lı şeyh Küçük Hüseyin Efendi'nin (vef. 1930) halîfelerindedir. Nakşibendiliğin Hâlidiyye kolundandı.

Dergâh hazîresinde medfûn olan bâzı şahıslar:

- 1- Seyyid Abdülekber Efendi (vef. 1787): Dergâhın şeyhidir.
- 2- Molla Âlimoğlu Abdül gafûr Efendi (vef. 1787): Dergâhın şeyhidir.
- 3- Mehmed Receb Efendi (vef. 1816): Dergâhın şeyhidir.
- 4- Mîr Ali Rızâ Efendi (vef. 1829): Soyunun Hz Ebûbekir'e kadar uzandığı söylenir.
- 5- Mehmed Sâdık Efendi (vef. 1846): Dergâhın şeyhidir.
- 6- Abdürrezzâk Efendi (vef. 1855): Dergâhın şeyhidir.
- 7- Hezârfen İbrâhim Edhem Efendi (doğ. 1829 - vef. 08.01.1904): Dergâhın şeyhidir.
- 8- Osman Kocaoğlu (vef.28.07.1969): Buhâra'nın ilk ve son cumhurbaşkanıdır.
- 9- Necmeddin Ahmed Han Delil: Türkistan Millî Birliği Dış Teşkilâtı Genel Sekreterliği görevinde bulunmuştur. Doktordur.
- 10- Münir Ertegün: Hezârfen İbrâhim Edhem Efendi'nin torunudur. A.B.D. Büyükelçimizdi.
- 11- Hâfız Nâfiz Uncu Hoca (1887-1958): Üsküdar Mihrimâh Sultan (İskele) Câmii imâmı.

12 dönümlük bir arâzîye sâhib olan dergâhda Çağatay ve Uygur dillerinde ilâhîler okunur, meşhûr "Özbek Pilâvı" yenirdi. Etli, havuçlu ve ince kıyılmış portakal

Üsküdar Dergâhları

kabuklu nefis "Özbek Pilâvı"nın kandil ve Kadir geceleri yapılarak dergâhda ya da özel mekândaki misâfirlere dağıtılması geleneği son yıllara kadar devâm etmiştir. Dergâhın bir diğer ismi de "Hacı Hoca Dergâhı"dır.

PAZAR DERGÂHI

Bakınız: Alaca Minâre Nakşî Dergâhı.

PERŞEMBE DERGÂHI

Bakınız: Rifâî Âsitânesi.

RÂBİA ADVİYE HANIM DERGÂHI

Bakınız: Ahmed Efendi Bedevî Dergâhı.

51. RAÛFÎ EFENDİ HALVETÎ DERGÂHI

Dergâh Doğancılar'da, Arnavut Koca Sinan Paşa (doğ. 1520 - vef. 1596) tarafından 1547 yılında yaptırılan ve kendi adıyla anılan câmiin yanındaydı. Dergâhın kurucusu Ahmed Raûfî Efendi'dir (XVIII. yüzyılın ilk yarısı). 1917'de çıkan büyük "İhsâniye Yangını" sonucu dergâhdan günümüze hiçbir şey kalmamıştır. Hazîresindeki kabir taşları bile kırılmış ya da kaybolmuştur.

Devrân günü Perşembe olan dergâhın bilinen postnişînleri:

1 - Ahmed Raûfî Efendi (doğ. 1657 - vef. 1756): Üsküdar'da doğmuştur. Medrese tahsîlini bitirdikten sonra Üsküdar, Kapıağası Medresesi'nde hocalık görevini sürdürdü. Bu arada da evinin yanında bulunan Sinan Paşa Câmi'i'nde imâm ve hatiblik görevlerini üstlendi. Selâmi Ali Efendi Celvetî Dergâhı (Tekke Kapısı Dergâhı) şeyhi Köstendil'li Ali Efendi'ye⁴¹ (vef. 1730) kapılanarak Halvetîyye'nin Ramazaniyye kolundan hilâfet aldı ve Koca Sinan Paşa Câmi'i'nin yanında yaptırdığı dergâhda irşâda başladı. Halvetîyye'nin Ramazaniyye kolunun "Raûfîyye" şûbesinin kurucusudur. Yirmi kadar halîfe yetiştirmiştir. Bunlardan bilinenleri: Hâfız Muhammed Efendi, Kirişçi Efendi, Arabî İsmâil Efendi, Hasan Halîfe Efendi, İsmâil Efendi ve Süleyman Halîfe Efendi'dir. Münzevî bir hayat yaşamıştır. *Dîvan*'ı, *Kurretü-l Uyyûn* adında risâlesi ile *Mecâlis* adında nasihatlerini içeren kitapları vardır. "Raûfî" mahlası ile şiir ve ilâhîleri vardır. İlâhîlerden birinin son kıt'ası şöyledir:

Çalış Raûfî lem'a al!
Gitsin zamîrinden cidâl!

⁴¹ Köstendil'li Ali Efendi'nin bir diğer halîfesi olan Nûreddin Cerrâhî de Halvetîliğin Cerrâhiyye kolunun kurucusudur. (Editörün notu)

Gel Vahdet bahrine dal!
Ummâna gel tevhîd ile!

Pîr, Koca Sinan Paşa câmiinin hazîresinde medfûundur. Kabri birkaç yıl önce Cerrâhîler tarafından yenilenmiştir.

2- Raûfzâde Mehmed Nûrullâh Efendi (vef. 1775): Üsküdar'lıdır. Pîr Ahmed Raûfî Efendi'nin oğludur. Câminin hazîresinde medfûundur.

3- Raûfzâde Hacı Ahmed Nesîb Efendi (vef. 01.10.1812): Üsküdar'lıdır. Câminin hazîresinde medfûundur.

4- Mehmed Fazlî Efendi (vef. 14.12.1812).

5- Ahmed Raûfî Efendi (vef. 11.12.1814).

6- Ahmed Hıfzî Efendi (doğ. 1855 – vef. ?)

52. RİFÂÎ ÂSİTÂNESİ

Dergâh İnâdiye'de, Tevâşî Hasan Ağa Mahallesi'nde, Gündoğumu Caddesi üzerindedir. Önceleri Tevâşî Hasan Ağa Câmiî'nde Rifâî âyini yapıldığı, daha sonraları da kalabalık mürîd topluluğu oluşması ile câminin karşısına dergâhın inşâ edildiği bilinmektedir. Hacı Yusuf Ağa'nın 1730 yılındaki yardımları ile de dergâh büyütülerek Âsitâne'ye dönüştürülmüştür (1732). Dergâhın kapısı üzerine düşülen târih:

Âsitâne-i Rifâî'nin makâm;
Seyyid Ahmed Pîr hem kutb-ı enâm.

Âsitâne'nin ikinci bânîsi, yenileyeni Defter-i Hâkânî Emîni Yusuf Rızâ Efendi'dir (vef. 1827).

Âsitâne 3 katlı ahşap olarak, avlu duvarları ise muntazam kesme taştan yapılmıştır. Dergâha Gündoğumu Caddesi üzerindeki bahçeden girilirdi. Girişde taşlık, tevâhîdhâne ve türbe mevcûddu. Tevâhîdhâne aynı zamanda mescid olarak da kullanılırdı. Üst katta selâmlığa ait iki oda vardı. Dergâhın arka sokağa, yani Ferah Sokağı'na bakan bir kapısı daha vardı. Bu kapıdan arâzî eğilimi dolayısıyla bir alt kata girilirdi. Alt katta mutfak, gusûlhâne, odunluk, su kuyuları, helâlar mevcûddu. Buradaki merdiven ile harem kısmına bağlantı sağlanırdı. 20 Haziran 1942 târihinde çıkan yangında dergâh büyük hasara uğradı. Şu anda birkaç kabir, vakıf taşından ve avlu duvarından başka bir şey kalmamıştır. Bugün dergâhın yerinde, gözleri bozacak, gelecekonde bile denilmeyecek yapılar topluluğu mevcûddur. Bu dergâhın iç mekânlarını olduğu gibi resmeden saray ressamı Fausto Zonaro (vef. 1929) ile Fransız ressam Albert Aublet'nin (vef. 1938) tabloları yegâne belgelerdir.

Bu rifâî dergâhı, tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu sınırları içindeki, merkezî idâresi bu yerde meşîhat görevini üstlenen şeyhler tarafından temsil edilmiştir. Dergâh; "Şeyh Hafî Dergâhı", "Seyyid Ahmed Dergâhı", "Yusuf Rızâ Efendi Dergâhı" veyâ "Perşembe Dergâhı" olarak da anılırdı.

Devrân günü Perşembe olan dergâhın postnişînleri :

1 - Mehmed Hadidî Efendi (vef. 1756): Arap kökenlidir. Basra'dan gelmiştir. Rifâîliği XVIII. yüzyıl başlarında İstanbul'a sokan ve yetiştirdiği halîfeleri yardımıyla tarîkatı gerçek ve geniş anlamda şehir hayatında örgütleyen kişidir. Mısır'da vefât etmiştir.

2 - Yâsin Efendi (vef. 1756): Karaman'lı Şeyh Mehmed Efendi'nin oğludur. Şeyh Mehmed Hadidî Efendi'nin halîfesidir. Şam'da vefât etmiştir.

3 - Hocasâde Mehmed Tâhir Efendi (vef. 1â12): Yâsin Efendi'nin Halîfesidir. Sıraselviler'de kurduğu Paşa Baba (Hocasâde) Dergâhı hazîresinde medfûndur.

4 - Ali Rıza Efendi (vef. 1813): Hocasâde Mehmed Tâhir Efendi'nin halîfesidir.

5 - Mehmed Sâdık Hilmi Efendi (vef. 1826): Şeyh Hocasâde Mehmed Tâhir Efendi'nin halîfesidir.

6 - Feyzullâh Efendi (vef. 1843): Şeyh Mehmed Sâdık Hilmi Efendi'nin halîfesidir.

7 - Tatar Hâfız İbrâhim Hilmi Efendi, (vef. 1864): Lârende (Karaman) doğumludur. Şeyh Feyzullâh Efendi'nin halîfesidir.

8 - Hâfız Abdurrahmân Tevfik Efendi (vef. 1898): Tatar Hâfız İbrâhim Hilmi Efendi'nin oğlu ve halîfesidir. "Büyük Tevfik Efendi" olarak tanınır.

9 - Ahmed Ziyâeddin Efendi (vef. 1917): Hâfız Abdurrahmân Tevfik Efendi'nin oğlu ve halîfesidir. Medrese tahsîli görmüş, ilmiye mesleğine girmiş, ilim ve irfânı ile şöhret olmuş, "Ziyâ Molla" olarak tanınmıştır. Yeni Vâlîde Câmii, Kara Davud Paşa Câmii ve Hüdâyî Âsitânesi'nde vaazlar vermiştir. Malatya'lı İsmâil Ağa Câmii imâmlığında da bulunmuştur. Hüdâyî Âsitânesi'nden Celvetî, Merdivenköy Şahkulu Sultân Dergâhı ile Çamlıca Nûrî Baba Efendi Dergâhı'ndan da Bektaşî icâzeti alarak nasîb vermiştir.

10 - Hasan Hüsni Ceyhun Efendi (vef. 1952): Selânik kökenlidir. Zile'li Hacı Bekir Baba Efendi'nin halîfesidir. Medreseler ve tekkeler müfettişliği görevinde bulundu. Tasavvufî ve edebî konularda çeşitli makâleleri vardır.

Türbede medfûn olanlar:

- 1 - Mehmed Sâdık Hilmi Efendi (vef. 1826): Dergâhın şeyhidir.
- 2 - Yusuf Rızâ Efendi (vef. 1827): Dergâhı yenilemiş ve kurduğu vakıfla ikinci bânîsi olmuştur.
- 3 - Feyzullâh Efendi (vef. 1843): Dergâhın altıncı postnişînidir.
- 4 - Tatar Hâfız İbrâhim Hilmi Efendi (vef. 1864): Dergâhın yedinci postnişînidir.
- 5 - Âmine Hatun (vef. 1900): Dergâhın ikinci bânîsi Yusuf Rızâ Efendi'nin kızıdır.

Hazîrede de yatanlar varmış ama ecdâda saygı duymayanların yüzünden ne türbe kalmış, ne hazîre, ne de mezar taşları.

53. SAÇLI HÜSEYİN EFENDİ SÜNBLÛ DERGÂHI

Dergâh, eskilerin "Tabutculariçi" dedikleri mevkide, Yeni Toptaşı Caddesi'nde, şimdiki Vakıflar Bankası'nın bulunduğu yerdedi. Ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu bilinmiyor. İlk kurulduğunda Sa'dîyye tarikatına bağlıyken buraya Sünblû meşihatını koyan ve dergâha ismini veren "Saçlı" lâkablı Hüseyin Efendi'dir. Dergâh kapısı üzerinde 1888-89 târihini taşıyan ve şu anda yok olan kitâbesinde:

Makâm-ı evliyâdır menba-i feyz-i ilâhidir;
Edeble dâhil ol âşık bu Dergâh-ı Hüseyinî'dir.
1306

yazmaktaydı.

Devrân günü Pazartesi olan dergâh, Halvetîyye'nin Cemâliyye kolundan gelen Sünblûliyye şûbesinin Üsküdar'daki tek temsilcisiydi. Vakıflar Bankası dergâhın yerini kendisine mal etmiş. Saçlı Hüseyin Efendi'nin kabrini de yan tarafındaki, demir kapılı parsele nakletmiştir. Günümüze hiçbir şeyi ulaşamıyan dergâhın son postnişîni Yunus Efendi idi.

54. SAFVETÎ PAŞA ŞÂBANÎ DERGÂHI

Dergâh Doğancılar, Ahmed Çelebi Mahallesi, Sünblûzâde Sokak, Çakırcıbaşı Câmii yakınındaydı. Kuruluş târihi ve yaptırımı hakkında bilgi yoktur. Kayıtlarda; bir semâhâne, 3 oda bir selâmlıkla 4 oda bir harem dairesi, mutfak, helâ ve kuyudan ibâret olduğu geçiyor. Hacı Ahmed Paşa (vef. 1576-77) Vakfı'na bağlanmıştır.

Devrân günü Perşembe olan dergâhın bilinen postnişînleri:

1- Nasûhîzâde Mehmed Mes'ud Efendi (vef. 1824): Nasûhîzâde şeyh Fazlullâh Efendi'nin (vef. 1796) kızının oğludur. Hacc'da vefât etmiştir. Kabri Mehmed Nasûhî Efendi Şâbanî Dergâhı hazîresindedir.

2- Nasûhîzâde Abdurrahmân Şükrü Efendi (vef. 1868): Nasûhîzâde şeyh Mehmed Mes'ud Efendi'nin oğludur. Kabri Mehmed Nasûhî Efendi Şâbanî Dergâhı hazîresindedir.

3 - Nasûhîzâde Mes'ud Efendi (vef. 1880): Nasûhîzâde şeyh Abdurrahmân Şükrü Efendi'nin oğludur. Güçlü bir mûsîkîşinastı. Mûsîkî hocası, Kâdirî şeyhi Hopçuzâde Hacı Şâkir Efendi'dir.

4 - Nasûhîzâde Said Özok Efendi (doğ. 1854 - vef. 1945): Nasûhîzâde şeyh Abdurrahmân Şükrü Efendi'nin oğlu, Nasûhîzâde şeyh Mes'ud Efendi'nin kardeşidir. Son devrin tanınmış zâkirbaşısıydı. Bugüne ulaşan iki ilâhîsi ve bir şarkısı vardır.

55. SALACAK BAYRÂMÎ DERGÂHI

Dergâh, Eski Salacak İskelesi'nin hemen başlangıcındaydı. Mescid, iki odalı haremlikle semâhâne ve 2 oda, kiler, mutfak, 2 helâ ve su haznesinden ibâret küçük bir ilim, irfân ocağıydı. Bulunduğu yerde ayazma olduğu tahmin edilmektedir. Dergâh, 23.02.1960 târihinde Vakıflar tarafından satıldıktan sonra Üsküdar - Harem Sahil Yolu yapımı sırasında tamamen târihe karışmıştır. Kayıtlarda "Etmek Yetmez" veyâ "Ekmek Yemez Bayrâmî Dergâhı" olarak geçmiştir.

Devrân günü Pazar olan dergâhın bilinen postnişînleri:

1- Teşrîfatçı Hüseyin Efendi (vef. 1776): Dergâhın kurucusudur. Dergâhın bulunduğu sokağa verilen eski adı "Lâmekânî Hüseyin Sokağı" olduğuna göre bu zâtın lâkabının "Lâmekânî" olduğunu söyleyebiliriz. Kabri Kısıklı'da, Selâmi Ali Efendi Celvetî Dergâhı hazîresindedir.

2- Seyyid Mustafa Âkif Efendi (?): Dergâhın ikinci bânîsidir. Dergâhın kapısı üzerinde şâir Senîh Efendi'nin (vef. 1900) kaleme aldığı ve Hâfız Fahrî Eendi'nin yazdığı, şimdi mevcûd olmayan 1869-1870 târihli kitâbede:

Şehir Ekmek Yemez denilmek ile ârif-i billâh
Kim ismiydi Hüseyin ol zât edip bu dergâhı ihyâ

Muahhar muhterîk olmuştu kalmıştı yeri eyvâh
Geçip demler imâret hâtıra gelmez idi hattâ

Bu kerre Şeyh Seyyid Mustafa Âkif Efendi'nin
Ulûvv-i himmeti kıldı müceddid kârgîr inşâ

Füyûzât-i ilâhîye tecellîgâh olup dâim
Heman âyin-i ehlullâh olsun mevkî'-i icrâ

Senîh üçlerden istimdâd edib nazm eyledi târih
Şu dergâh-ı bülend îmâr olundu yümn ile a'lâ.
1286

yazmaktaydı.

3- Azîz Efendi (?).

SALI DERGÂHI

Bakınız: Himmet Efendi Bayrâmî Dergâhı.

56. SANDIKÇI RİFÂÎ DERGÂHI

Dergâh bugün zikri bile unutulmuş olan Tabutculariçi semtinde, Toptaşı Caddesi girişinin sol tarafındaydı. Dergâhın bir cephesi de Bulgurlu Mescid Sokağı'na bakmaktaydı. İbrâhim Edhem Efendi tarafından 1857-58 yıllarında kurulan bu dergâh Rifâî tarîkatına bağlıydı. Bakımsızlıktan çöken ve hiçbir şeyi kalmayan dergâhdan günümüze taşları kırık ve yerleri değişmiş hazîresi kalmıştır.

Devrân günü Cumartesi olan dergâhın postnişînleri :

1 - İbrâhim Edhem Efendi, Sandıkçı (vef. 1878): Dergâhın kurucusu ve ismini veren zâttır. Hazîrede medfûndur.

2 - Âbid Efendi (?): Sandıkçı şeyh İbrâhim Edhem Efendi'nin oğludur. Üsküdar'lıdır. Hazîrede medfûndur.

3 - Haydar Efendi (?): Âbid Efendi'nin oğludur. Balkan Savaşı sonucu Edirne'nin geri alınması sebebiyle "zikir âyini" düzenlenir. Çeşitli tarîkat şeyhleri Edirne Selimiye Câmii'nde toplanır. Haydar Efendi'de bu "şükr"e katılır. Haydar Efendi, Selimiye câmii'nin kubbesine doğru fırlattığı topuzlu şişin altına durmuş ve şişi vücuduna saplayarak "bürhan" göstermiştir (Televizyon kameraları karşısında itinâlı şiş sokanlara ithâf olunûr). Hazîrede medfûndur.

Hazîrede ayrıca Mehmed Efendi adında bir derviş ile Said Paşa Câmii imâmı Hasan Rızâ Efendi'nin (vef. 1890) de kabirleri bulunmaktadır.

57. SELÂMÎ ALİ EFENDİ CELVETÎ DERGÂHI (1)

Dergâh Selâmî Ali Mahallesi, Kâtibim Azîz Bey Sokağı'ndaydı. Azîz Mahmûd Hüdâyî Âsitânesi'nin yedinci ve onuncu şeyhlerinden, Celvetîyye'nin

Selâmiyye kolu kurucusu Selâmî Ali Efendi tarafından kurulmuş ve vakfiyesi de 1681 târihinde tescil edilmiştir. Pîr Selâmî Efendi'nin kurduğu 3 dergâhdan en önemlisidir. Sultân III. Ahmed ve Sultân I. Mahmûd devrinde defterdârlık ve Revan Kalesi Muhâfızlığı görevlerinde bulunan Dâmad Mehmed Paşazâde İzzet Ali Paşa (vef. 1734) dergâhın mescit-tevhîdhânesine minber eklemiş ve vakfına katkılarda bulunmuştur.

Devrân günü Pazartesi olan dergâhın bilinen postnişînleri:

1- Fenâyî Ali Efendi (vef. 1745): 1714'de bu dergâhdan ayrılarak kendi yaptırdığı dergâhına geçmiştir (Bkz. Fenâyî Ali Efendi Celvetî Dergâhı).

2- Köstendil'li Ali Alâeddin Efendi (vef. 1730): Köstendil'lidir. Fenâyî Ali Efendi'den boşalan şeyhlik makâmına geçtiğinde Halvetîyyenin Ramazaniyye kolunun meşîhatını uygulamıştır (1714). Halîfesi Ahmed Raûfî Efendi, Ramazaniyye'nin Raûfiyye kolunu kurmuştur.

3- Pazarbaşı Hacı Ömer Efendi (vef. 1761): Dergâhda Ramazaniyye meşîhatını devâm ettirmiştir.

4- Sâlih Efendi (vef. 1780): Pazarbaşı Hacı Ömer Efendi'nin oğlu ve halîfesidir. Zamanında dergâh tekrar Celvetîliğe bağlanmıştır.

5- Mehmed Efendi, Hâfız (vef. 1801).

6- Filibelizâde İsmâil Efendi (vef. 1812): Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi'nin halîfelerinden Filibe'li şeyh İsmâil Efendi'nin (vef. 1642) neslindedir.

7- Mehmed Râşid Efendi (vef. 1834): Bandırmalizâde Mustafa Hâşim Baba Efendi'nin halîfesidir.

8- Abdullâh Efendi (vef. 1858): Mehmed Râşid Efendi'nin oğludur.

9- Ahmed Muhtar Efendi (vef. 1887): Abdullâh Efendi'nin oğludur. İyi bir mûsikîşinastır. Nalçacı Halîl Efendi Halvetî Dergâhı şeyhi İhsan İyisan Efendi'ye mûsikînin inceliklerini öğreten hocalardan biridir.

10 - Azîz Efendi (?)

Günümüze bir şeyi kalmayan dergâhın hazîresinde Cerrâhîyye Pîr'i Mehmed Nûreddin Cerrâhî Efendi ile dergâhın ikinci postnişîni Köstendil'li Ali Alâeddin Efendi'nin kabirleri vardır. Dergâhın diğer bir ismi de "Tekke Kapısı Celvetî Dergâhı"ydı.

58. SELÂMÎ ALİ EFENDİ CELVETÎ DERGÂHI (2)

Dergâh Fıstıkağacı, Kuruçeşme karşısındaki 1957 yılında ibâdete açılan Selâmi Ali Efendi Câmii'nin yerinde bulunmaktaydı. Dergâh, Celvetîliğin Selâmiyye kolunun pîri Selâmi Ali Efendi tarafından kurulmuş ve vakfiyesi 1684-87 târihlerinde tescil ettirilmiştir. Dergâhdan günümüze ulaşan hiçbir şey yoktur.

Devrân günü Cumartesi olan dergâhın bilinen postnişînleri:

1 - Selâmi Ali Efendi (vef. 1692): Pîr, dergâhın kurucusudur.

2 - Ali Efendi (?): Çamlıca'lı Mehmed Efendi'nin halîfesidir.

3- Bandırmalizâde Hâmid Efendi (vef. 1758): Bandırmalizâde şeyh Yusuf Nizâmeddin Efendi'nin (vef. 1752) oğlu ve Celvetîyye'nin Hâşimiyye kolunun Pîr'i Mustafa Hâşim Baba Efendi'nin (vef. 1783) ağabeyidir. "Küçük Hâmid Efendi" adıyla da anılır.

4- Bandırmalizâde Kemâl Efendi (?): Bandırmalizâde şeyh Hâmid Efendi'nin oğludur.

5 - İbrâhim Efendi (?) Göynük'lüdür.

6 - İbrâhim Dede Efendi (?): Mevlevîdir.

7- Hâfız Mehmed Emîn Efendi (vef. 1812): Azîz Mahmûd Hüdâyî Âsitânesi'nde hatiblik de yapmıştır.

8- Mehmed Hilmi Efendi: 1834 yılında postnişîn vekîli olduğu kaydolunmuştur.

Dergâhların kapatılmasından önce Ahmed Efendi adında bir şeyhin son postnişîn olduğu bilinmektedir.

Osmanlı döneminde bu yöreye de "Acıbâdem" denildiği için dergâh "Acıbâdem Dergâhı" adıyla anılmaktaydı. Aynı mahâlde Şücâ Ahmed Paşa'nın bağları bulunduğu "Şücâbağı Dergâhı" adıyla da anılmıştır. Selâmi Ali Efendi'nin kendi adına kurduğu "Tekke Kapısı Dergâhı"ndan sonraki ikinci dergâhtır.

59. SELÂMÎ ALİ EFENDİ CELVETÎ DERGÂHI (3)

Dergâh Kısıklı'da, Selâmi Tekkesi Sokağı ile Selâmi Türbesi Sokağı'nın kavşağındaydı. Dergâhın kurucusu Pîr Selâmi Ali Efendi'dir. Kendi adına kurduğu üçüncü ve son dergâhtır. Dergâh 1912 - 1917 yıllarında harâb olmuş, daha sonraları da ortadan kalkmıştır. Hazîrede Selâmi Ali Efendi medfûndur.

Devrân günü Çarşamba olan dergâhın bilinen postnişînleri ;

- 1 - Selâmi Ali Efendi (vef. 1692): Pîr.
- 2 - Ahmed Efendi (?): Kayseri'lidir. Pîr'in baş halîfesidir.
- 3 - Hacı Mehmed Efendi (vef. 1740): Niksar'lıdır. Pîr'in halîfesidir.
- 4 - Halîl Efendi (vef. 1799): Kayseri'li şeyh Ahmed Efendi'nin oğludur.
- 5 - Mehmed Râşid Efendi (vef. 1834): Bandırmalızâde Mustafa Hâşim Baba Efendi'nin (vef. 1782) halîfesidir. Aynı zamanda Selâmsız'daki "Selâmi Ali Efendi Celvetî Dergâhı" şeyhidir.
- 6 - Mustafa Şerâfeddin Efendi (vef. 1854).
- 7 - Ali Rızâ Efendi (vef. 1912).
- 8 - Mehmed Nûrullâh Efendi, Hâfız (vef. 1917).
- 9 - Mustafa İzzeddin Efendi (?).
- 10 - Ahmed Efendi (?).

60. SELİM EFENDİ NAKŞÎ DERGÂHI

Dergâh Toygar Hamza Mescidi yanındaydı ve Selim Efendi'nin adına yapılmıştı. Kapı üzerindeki, şimdi yok olmuş olan târihsiz kitâbede :

Selim Efendi ağâh-dil yapıp bu dergâh-i feyzi,
Değil dergâh heman yaptı kulûb-i nakşibendânı.

Azîzim kalbini saf et bu bir beyt-i ilâhîdir;
Teveccüh kıl görmek dilersen rû-i irfânı.

yazmaktaydı.

Devrân günü Perşembe olan dergâhdan günümüze bir şey kalmamıştır. Yalnızca son şeyhinin Ömer Efendi olduğu bilinmektedir.

Selim Efendi (vef. 1761) Kırım Türkü'dür. Tahsilini tamamlamak üzere İstanbul'a geldi. Bosna Kadı Vekilliği'nde bulduysa da tasavvufa gönül verdiği için bu görevinden ayrıldı. Şeyh Muhammed Efendi ile Kesriye'li Şeyh Hüseyin Efendi'den feyz aldı. *Burhanü-l Ârifin*, *Miftâhü-l Müşkilatü-s Sâdikîn* ve *Âdâb-ı Tarîki-l Vâsılîn* adlı eserleri vardır. Şiirlerinde "Dîvâne Selim" mahlasını kullandı. Şiirinden bir örnek:

Aldı aklın cümle vârin bu Selim dîvânenin,
Varlığım cümle ânındır, ben ânın burhâniyem.
Gitti kesret oldu vahdet cümle âlem serteser,
Mahv olup sûretle esmâ' câna irdim ben bugün.

61. SELİMİYE NAKŞÎ DERGÂHI

Dergâh Selimiye Mahallesi, Çiçekçi Mevkii, Selimiye câmii Sokağı ve Tıbbiye Caddesi'nin kuşattığı Çiçekçi Câmii'nin yanındaydı. Bu yüzden "Çiçekçi Dergâhı" veyâ "Çiçekçi Câmii Dergâhı" olarak da anılan bu yapı Sultân III. Selim tarafından inşâ ettirilmiştir (1801 - 1805). Dergâhın 1823 yılından sonra harâb olmasıyla Sultân II. Mahmûd tarafından genişletilerek ihyâ edilmiştir (1834 - 36). Ana yola açılan avlu kapısının üzerinde hattat Yesarizâde Mustafa İzzet Efendi'nin (vef. 1849) yazdığı nefîs ta'lik yazılı kitâbedeki :

Edip bu hankâhı ibtidâ Sultân Selim inşâ,
Binâsı muhtasâr, mebnâsı gâyetle müfîd oldu.

Ali Behcet Efendi Şeyh-i irşâd oldular bunda;
Mürîd-i feyz olanlar hazretinden müstefîd oldu.

Cemâl-i Mevlevî meclâ-i sırrından olup zâhir
Kemâl-i Nakşîbend icmâl-i hâlimden bedîd oldu.

Göçüp ânlar geçip demler harâb olmuştu bu yerler,
İmâretten sanırsın sâkinânı nâ ümîd oldu.

Bu kerre kıldı ihyâ Hazret-i Sultân Mahmûd Hân,
Yapıldı vüs'at üzre her yeri tarz-ı cedîd oldu.

Zihi kutb-i hilâfet şems kudret âsumân rif'at,
Serâpâ-i cihâna sâye-i lûtfu medîd oldu.

Zihi İskender-i mu'cîz eserdir durduğu yerden,
Bir ednâ himmeti bin fitneye sedd-i sedîd oldu.

Tuta âfâkı sit-i şevketi nâgâh bu ma'bedde,
Sedâ-i zikr-i Hakk peyveste-i arz-ı mecîd oldu.

Buyurdu hizmet-i inşâyâ Pertev bendesin me'mur;
Ne devlet böyle kemter öyle Sultâna âbîd oldu.

Biri bed'ü biri itmâmına târihtir elhak,
İki mısra ki yazdım dilgüşâ beytü-l kasîd oldu.

Bu dergâhı mücedded yaptı kutb-ı din Mahmûd Han 1250 (1834 - 1835)

Bu ziba tekke-i behcet fezâ tarh-ı cedîd oldu 1251 (1835 - 1836)

Beyitler, dergâhın genişletme ve onarımında Sultân II.Mahmûd tarafından binâ emîni olarak tâyin edilen şâir Seyyid Mehmed Pertev Paşa'nındır (vef. 1837). Seyyid Mehmed Pertev Paşa hayır eseri olarak dergâha kütüphâne yaptırarak kitaplarını da buraya bağışlamıştır. Bu kitaplar günümüzde Süleymâniye Kitaplığı'nda "Pertev Paşa" bölümünde yer almaktadır.

Dergâh câmi-tevhîdhâne, hünkâr kasrı, harem-selâmlık, derviş hücreleri, mutfak, helâlar, kütüphâne, su haznesi ve hazîreden oluşuyordu. Günümüze kadar, yalnızca câmi ve imâm meşrûtası olarak kullanılan aslında Pertev Paşa kütüphânesi olan taş binâ kalmıştır.

Avlu kapısının iç yüzünde, 1835 - 36 târihini taşıyan kitâbede;

Demiş Saçlı Efendi'ye kapıya yaz bu târihi;
Bu câmide olan taat olur makbûl-i Sübhânî.
1251

yazılıdır ve son mısrasında "Bu câmide yapılan ibâdetler Allâh tarafından kabûl edilir" denmektedir.

Şâir Nesim Sokağı'na açılan tâlî kapının üzerindeki manzûm kitâbede :

Ey olan muntazır-ı feth-i kilid-i esrâr
Çeşm-i bîdârımı kıl halka-i bâb-ı behcet.

Sürme-i dîde-i Hak-bîn olıcak hak-i deri,
Göresin nettüğünü feyz-i cenâb-ı behcet.

yazılıymışsa da bugün bu kitâbenin nerede olduğu bilinmemektedir. Devrân günü Perşembe olan dergâhı bilinen postnişînleri:

1- Abdullâh Efendi (?): Çankırı'lıdır. 1807 yılında şeyhlikten ferâgat ederek müderrisliğe geçmiştir. Kudüs kadılığında bulunmuş, İstanbul'a dönerken de yolda vefât etmiştir.

2- Nimetullâh Efendi (vef. 1816): Buhara'lıdır. Çankırı'lı Abdullâh Efendi'nin şeyhlikten ferâgati ile postnişîn olmuştur (1807). Sultân III. Selim'in mürşididir.

3- Ali Behçet Efendi (doğ. 1727 - vef. 1823): Konya'lıdır. Babası Ebûbekir Efendi, dedesi Hasan Efendi, büyük dedesi Hüseyin Efendi'dir. Karaman'lı Abdullâh Efendi ve âlim Abdüssamed Efendi'nin derslerinde bulundu. Afyon'da anne tarafından dedesi olan Afyon Mevlevîhânesi şeyhi Alâeddin Çelebi Efendi'den Mevlevî icâzeti aldı. Ali Behçet Efendi 1796 yılında Bursa'ya giderek Seyyid Burhâneddin Mehmed Emîn Efendi'nin mürîdi oldu. Nakşîbendiyye, Kâdirîyye, Sühreverdiyye ve

Çeştiyye tarikatlarından icâzet aldı. Seyyid Burhâneddin Mehmed Emîn Efendi'nin sohbet toplantılarında bulunan sadrâzam Burdur'lu Derviş Baba'nın (vef. 1837) delâleti ile Selimiye Nakşî Dergâhı'na şeyh oldu (1816). Yetiştirdikleri arasında Hâlet Efendi (vef. 1823), Humbarahâne Nâzırı Ahmed Hamdi Efendi (vef. 1830), Sadrâzam Seyyid Mehmed Pertev Paşa (vef. 1837), İbrâhim Hayrânî Efendi (vef. 1844), Kethüdâzâde Arif Efendi (vef. 1849) ve Şeyhülislâm Turşucuzâde Ahmed Muhtar Efendi (vef. 1875) gibi önemli isimler vardır. Tasavvufa ait çeşitli eserleri vardır : 1) *Dîvan*, 2) *Risâle-i Ubeydiyye-i Nakşibendiyye*, 3) *Behcetü-s Sülûk*, 4) *Sırrü-l Miad*, 5) *Hadikatu-l Ebdâl*, 6) *Terceme-i Hâl-i Ricâl-i Çeştiyye*, 7) *Rûhaniyye*, 8) *Vârîdat-ı Kalbiyye*, 9) *Risâle-i Hâliyye*.

4- İbrâhim Hayrânî Efendi (vef. 1844): Eskişehir'in Mihâlccık kazâsının Narlı köyünde doğdu. Babası Muhammed Efendi'dir. İlk dinî terbiyeyi babasından öğrendi. Köyünde imâm-hatiplik yaptı. Tahsiline devâm etmek için İstanbul'a geldi ve Sultân Ahmed Medresesi'nde derslere devâm etti. Bu arada Nakşibendiyye yolunun büyüklerinden Şeyh Vahy Efendi'nin sohbetlerinde bulundu. Şeyh Vahy Efendi'nin işâreti üzerine Selimiye Nakşî Dergâhı Şeyhi Ali Behçet Efendi'ye kapılandı. Şeyhi Ali Behçet Efendi'nin vefâtından önce İbrâhim Hayrânî Efendi'yi halîfe tâyin ederek "*Oğlum, bir zaman gelecek Tâhir Ağa Dergâhı şeyhliği boşalacak. Size orası teklif edilecek, reddetme, kabul et!*" buyurmuştu (20 sene sonra görüntüsü). 1843 yılında Fâtihi, Tâhir Ağa Nakşî Dergâhı şeyhliği boşalınca Şeyhülislâm Mekkîzâde Mustafa Âsım Efendi'nin tensîbi ile buraya şeyh tâyin edildi. Ancak, kısa bir zaman sonra vefât etti. Vasiyeti üzerine Selimiye Nakşî Dergâhı hazîresine defnedildi.

5- Mehmed Hidâyetullâh Efendi (vef. 1871): Şeyh Ali Behçet Efendi'nin oğludur. İbrâhim Hayrânî Efendi'nin Fâtihi, Tâhir Ağa Nakşî Dergâhı'na şeyh olmasıyla postnişinliğe geçmiştir (1843).

6- Mehmed Said Efendi (vef. 1895): Ali Behçet Efendi'nin torunu, Mehmed Hidâyetullâh Efendi'nin oğludur.

Dergâhın hazîresinde yatanlar:

1- Nimetullâh Efendi (vef. 1816): Dergâhın ikinci şeyhidir.

2- Ali Behçet Efendi (vef. 1823): Dergâhın üçüncü şeyhidir. Kabri, ana caddeden girildiğinde hemen solda, şebeke içindedir. Ana caddeye bakan niyâz penceresi üzerindeki 1823 târihli kitâbede :

Türbe-i pâk-i hazret-i Behcet
Şud numûne zi ravzâ-i cennet

Der ziyâret şevd dil-i âgâh
Vâkıf-ı feyz-i âlem- vahdet"

1238

yazılıdır. Mevlevî sikkeli kabir taşında: "Sahibü-l kerâmeti-z zeyniyye ve-l ledünniyye câmiü-l kemâlâti-l Mevlevîyye ve-n Nakşîyye hüccetü-s sülûk ve-l irşâd behcetü-l aktâb ve-l evtâd el merhûm el mebrûr eş Şeyh Ali Behcet Efendi kuddise sırrûhu-l Âlî rûh-i şerîfi için rızâenlillâhi teâla el Fâtiha" yazmaktadır.

3 - Ahmed Hamdi Efendi (vef. 1830): Ali Behçet Efendi'nin halîfesidir. Humbarahâne nâzırıdır. Şeyhinin kabri yanında dafnadılmıştır.

4 - Silâhşör Tâhir Ağa (vef. 1832): Pâdişâh silâhdarıdır.

5 - İbrâhim Hayrânî Efendi (vef. 1844): Dergâhın dördüncü şeyhidir.

6 - İbrâhim Efendi (vef. 1860): Dergâhın ve kütüphânenin memuruydu.

7 - Hacı Mehmed Feyzullâh Efendi (vef. 1869): İbrâhim Hayrânî Efendi'nin oğludur. Fâtiha, Tâhir Ağa Nakşî Dergâhı'nın beşinci şeyhidir.

8 - Haracağasızâde Hasan Hüsnü el Hâlidî Efendi (vef. 1889)

9 - Mehmed Said Efendi (vef. 1895): Dergâhın altıncı şeyhidir.

10- Senîh Efendi (vef. 1900): Güçlü bir şâirdir. Hattat Ali Rızâ Efendi ile Mesnevîhan Şerife Hanım'ın kardeşidir. Bir beyiti :

Ağardı mûy-i serim ben cüvân arar gezerim,
Açıldı tan yeri ben şamdân arar gezerim.

(Saçım, sakalım ağardı, ben hâla körpeler peşindeyim; tan yeri ağarmış da haberim yok, hâla şamdan arıyorum)

11- Ali Rızâ Efendi (doğ. 1815 - vef. 1905): Bursa doğumludur. Evkaf Nâzırlığı, Hazîne-i Hassa Nâzırlığı, Ayan üyeliği görevlerinde bulunmuştur. Yazar ve hattattır.

12 - Şerife Hanım (vef. 1908): Mesnevîhândır. Hattat Ali Rızâ Efendi ile şâir Senîh Efendi'nin kardeşidir.

Himmet Efendi Bayrâmî Dergâhı'nın, yol genişletilmesi ve arsasının Zeynep Kâmil Hastahânesi arâzisine katılması sebebiyle hazîresinde yatan zevâtın tümü Selimiye Nakşî Dergâhı'na taşınıp defnolunmuştur (Bkz. Himmet Efendi Bayrâmî Dergâhı). Bu arada da pek çok kabir taşı yok olup gitmiştir.

Şu anda câminin avlusunda bulunan enfes mermer abdest teknesi de Himmet Efendi Bayrâmî Dergâhı'ndan getirilmiştir.

Üsküdar Dergâhları

Bakınız: Keşfî Ahmed Efendi Kâdirî Dergâhı.

SETTÂRIYE DERGÂHI

Bakınız: Hâmil Efendi Bedevî Dergâhı.

62. SEYFEDDİN EFENDİ SA'DÎ DERGÂHI

Dergâh Çavuşderesi'ndeydi. Bânîsi Sâlih Baba Efendi'dir (vef. 1591-92). Sâlih Baba Efendi, Vâlîde-i Atîk Câmîi yapılırken binâ emîni hizmetinde çalışmıştır. Dergâh ilk kurulduğunda Kâdirî meşîhatı konulmuştu. Seyfeddin Efendi zamanında Sa'dîyye meşîhatı konulduğu kuvvetle muntemeldir. Dergâhın şeyhleri hakkında bilgi yoktur. Devrân günü Pazar olan dergâhın son şeyhi Mustafa Efendi'dir. Dergâhdan günümüze hiçbir şey ulaşmamıştır.

SEYYİD AHMED DERGÂHI

Bakınız: Rifâî Âsitânesi.

ŞEYH CÂMÎİ DERGÂHI

Bakınız: Devâtîzâde Celvetî Dergâhı.

ŞEYH HACI İBRÂHİM EFENDİ DERGÂHI

Bakınız: Alaca Minâre Nakşî Dergâhı.

ŞEYH HAFÎ DERGÂHI

Bakınız: Rifâî Âsitânesi.

ŞEYH SÂDIK EFENDİ DERGÂHI

Bakınız: Alaca Minâre Nakşî Dergâhı.

ŞÜCÂBAĞI DERGÂHI

Bakınız: Selâmi Ali Efendi Celvetî Dergâhı (2).

TÂHİR BABA DERGÂHI

Bakınız: Nûrî Baba Bektâşî Dergâhı.

TEKKE KAPISI CELVETÎ DERGÂHI

Bakınız: Selâmî Ali Efendi Celvetî Dergâhı (1).

63. TEMBEL HACI MEHMED EFENDİ CELVETÎ DERGÂHI

Mahalleye adını vermiş olan Tembel Hacı Halimî Mehmed Efendi 1719-20 yıllarında dergâhını ve câmiini Atlamataşı'na, eskilerin "Taş Mektebi" dedikleri yere, Hacı Selim Ağa Kütüphânesi'nin yanına kurmuştu. Tembel Hacı Hâlîmi Mehmed Efendi 1721 yılında vefât etmiş ve dergâhının hazîresine defnedilmiştir. Dergâh ve câmi ilerleyen seneler içinde yanmış ve yıkılmış, bu arada şeyhin kabri de Hacı Selim Ağa Kütüphânesi bahçesine nakledilmiştir.

Celvetî tarîkatına bağlı olan dergâhın âyin günü Perşembeydi. Başkaca hiçbir bulguya rastlıyamıyoruz.

TIMARİYYE DERGÂHI

Bakınız: Hâmil Efendi Bedevî Dergâhı.

64. TOYGAR TEPE RİFÂÎ DERGÂHI

Dergâhın Selâmsız, Selâmi Ali Caddesi'nde, Toygar Hamza Mescid'i yakınında olduğu zannediliyor. Dergâhın XIX. yüzyılın ilk yarısında kurulduğu kuvvetle muhtemeldir. Rifâîyye'nin Maarifîlik kolunu temsil eden önemli ve son merkezdi.

Devrân günü Pazar olan dergâhın bilinen postnişînleri:

1 - Hüseyin el - Hâdî Efendi (vef. 1852): Dergâhın kurucusudur. Kartal Rifâî (Maarifî) Dergâhı şeyhi Ali Sâbit Efendi'nin (vef. 18637) halîfesidir. "Saçlı Şeyh" lâkabıyla da anılır.

2 - Ahmed Cezbî Efendi (vef. 1874)

3 - Hüseyin Hâzım Efendi (vef. 1908) : Ahmed Cezbî Efendi'nin oğludur.

Dergâhdan günümüze hiçbir şey kalmamıştır.

65. ÜMMÎ AHMED EFENDİ ŞÂBANÎ DERGÂHI

Dergâh Murad Reis Mahallesi, Çinili Hamam Sokağı'ndaydı. Dergâhın kurucusu Ümmî Ahmed Efendi idiyse de dergâhı genişleten ve daha mükemmel hâle getiren dergâhın üçüncü şeyhi Osman Efendi'dir (1738-39). Dergâhda Halvetîyye'nin Şâbanîyye kolunun neş'esi hâkimdi. Dergâh semahâne (kısmen kafesli ve mihrablı), selâmlık (2 oda, 2 sofa, bir helâ), haremlık (3 oda, bir sofa, bir helâ), avlu (taş bilezik

ve tahta tulumbalı kuyu, üç musluklu su haznesi), bahçe (taş bilezikli kuyu), mutfak ve hazîreden müteşekkildi.

Devrân günü Çarşamba olan dergâhın bilinen postnişînleri:

- 1 - Ümmâ Ahmed Efendi (vef. 1725 - 26): Dergâha ismini veren bânîsidir.
- 2 - Murtaza Efendi (vef. 1736 - 37).
- 3 - Osman Efendi (vef. 1739): Dergâhın ikinci bânîsidir.
- 4 - Ali Efendi (vef. 1761).
- 5 - Hacı Ali Efendi (vef. 1796).
- 6 - Mehmed Şemseddin Efendi (vef. 1815).
- 7 - Mehmed Rızâeddin Efendi (vef. 1855 - 56).
- 8 - Mehmet Rifat Efendi (vef. 1868).
- 9 - İsmâil Dede Efendi (vef. 1874).
- 10 - Ahmed Efendi.

66. YAĞCIZÂDE SA'ADİ DERGÂHI

Dergâh Rûmî Mehmed Paşa Mahallesi, Balaban Mevkii, Doğancılar Caddesi başlangıcındaydı. Dergâhı İsfendiyaroğlu Şeyh Balaban Ahmed Baba Efendi (vef. 1637) inşa ettirmiştir.

Devrân günü Cumartesi olan dergâhın postnişînleri:

- 1- Ahmed Efendi, Yağcızâde Seyyid (vef. 1777): Dergâha Sa'dî meşîhatı koydurmuştur (1763).
- 2- Mehmed Said Efendi, Seyyid (vef. 1792): Yağcızâde Seyyid Ahmed Efendi'nin oğludur.
- 3 - Mehmed Nizâmeddin Sûzî Efendi (vef. 1823): Karacaahmed Kabristanı, Yüksek Kaldırım mevkiinde medfûndur.
- 4 - Rumelili İbrâhim Efendi (vef. 1829)
- 5 - Mehmed Nizâmeddin Efendi (?)

Üsküdar Dergâhları

6 - Mehmed Emîn Efendi (vef. 1879): Şeyh Mehmed Nizâmeddin Efendi'nin oğludur.

7 - Seyyid Mustafa Efendi (vef. 1892): Nakşîbendiliğin Hâlidiyye koluna da bağlıydı.

8 - Seyyid Mehmed Âşir Efendi (vef. 1905): Halvetîliğin Cerrâhî koluna da bağlıydı.

9 - Hacı Hasan Hüsnü Efendi (vef. 1931): Kabri; Karacaahmed Kabristanı, Şehidlik mevkiindedir.

Hazîresinde medfûn olanlar soldan sağa doğru; mescidin ve dergâhın ilk kurucusu İsfendiyaroğlu şeyh Balaban Ahmed Efendi (vef. 1637), 7. postnişîn Seyyid Mustafa Efendi (vef. 1892), 8. postnişîn Seyyid Mehmed Âşir Efendi (vef. 1905) ve eşi Ayşe Sıdika Hanım'dır (vef. 1904). Ayşe Sıdika Hanım'ın yanında bulunan müh - ri Süleymân kabartmalı taştan, Ayşe Sıdika Hanım'ın masrafları kendisi karşılamak sûretiyle Allâh rızası için dergâhı yeniden yaptırdığını anlıyoruz.

Bulunduğu mahâl ve kurucusuna atfen "Balaban Dergâhı" adıyla da anılan dergâhdan hazîresinden başka bir şey kalmamıştır.

YALDIZLI TEKKE

Bakınız: Fenâyî Ali Efendi Celvetî Dergâhı.

67. YARIMCI BABA BEKTAŞÎ DERGÂHI

Dergâh Paşa Limanı'nda, Abdurrahmân Ağa câmii yanında, Hüseyin Avni Paşa çeşmesi'nin üstündeydi. Dergâha ismini veren Yarımca Baba'nın ne zaman yaşadığı veyâ ne zaman dergâhı kurduğunu kesin olarak bilemiyoruz. Dergâh, ahşap iki katlı ve beş odalıydı. Dergâh kapısının üzerinde ta'lik yazılı ve şu anda yok olan kitâbede :

Yapdı bu dergâh-ı alînin yeniden bâbını,
Kâşif-i kenz-i hakîkat Şerif Ahmed.

yazılıydı. Bu kitâbeden de anlaşılacağı üzere Ahmed Şerif Efendi dergâhı tâmir eden, yenileyen ikinci bânîsidir. Bektaşîliğin 1826 yılında kaldırılmasıyla zorunlu olarak Kâdirî meşîhatına geçilmiştir.

Devrân günü Cumartesi olan dergâhın bilinen şeyhleri:

1 - Hacı Ömer Baba Efendi (vef. 1792).

Üsküdar Dergâhları

2 - Seyyid Hacı Ahmed Şerif Efendi (vef. 1846): Dergâhın ikinci bânîsidir.

3 - Seyyid Mehmed Arif Efendi (?): Seyyid Ahmed Şerif Efendi'nin oğludur.

4 - Seyyid Mehmed Kâzım Efendi (vef. 1930): Mehmed Ârif Efendi'nin oğludur. Son şeyhtir.

Hüseyin Avni Paşa Çeşmesi'nin üstü ve dergâhın önünde bulunan hazîrede yatanlar:

1 - Yarımca Baba Efendi (?).

2 - Seyyid Hacı Mustafa Baba Efendi (?): Dergâhın şeyhi olduğu tahmin edilmektedir.

3 - Hacı Ömer Baba Efendi (vef. 1792): Dergâhın şeyhidir.

4 - Nûrî Baba Efendi (vef. 1802).

5 - Seyyid Hacı Ahmed Şerif Efendi (vef. 1846) : Dergâhın ikinci bânîsidir. Bektaşîliğin kaldırılması ile müridleri ile birlikte Hadim'e (?) sürülmüştür (1826).

6 - Seyyid Hasan Efendi (vef. 1860): Basmacı ustalarındandır.

7 - Mehmed Baba Efendi (vef. 1872): Bektaşî şeyhidir.

8 - Mehmed Rıza Baba Efendi (?).

9 - Âşir Efendi (?): Şeyhülislâm Ârif Hikmet Efendi'nin (vef. 1859) torunudur.

İstanbul, I. Dünya Savaşı sonrası işgâl altındayken Dolmabahçe Sarayı önündeki Yunanlı Kilikis Zırhlısı bilinmeyen sebeple bu dergâhı top ateşine tutarak hasara uğratmıştı.

Dergâhdan günümüze ulaşan hiçbir şey yoktur.

YUSUF RIZA EFENDİ DERGÂHI

Bakınız: Rifâî Âsitânesi.

ZİNCİRLİKAPI KÂDİRÎ DERGÂHI

Bakınız: Halim Gülüm Kâdirî Dergâhı.

* * *

SÖZÜ GEÇEN ZEVÂTTAN ÖRNEK NEFESLER

Pîr Azîz Mahmûd Hüdâyî:

Alan sensin, veren sensin, kılan sen,
Ne vardinse odur dahî nemiz var;
Hakîkat üzre anlayıp bilen sen,
Ne verdinse odur dahî nemiz var.

Tutan el ve ayak senden gelüptür;
Gören göz ve kulak senden gelüptür;
Efendi dil duduak senden gelüptür;
Ne verdinse odur dahî nemiz var.

Hüdâyî biz bu zâtı kande bulduk?
Neye ef'al sıfatı kande bulduk?
Fenâyı ya sebâtı kande bulduk?
Ne verdinse odur dahî nemiz var.

Bizim ahvalimiz ey Hayy-u Kayyûm,
Cenab-ı Pâk'ine hep cümle ma'lum.
Buyurdun oydu illâ kaldı ma'dum,
Ne verdinse odur dahî nemiz var.

Hüdâyî'yi sen eriştir murâda!
Senindir çünkü hükm arz-u semâda.
Efendi dahli yok gayrın arada;
Ne verdinse odur dahî nemiz var.

Fenâyî Ali Efendi:

Ya ilâhî âsitânın hastaya dârü-ş şifâ;
Şerbet-i vaslın içenler buldu her derde devâ.
Zerre görünmez Fenâyî, iş bu âlem ârife;
Bir demine vuslatın iki cihân olmaz bahâ.

Gafûrî Mahmûd Efendi:

İden râh-ı muhabbetde tekâpû⁴²,
Gül-i gülzâr-ı vuslatdan alır bû⁴³.
Gönül olsan o gülşende akar su

⁴² Tekâpû (Farsça): 1. Telâş ile koşarak araştırma. 2. Dalkavukluk,kavuk sallama. (Editörün notu)

⁴³ Bû: Koku. (Editörün notu)

Diyelim aşk ile Allâh yâ Hû.

Solar, bir gün olur, ömrün bahârı,
Cihânı terk idersin ıztırârı⁴⁴,
Silüb âyine-i dilden gubârı⁴⁵,
Diyelim şevk ile Allâh yâ Hû.

Nihâl-i bağ-ı firdevs-i muhabbet
Verir daim semâr-ı lûtf-u rahmet;
İrişüb ol semereden cânle lezzet,
Diyelim aşk ile Allâh yâ Hû.

İderse câm-ı vasl-ı yâri kim nûş,
O dem eyler sivâyı hep ferâmûş,
Gafûrî eylesün bah-u safâ cûş,
Diyelim aşk ile Allâh yâ Hû.

Lâmekânî Hüseyin Efendi:

Pâk eyle gönül çeşmesini tâ durulunca

(Bazen çeşmelerin su yollarında biriken tortular yüzünden su bulanık akar. Bunu gidermek için musluğu bir müddet açık bırakmak gerekir ve biraz sonra suyun berraklaştığı görülür. İşte sen de, bir çeşmeye benzeyen gönlünün musluğunu aç da içeride biriken, tortulaşan, kokuşan dünya hırsları, çeşit çeşit kötülükler akıp gitsin ve gönül çeşmesinin suyu durulsun)

Nasûhîzâde Mehmed Sâmih Efendi:

Erbâb-ı fazl-ü ma'rifet olmazdı mu'teber,
Herkes cihânda olsa eğer sâhib-i hüner"

(Her şeyin kıymeti azlığındadır. Eğer dünyâda herkes ilim ve fazîlet sâhibi olsaydı, bilgili ve ma'rifetli olmanın kıymeti kalmazdı)

Koniçe'li Mûsâ Kâzım Paşa:

Ümid-i afv ile olma hârîs-i isyân kim
Ziyân-resîde⁴⁶ eder âdemi hisâb-ı ferâh.

(Affedilmek ümidiyle isyâna, kötülüklerle kalkışma, çünkü hesabı geniş tutanların çoğunluğu ziyânlı çıkarlar. Her şeyde ölçülü olmak en kestirme yoldur)

⁴⁴ ıztırâr: Mecbûriyet, çâresizlik, ihtiyâç. (Editörün notu)

⁴⁵ Gubâr: Toz.(Editörün notu)

⁴⁶ Resîde: Erişmiş, olgunlaşmış, yetişmiş. (Editörün notu)

Merdüm - azarı nevaziş siteme râğbetdir,
Zâlîme merhamet ef'ayı⁴⁷ sıyânet gibidir.

(İnsanları inciten ve gönülleri kıran kimselere karşı tatlılıkla mukâbele etmek, âdetâ, siteme marûz kalmaktan, ayıplanıp hor görülmekten hoşlanmak demektir. Bilhassa haksızlık edenlere karşı merhametli davranmak, engerek yılanını koynunda beslemek gibidir)

Yusuf Fâhir Ataer Baba Efendi:

Kemâl-i insâniyet bilmek değil, bilmemek;
Bilmemek değil hâşâ, bilmediğini bilmek.
Ne kadar yükselirse alçalır insan demek;
İnsanlık başka şeydir, ona erişmek gerek.

İnsan insanı sever, insanlara yakışır;
Hayvan hayvanı sevse, dayanamaz koklaşır.
Hemcinsine muhabbet insanlığa yaraşır;
Hayat boyunca sevmek, mutlak sevişmek gerek.

Gönül yıkanın elbet bir gün gönlü yıkılır;
Kimse onu sevmez yüzü yerlerde kalır.
Çünkü fena, fenadır, fenalıktan bıkılır;
Abus çehre sevilmez, tatlı görüşmek gerek.

İnsanlığın kemâli, ömrü hoş geçirmektir;
Bir hayâtın boyunca sevmek ve sevimektir.
İyi ahlâklı olup gönüllere girmektir;
Kemâle ermek için, hayatta pişmek gerek.

Benim güzel Allâh'ım ne isterse yapıyor;
İster kesip asıyor, ister yakıp yıkıyor.
Fâhir benim gönlüme bir aşk olup akıyor;
Yudum, yudum o aşkı çekerek içmek gerek.

* * *

---

⁴⁷ Ef'a: Engerek yılanı.(Editörün notu)

SÖZLÜK

- Aba: Yünden dövülerek yapılmış kalın ve kaba kumaş.
Arakiye: Dervişlerin giydiği, tiftik veyâ yünden dövülerek yapılan ince kumaş külâh.
Âsitâne: Tarîkat kurucusunun türbesinin de bulunduğu dergâh. O tarîkatın genel merkezi.
Atîk: Eski.
Attâr: Baharat, ev ilâçları malzemesi, güzel kokular satılan dükkan (Aktar).
Avlu: Bir yapının ortasında veyâ önünde duvarlarla çevrili üstü açık alan.
Azledilme: Görevine son verme, işten çıkarma.
Bahriye Nâzırı: Deniz Bakanı.
Bânî: İnşâ eden veyâ ettiren.
Bâtınî: Zâhirin karşıtı olan Bâtın ya da Gayb ile ilgili.
Bayrâmiye: Hacı Bayrâm-ı Velî Efendi'nin (vef. 1429) kurduğu tarîkat.
Bedevîyye: Ebu-l Abbas Seyyid Ahmed el Bedevî Efendi'nin (doğ. 1200 - vef. 1276) kurduğu tarîkat.
Bektaşîyye: Hacı Bektaş-ı Veli Efendi'nin (doğ. 1210 - vef. 1271) kurduğu kabûl edilen tarîkat.
Bende: Birisine bağlanmış, kul, köle, mensûb, ya da emir altındaki kimse.
Binâ emîni: Osmanlı İmparatorluğu'nda binâların inşaatından sorumlu şahıs.
Burhan: Şüpheyi ortadan kaldıran kesin ve özel kanıt.
Câriye: Para karşılığı alınan odalık, halayık.
Celvetîyye: Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi'nin (doğ. 1541 - vef. 1628) kurduğu tarîkat.
Cemâliyye: Cemâl-i Halvetî Efendi'nin (vef. 1496) kurduğu, Halvetîliğin ana kollarından biri olan tarîkat⁴⁸.
Cezbe hâli: İnsanın zâtının Allâh tarafından Allâh'ın ilâhî varlığına çekilmesi, kendinden geçmesi.
Çakırcıbaşı: Pâdişâhın emrinde ava giden, av kuşlarını yetiştiren kimse.
Çelebi: 1. Efendi, kibar, nâzik, terbiyeli kimse. 2. Mevlevîlikte, Mevlâna Celâleddin Rûmî Efendi'nin soyundan gelenlere verilen unvân.
Çeştiyye: Ebû Ahmed Abdâl el Çiştî Efendi'nin (vef. 1235) kurduğu tarîkat (Çiştîyye).
Çile: Dervişlerin olgunlaşmalarına aracı olmak üzere şeyhlerin belirli bir süre kendileri için uygun gördüğü ve dışarıdan bakıldığında da sıkıntılı gözükken bir hayat tarzı.
Çilehâne: Dervişlerin çile çektikleri yer.
Dede: Çeşitli tarîkatlarda dervişlere verilen unvân.
Dedebaba: Bektaşîlikte Pîr vekiline verilen unvân.
Dedegân: Dedeler topluluğu.
Defnolunmak: Vefât eden kimsenin toprağa verilmesi, gömülmesi.
Defterdâr: Mâliye ve hazîne işlerini yürüten en yüksek memur.
Dergâh: Dervişlerin zikrettikleri, tarîkat törelerinin uygulandığı yer. Tekke.

⁴⁸ Bu kolu Halvetîliğin Uşşâkî kolunun Cemâliyye şubesi ve bu zâtı da onun kurucusu olan Cemâleddin Uşşâkî (vef. 1751) ile karıştırmamak gerekir (Editörün notu)]

- Derviş: Bir tarîkate girmiş, onun yasa ve törelerine bağlı kimse.
- Kaptan-ı Deryâ: Deniz Kuvvetleri Komutanı.
- Devrân: Tarîkatların belirli gün ve zamanlarda dergâhda yaptıkları zikir, âyin.
- Devriye Mollası: Belirli zaman ve mekânlarda görev yapan kadı.
- Dîvan: İslâm edebiyatında şâirlerin şiirlerini belirli bir yönteme göre sıralayarak derlediği kitap.
- Dîvan-ı Muhâsebat: Pâdişâh adına devlet giderlerini kontrol etmekle görevli kuruluş; bugünkü Sayıştay.
- Divid: İçine bazı kalemlerle kapaklı hokka konulan, genellikle beldeki kuşağa çaprazlama sokularak taşınan yazı takımı.
- Doğancıbaşı: Av işlerini düzenleyen ve av kuşu yetiştiren saray mensûbu kimse.
- Duahan: Dua eden şahıs.
- Ebrûzen: Ebrû sanatçısı.
- Enderûn: Sarayda harem ve hazîne dairelerinin bulunduğu kısım.
- Evkaf Nâzirliği: Vakıf mallarını yöneten bakanlık.
- Evliyâ: Allâh'ın dâveti üzerine Mi'râc'ını yapmış olduğuna hüsnizan ile inanılan kimse.
- Evliyâullâh: Allâh dostları yâni Mi'râc'ını yapmış ermişler.
- Fenâyîyye: Fenâyî Ali Efendi'nin (vef. 1744) kurduğu tarîkat. Celvetîyye'nin koludur.
- Ferik: Şu anki tümgeneral veyâ korgeneral karşılığı olan paşa sınıfı rütbesi.
- Fetvâhâne: Şeyhülislâm'ın bulunduğu yer.
- Feyzalmak: Mânevî bilgiye sâhip biri tarafından aydınlatılmak.
- Gasilhâne: Ölü yıkama yeri.
- Gâziyân-i Rûm: Osmanlı fetih ordularına katılan din yolunda savaşmayı amaç edinen tarîkat mensûbu.
- Gılman: Cennette hizmet eden delikanlılara verilen ad.
- Hadîs: Peygamber Efendimiz'den rivâyet edilen sözler ve davranış biçimleri.
- Hâfız-ı Kütüb: Eskiden kütüphâne memuru yerine kullanılırdı.
- Hâlidîyye: Ebu-l Bahâ Ziyâeddin Hâlid Efendi'nin (doğ. 1775 - vef. 1826) kurduğu tarîkat. Nakşîbendîyye'nin koludur.
- Halîfe: Seyr-i sülûkunu tamamladığı şeyhinin imzâsıyla tasdîk edilmiş "Hilâfetnâme" denilen bir icâzetnâme yâni diploma ile belgelenmiş olan kimse. (Editörün notu)
- Halvet: Dervişin, dünyadan el etek çekmek için bir hücreye girerek gönül aynasında Rabb'ını görmesi.
- Halvethâne: Halvete girilen yer.
- Hamzaviyye: Hamza Bâlî Efendi (vef. 1562) tarafından kurulan, tekke teşrîfâtına önem vermeyip halkın içinde erimişcesine yaşamayı gâye edinen tarîkat . Bayrâmî Melâmîleri'nin koludur. (Editörün notu)
- Hankah: Tarîkat ulularının ve şeyhlerinin bulunduğu dergâh.
- Has Oda: Osmanlı Sarayı'nda Enderûn'un birinci ve önemli bölümü idi. Bu odanın i-leri gelenleri: "Has Odabaşı", "Silâhdar", "Çuhadar", "Rikâpdar". "Tülbent Gulâmı" ve "Miftah Gulâmı" idi. (Editörün notu)
- Hassa: Pâdişâha ait ganîmet ve sair eşyâlar için kullanılan terim.
- Hâşimiyye: Seyyid Mustafa Hâşim Baba Efendi'nin (vef. 1782) kurduğu tarîkat. Celvetîyye'nin kollarından biridir.

- Hat: Arap harfleriyle özel üslûblara göre güzel yazı yazma sanatı.
Hatt-ı Humâyûn: Pâdişâh tarafından herhangi bir iş için çıkarılan yazılı emir.
Hayrat: Sevap kazanmak için yapılan işler.
Hazînedâr: Hazîneyi koruma ve idâre etme işini yapan kimse.
Hazîre: Etrafı duvarlarla çevrili câmi veyâ dergâh bahçesindeki küçük kabristan.
Hezârfen: Binbir hünerli.
Hıdiv: Mısır vâlilerine verilen unvân.
Hiciv: Kusurların, gülünçlüklerin sergilendiği şiir.
Hilâfet: Şeyhlik yapabilme izni, icâzeti, diploması.
Himmetiyye: Himmet Efendi (vef. 1683)'nin kurduğu tarîkat. Bayrâmiyye'nin koludur.
Humbarahâne: Top dökülüp yapılan yer.
Hurde-i tarîk: Bir tarîkata mahsûs olan örf, âdab ve erkân. (Editörün notu)
Hutbe: Cuma ve bayrâm namazlarında minberde okunmak sûretiyle verilen dini öğüt.
Hünkâr Kasrı: Pâdişâha ait özel olarak yapılmış mekân.
Hünkâr Mahfeli: Câmiilerde pâdişâhın halktan ayrı olarak namaz kılması için ayrılmış kafesli, yüksek yer.
İbrâhimiyye: Kuşadalı İbrâhim Efendi'nin (doğ. 1774 - vef. 1848) kurduğu tarîkat. Şâbanîyye'nin kollarından biri (Kuşadaviyye).
İcâzet: Belge, diploma.
İhyâ: Canlandırmak, ma'mûr kılmak.
İkâmet: Bir yerde oturmak, kalmak.
İlâhî: Bestelenmiş dinî, tasavvufî içerikli şiirler.
İmrahor: Pâdişâh ahırlarının yönetimi ile ilgili şahıs.
İntisâb etmek: Topluluğa girmek, katılmak.
İnzivâ: Kendini Allâh'a adamak düşüncesiyle dünya işlerinden el çekmek.
İrşâd: Mürşidin, tarîkat ve Allâh yolunu göstermesi.
İttihad: Birleşme, birlik meydana getirme, bir olma.
Kadı: Hâkim.
Kadînefendi: Cârîyelikten sultân eşliğine yükselmiş kadın, sultân eşi.
Kâdirîyye: Abdülkadir Geylani Efendi'nin (doğ. 1077 - vef. 11167) kurduğu tarîkat.
Kalenderhâne: Yoksul dervişlerin kaldıkları ve yiyip içtikleri zâviyelere verilen ad.
Kalfa: Sarayda eski ve yaşlı cârîyelerin lâkabı.
Kapağası: Saray kapılarının emniyeti ile görevli en yüksek memur.
Kapıcıbaşı: Saray kapılarını bekleyen sınıfın başında bulunan yönetici.
Kapılanmak: Bir işe yerleşip kalmak.
Karabaşîyye: Ali Alâeddin Karabaş-ı Velî Efendi'nin (doğ. 1611 - vef. 16857) kurduğu tarîkat; Şâbanîyye'nin koludur.
Kasîde: Gazel biçiminde ve aruz vezniyle yazılan nazım şekli.
Kazasker: Osmanlı İmparatorluğu'nda kadıların başındaki en yüksek görevli (Kadıasker).
Kemâle ermek: Mânevî esrârdan nasîbi olacak bir olgunluğa erişmek.
Kerâmet: Ermiş olduğuna inanılan kimselerin akılla açıklanması mümkün gözükmeyen hâlleri ve tezâhürleri. (Editörün notu)
Kethüdâ: Devlet adamlarının işlerini gören kimse.
Kızlarağası: Sarayın harem kısmının en büyük görevlisi (Darüssaade Ağası).

Kitâbe: Bir kapı üstüne, mezar taşına veyâ başka bir yerlere yazılan kabartma veyâ kazılmış yazı.

Kolağası: Bugünkü kıdemli yüzbaşı rütbesinin karşılığı.

Kuşadaviyye: Bkz. İbrâhimîyye.

Kufeki taşı: Gözenekli, ateşe dayanıklı bir taş cinsi.

Kutub: Mânevî derecelerin en yükseği (Gavs)⁴⁹.

Küllîye: Büyük câmiilerin etrafına yapılmış; medrese, kütüphâne, aşevi, hamam, hastahâne gibi kurumların hepsine verilen ad.

Kürsi vâizi: Oturarak ders veren müderris.

Lala: Şehzâde eğitmeni. Pâdişâhın sadrâzamına hitâb şekli.

Lâmekân: Mekâna ihtiyacı olmayan.

Livâ: Osmanlı ordusunda iki alaydan meydana gelen birlik ve bu birliğin kumandanı (Mirlivâ).

Mahlas: Şâirlerin şiirlerinde kullandığı takma ad.

Makâm: Kendilerini Hakk'a verenlerin bulunduğu mertebe, rütbe. Ermişlerin kabirleri.

Mecidî Nişanı: Sultân Abdülmecîd tarafından çıkarılan nişan (1851).

Medfûn: Defnolunmuş, gömülmüş.

Medrese: İslâm dini esaslarına uygun ilimlerin okutulduğu öğretim kurumu, üniversite.

Melâmî: Ahlâkı ve davranışı Cenâb-ı Peygamber'inkini andıran, cemiyetin içinde erimişçesine yaşayan ârif kimse. (Editörün notu)

Menkabe: Tanınmış ve târihe geçmiş kişilerin iyi ve yüce taraflarını anlatan hikaye.

Mersiye: Ölen bir kimsenin iyi taraflarını ve ölümünden duyulan üzüntüyü anlatan şiir, ağıt.

Mescit: Câmiden küçük ibâdet yeri.

Mesnevî: Mevlânâ Celâleddini Rûmî Efendi'nin (vef. 1273) 26.000 kadar beyitlik Farsca eseri.

Mesnevî âyini: Mevlevîlerin Mesnevî ağırlıklı yaptıkları anma.

Meşîhat: Şeyhlik makâmı.

Meşrûta: Câmî ve dergâhlarda görevlilerin oturmaları için ayrılan bölüm.

Mevlevîyye: Mevlânâ Celâleddini Rûmî Efendi'den ilhâmını alan ama teşrifâtı ve hurde-i târiki oğlu Sultân Veled Çelebî ile torunu Ulu Ârif Çelebî tarafından tesbit edilmiş olan tarîkat. (Editörün notu)

Mihmân evi: Daha ziyâde Bektaşî dergâhlarında misâfirlerin kalması için ayrılan bölüm.

Minber: Câmilerin içinde hatibin çıkıp vaaz verdiği, hutbe okuduğu, yüksek ve merdivenli kürsü.

Miralay: Bugünkü albay rütbesi karşılığı.

Mirlivâ: Bkz. Livâ

Molla: Büyük kadı. Müderrislikten sonraki ilmiye derecesinde bulunan kimse.

Muk'ad: Kötürüm.

Mushaf: Kur'ân

⁴⁹ Kutub: Ağzından çıkan her haber ve her hükmün, hep, ilgili olayın âkibeti hakkında Ezel'de Levh-i Mahfûz'daki hükme (gene Levh-i Mahfûz hükmüne göre) paralel olarak zuhur ettiği ulu kimse. (Editörün notu)

- Mutasarrıf: Osmanlı idarî sisteminde kaymakâmlıktan büyük, vâliden küçük mevkii.
Müderris: Yüksek öğretim hocası, profesör.
Müftü: İl ve ilçelerde din hizmetini gören kimse.
Münzevî: Köşesine çekilip kimseyle görüşmeyen, yalnızlıktan hoşlanan.
Mürîd: İrâdesini şeyhine teslim ederek ondan mânevî eğitim gören kimse.
Mürşid: Mürîdlerini kemâle erdirecek mânevî bir eğitime tâbi' tutan zât. (Editörün notu)
Müşir: Bugünkü mareşal rütbesi karşılığı.
Naat: Peygamber Efendimizi övmek, ondan şefaath dilemek amacıyla yazılmış kasîde.
Nâib: Mahkemelerde kadılar adına görev yapan kimse.
Nakşîbendîyye: Hoca Mehmed Bahaüddin Nakşîbend Efendi'nin (vef. 1318) kurduğu tarîkat.
Nasûhîyye: Seyyid Mehmed Nasûhî Efendi'nin (vef. 1718) kurduğu tarîkat.
Halvetîyyenin Karabaşîyye'den ayrılan kolu.
Neccâr: Dülger, doğramacı, marangoz.
Nefes: Bilhassa Bektaşî edebiyatında kullanılan şiir türü.
Nişancı: Nişan alma ve isâbetli ateş etme yeteneği olan kimse.
Niyâz penceresi: Dua edilen ve kabrin görüldüğü açıklık.
Ordu şeyhi: Savaşlarda askeri coşturarak daha gayretli savaşmasını sağlayan, zafer için dua eden din adamı.
Ordu vâizi: Askerlere vaaz veren kimse.
Pâye: Osmanlı İmparatorluğu'nda bir memuriyet adının rütbe olarak verilmesi.
Pîr: Tarîkat kurucusu ya da bir tarîkatın yenilenmesini gerçekleştiren şeyh.
Postnişîn: Dergâh şeyhi.
Ramazaniyye: Ramazan Mahfî Efendi'nin (doğ. 1542 - vef. 16167) kurduğu tarîkat.
Halvetîyye'nin Ahmediyye'den ayrılan kolu.
Raûfiyye: Ahmed Raûfî Efendi'nin (doğ. 1657 - vef. 1756) kurduğu tarîkat.
Hâlvetiyye'nin Ramazaniyye'den ayrılan kolu.
Ravza-i Mutahhara: Peygamber Efendimizin azîz kabri.
Risâle: Küçük kitap, dergi, broşür.
Rifâîyye: Ahmed el Rifâî Efendi'nin (doğ. 1118 - vef. 1182) kurduğu tarîkat.
Rüştiye: Ortaokul
Sa'dîyye: Sadeddin Cibâvî Efendi'nin (vef. 1300) kurduğu tarîkat.
Sadaka taşı: Sadakanın bırakıldığı üstü oyuk yüksekçe taş.
Sadrâzam: Pâdişâh vekili. Bugünkü başbakan.
Sancak: Üzerinde çeşitli renk ve işâretler olan, askerî bir grubun şerefini temsil eden, kenarları saçaklı bayrak.
Sanduka: Mezar üzerine yerleştirilmiş, tabut büyüklüğünde tahta veyâ mermer sandık.
Sarnıç: Suları biriktirmeye ve saklamaya yarayan su deposu.
Sebil: Daha çok hayır kurumu niteliği taşıyan içme suyu.
Selâmiyye: Selâmî Ali Efendi'nin (vef. 1692) kurduğu tarîkat. Celvetîyye'nin kolu.
Selâmlık: Erkeklerle ayrılmış olan bölüm.
Semâhâne: Devrân yapılan özel mekân.
Serpûş: Takke ve kavuklara verilen genel ad.

- Seyr-i sülûk: Tarîkatlarda mânevî kemâle ulaştırmak üzere mürîdlere uygulanan eğitim. (Editörün notu)
- Seyyid: Peygamber Efendimizin soyundan gelen kimse.
- Sıbyân Mektebi: Çocuk okulu. İlköğretim okulu.
- Sikke: Mevlevî dervişlerin başlarına giydiği keçeden yapılmış uzun külâh.
- Silsile: Her bir tarîkat kolunun Cenâb-ı Peygamber'den başlayarak hilâfet yoluyla belirli bir şeyhe kadar gelen selef-halef sıralaması. (Editörün notu)
- Sofa: Evlerde, oda kapılarının açıldığı genişçe yer, hol.
- Su haznesi: Suyun biriktiği yer.
- Sultâni: Zamanımızın lise âyârı okulu.
- Sühreverdiyye: Şihâbeddin Ömer Sühreverdi Efendi'nin (doğ. 1148 - vef. 1235) kurduğu tarîkat.
- Sülüs: Hat sanatında yazı çeşidi.
- Sülüs kitâbesi: Sülüs yazı ile yazılmış kitâbe.
- Sümbüliyye: Yusuf Sümbül Sinan Efendi'nin (vef. 1530) kurduğu tarîkat. Halvetiyye'nin Cemâliyye kolundandır.
- Şâbanîyye: Şâban-ı Velî Efendi'nin (doğ. 1497 - vef. 1569) kurduğu tarîkat. Halvetiyye'nin Cemâliyye kolundandır.
- Şadırvan: Genellikle câmiî avlusunda bulunan, çevresindeki musluklardan ve ortasındaki fiskiyeden su akan üzeri kubbeli veyâ açık havuz.
- Şâzeliyye: Ali Nûreddin Şâzelî Efendi'nin (doğ. 1196 - vef. 1260) kurduğu tarîkat.
- Şebeke: Bir mezarı kuşatan demir parmaklığa verilen ad.
- Şerhetmek: Açıklamak.
- Şeyh: Bkz. Mürîd
- Şeyhülislâm: Osmanlı İmparatorluğu'nun en yüksek din görevlisi.
- Şirket-i Hayriye: İstanbul ile Boğaziçi, Kadıköy, Adalar ve Yalova arasındaki taşımacılığı sağlamış olan eski deniz yolları şirketi.
- Şûrâ-i Devlet âzâsı: Zamanımızın danıştay üyesi.
- Taam yeri: Yemek yenilen yer. Yemekhâne.
- Tâlî: İkinci, yardımcı.
- Ta'lik: Hat sanatında yazı çeşidi.
- Tarîkat: Tasavvufa dayanan, gerek eğitim şekilleri ve stratejileri gerekse hurde-i tarîkleri bakımından birbirlerinden ayrılan, Allâh'a ulaşma yollarından her biri. (Editörün notu)
- Tasavvuf: Allâh'ın e'fal, sıfat ve esma'sının esrârını ve Kâinat'ın oluşumunu varlık birliği (Vahdet-i Vücûd) anlayışı ile açıklayan (*uygulamalı olursa*) dinî ve (*sırf teorik kalırsa da*) felsefî akım. (Editörün notu)
- Tefsir: Yorum.
- Terakkî: İlerleme, gelişme.
- Tevhîdhâne: Dergâhlarda devrân yapılan yer.
- Tezhib: Boya ve altın tozuyla yapılan süsleme. Yıldız sürme, yıldızlama.
- Tuğra: Pâdişâhların imzâ yerine kullandıkları özel şekilli işâret.
- Türbe: Ünlü bir kimse için yaptırılan ve içinde o kişinin mezarı olan yapı.
- Türbedâr: Türbenin bakımıyla uğraşan, ziyaretçileri gezdiren görevli. Türbe bekçisi.
- Ulemâ: Bilgili kimseler, bilginler.

Uşşakiyye: Hasan Hüsameddin Uşşâkî Efendi'nin (doğ. 1475 - vef. 1592) kurduğu tarikat. Halvetîyye'nin kolu.

Vaaz: İbâdet edilen yerlerde verilen dini öğüt.

Vâiz: Vaaz eden kimse.

Velî: Mi'râc'ı gerçekleştirerek Allâh'a ermiş kişi. (Editörün notu)

Vezir: Osmanlı'da bakanlık, vâflık gibi görevlerde bulunan ve Paşa unvânını taşıyan kimse.

Vezir-i âzam: Bkz. Sadrâzam

Yekpâre: Tek parça, bütün.

Yeniçeri Ağası: Yeniçeri Ocağı'nın en büyük âmiri.

Yüce Dîvan: Anayasa Mahkemesi'nin bazı yüksek kademe görevlilerini yargılamak üzere yaptığı çalışma sırasında aldığı ad (1876 - 1924 yılları arası "Dîvan-ı Âlî adını taşımaktaydı).

Zâhir: Açık, belli, meydanda.

Zâkir: Devrânlarda usûlüne uygun ilâhî okuyan kimse.

Zâkirbaşı: Zikri yöneten kişi.

Zâviye: Gelip geçen dervişlerin belirli müddet konakladığı mekân.

Zevât: Önemli, saygıdeğer kişiler.

Zikir: Allâh'ın adı ve niteliklerinin tek veyâ topluca anılması.

* * *

KAYNAKLAR

- ABDÜLKADİROĞLU, Abdülkerim: *Halvetîlik'in Şa'bânîyye Kolu Kastamonu'lu Şeyh Şa'banı Veli*, Der.Yayınları 1997.
- ALTINOK, Baki Yaşa: *Hacı Bayrâm Veli, Bayrâmilik, Melâmûler ve Melâmûlik*, Oba Kitâbevi, 1995.
- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yayıncılık A.Ş., 1986.
- ANADOL, Cemal: *İstanbul ve Anadolu Evliyâları*, Melda Yayınevi, 1984.
- Ansiklopedik Büyük Sözlük*, 1982.
- ARAZ, Nezihe: *Anadolu Evliyâları*, Fatiş Yayınevi, 1958.
- AŞKIN, Servet Onay: *Sultântepe Özbekler Tekkesi*, Art Decor, Kasım 1994.
- AYAŞLI, Münevver: *Dersaadet*, Bedir Yayınevi, 1993.
- BALTACI, Dr. Cahid: *Tasavvuf Lügati*, Elif Neşriyat, 1981.
- BARAZ, Mehmed Rebiî Hatemi: *Beyleybeyi Cilt I ve II*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 1994 .
- BAYRAK, M.Orhan: *İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar*, Aksüt Matbaası, 1979.
- BAYRÂMOĞLU, Fuat: *Hacı Bayrâm-ı Velî Cilt I ve II*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983.
- BIRGE, John Kingsley: *Bektaşîlik Târîhi*, Ant yayınları, 1991.
- BÜYÜKAKSOY, Kâzım: *Hak Yolunun Önderleri*, Kitsan, 1979.
- CEBECİOĞLU, Ethem: *Hacı Bayrâm Veli*, Kültür Bakanlığı, 1991.
- CRISS, Bilge: *İşgal Altında İstanbul*, İletişim Yayınları, 1993.
- ÇETİN, Atilla: *İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hankahlar Hakkında 1199 (1784) târihli Önemli Bir vesika*, Vakıflar Dergisi, sayı: 13, 1981.
- DELEON, Jack: *Boğaziçi Gezi Rehberi*, Remzi Kitâbevi, 1998.
- ELÜSKÜDARİ, Behçeti İsmâil Hakkı: *Merâkidi Mu'teberi Üsküdar*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1976.
- ERAYDIN, Selçuk: *Tasavvuf ve Tarikatler*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 1994.
- ERGİNER, Suat: *Asya'nın Kapısı Üsküdar*, Fatih Matbaası, 1966.
- Evlîyâ Çelebî Seyahatnâmesi*, Çetin Basımevi, 1971.
- Evlîyâlar Ansiklopedisi*, 1990.
- Evlîyâlar Ansiklopedisi*, İhlâs Gazetecilik Holding A.Ş. 1992
- EYÜBOĞLU, İsmet Zeki: *Tarikatler, Mezhepler Târîhi*, Geçit Kitâbevi, 1987.
- GÖKÇEN, Rifat: *Üsküdar*, Özyürek Yayıncılık 1996.
- GÖLPINARLI, Abdülbâkıy: *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler*, Gerçek Yayınevi, 1969.
- GÖVSA, İbrâhim Alaettin: *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Yedigün Neşriyatı.
- GÜNDÜZ, İrfan: *Gümüşhânevî Ahmed Ziyâüddin*, Sehâ Neşriyat, 1984.
- GÜNER, Ahmet *Tarikatler*, Milliyet Kültür, 1986.
- HAMMER: *Büyük Osmanlı Târîhi*, İkra/Okusan, 1992.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan *İnanç Sözlüğü*, Remzi Kitâbevi, 1975.
- İPEKYOLU *Taşkent'ten Üsküdar'a Özbekler Tekkesi*, Sayı 10, Ekim 1994.
- Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 1988.

- İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Târih Vakfı, 1993.
- İstanbul Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi*, Tercüman Gazetesi Kültür Yayını, 1982
- İŞLİ, Emîn Nedret: *Araba Vapurunu Keşfedenler*, İstanbul (3 Aylık Dergi), Ekim 1996.
- İŞLİ, Emîn Nedret ve Esin Demirel: *İstanbul'un Ahşap Fevkânî Tekkeleri*, Arkitekt Ağustos 1995.
- İŞLİ, Esin Demirel: *Teşrifâtı ya da Salacak Mescidi*, Arkitekt Aralık 1995.
- İŞLİ, Esin Demirel: *Üsküdar'da Rifâh Âsitânesi*, Arkitekt Ocak 1996.
- KARA, Mustafa: *Tekkeler ve Zâviyeler*, Dergâh Yayınları, 1990.
- KARA, Mustafa: *Tasavvuf ve Tarikatler*, İletişim Yayınları, 1992.
- KARA, Mustafa: *Niyazî Mısri*, Türkiye Diyânet Vakfı 1994.
- KAYRA, Cahit ve ÜYEPAZARCI, Erol: *Kandilli, Vaniköy, Çengelköy*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 1993.
- KONYALI, İbrahim Hakkı: *Üsküdar Târihi Cilt I ve II*, Ahmed Said Matbaası, 1976.
- KÖMÜRÇİYAN, Eremya Çelebi: *İstanbul Târihi (XVII. Asırda İstanbul)*, Eren Yayıncılık 1988.
- KUTAY, Cemal: *Kurtuluş Savaşının Mâneviyat Ordusu*, Yelken Matbaası, 1977.
- KUTAY, Cemal: *Şehit Tâcidarlar*, Yelken Matbaası, 1977.
- Mehmet Ra'if: *Mir'atı İstanbul*, Çelik Gülersoy Vakfı Yayınları 1996
- Meydan Larousse Ansiklopedisi*, Meydan Gazetecilik Ve Neşriyat Ltd. Şti. 1969
- OKAN, Aysel: *İstanbul Evliyâları*.
- ORAL, Hüseyin: *Niyazî Mısri*, Yeni Asya Yayınları, 1987.
- ÖZ, Gülağ: *Yeniçeri/Bektaşî İlişkileri ve II. Mahmut*, Uyum Yayıncılık, 1997.
- ÖZAKIN, Râbia: *Altunizâde Külliyesi*, Arkitekt, Ocak 1996
- ÖZDAMAR, Mustafa: *Dersaadet Dergâhları*, Kırk Kandil Yayınları, 1994.
- ÖZEMRE, Ahmed Yüksel: *Bir Sementin Rûhu : Üsküdar Hâtratu*, Dergâh, Aralık 1996 Sayı 82
- ÖZEMRE, Ahmed Yüksel: *Üsküdar'da Bir Attâr Dükkanı*, Kubbealtı Neşriyat, 1996.
- ÖZTUNA, Yılmaz: *Türkiye Târihi*, Hayat Kitapları, 1963.
- ÖZTUNA, Yılmaz: *Türk Târihinden Yapraklar*, Milli Eğitim Basımevi, 1992.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nûrî: *Muhammed Tevfik Bosnevî*, Fatih Yayınevi, 1981.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nûrî: *Kuşadalı İbrâhim Halvetî*, Fatih Yayınevi, 1982.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nûrî: *Târihi Boyunca Bektaşîlik*, Yeni Boyut, 1992.
- REFİK, İbrâhim *Miskinler Tekkesi*, Târih ve Medeniyet, Aralık 1995.
- SAFER BABA: *Tasavvuf Terimleri*, Heten Ketten Yayınları, 1998.
- SERİN, Rahmi: *Halvetîlik ve Halvetîler*, Petek Yayınları, 1984.
- SEYYİD HÜSEYİN FEVZİ PAŞA: *Ukûdi-l Cevâhir Fi Selâsü-l Ekâbir*, Uluçınar Yayınları, 1979.
- SOLMAZ, Mehmet: *Üsküdar*, 1991.
- SOYKUT, İ. Hilmi: *Unutulmaz Mısra'lar*, Sönmez Neşriyat A.Ş., 1968.
- ŞEHSUVAROĞLU, Hâluk: *Asırlar Boyunca İstanbul*, Cumhuriyet Gazetesi.
- ŞEHSUVAROĞLU, Hâluk: *Boğaziçi'ne Dair*, Türk Turing ve Otomobil Kurumu, 1986.

Şeyh Sâdık Efendi Risâlesi, Türk Tasavvuf Mûsikîsi ve Folklorünü Araştırma ve Yaşatma Vakfı.

TANMAN, M.Baha: *Mistik İstanbul, Tekkeler*, Atlas Özel Sayı, Ocak 1995.

TUĞLACI, Pars: *Okyanus Ansiklopedik Sözlük*, Pars Yayınları, 1978.

ÜNVER, Ord.Prof.Dr. A. Süheyl: *Sadaka Taşları*, Târih Mecmuası, Sayı 12, 1967.

YILDIRIM, Ali: *Osmanlı Engizisyonu*, Öteki Yayınevi, 1996.

YILMAZ, H.Kâmil: *Azîz Mahmûd Hüdâyî*, Erkam Yayınları, 1990.

* * *